

**Міністерство освіти і науки України
Поліський національний університет
Господарський суд Житомирської області
Кафедра правознавства**

***СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ***

**Збірник наукових статей за матеріалами ІХ Міжнародної
науково-практичної конференції м. Житомир, 11 листопада 2021 р.**

Житомир

2021

*Рекомендовано Вченою радою Поліського національного університету
(протокол № 4 від 24 листопада 2021 р.)*

Голова оргкомітету: Скидан О. В. – ректор Поліського національного університету, д.е.н., професор.

Члени оргкомітету: Романчук Л. Д. – проректор з наукової роботи та інноваційного розвитку Поліського національного університету, д.с.-г.н., професор; **Мартинчук І. В.** – проректор з науково-педагогічної роботи, соціального та гуманітарного розвитку Поліського національного університету, к.е.н.; **Данкевич В. Є.** – декан факультету права, публічного управління та національної безпеки, д.е.н.; **Скулиш Є. Д.** – д.ю.н., професор кафедри правознавства Поліського національного університету; **Ляшенко Р. Д.** – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету; **Бондарчук Н. В.** – к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету; **Василенко Л. П.** – к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету; **İdris TUNA** – ph. D. Candidate of Modern Turkish History Department at İstanbul University; **Машевська О. П.** – суддя-спікер Господарського суду Житомирської області.

Рецензенти:

Черняк Є. В. – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Німко О. Б. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету.

С 91

Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі
: зб. наук. ст. за матеріалами ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 11 листопада 2021 р.) / Мін-во освіти і науки України ; Поліський нац. ун-т. – Житомир, 2021. – 136 с.

ISBN 978-617-7684-68-7

У збірнику наукових статей розглядаються сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі, які обговорювалися на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції в м. Житомир 11 листопада 2021 року.

ISBN 978-617-7684-68-7

© Поліський національний університет, 2021

ЗМІСТ

Бондаренко Н. Л.	8
Бондаренко М. С. К вопросу о понятии «человеческий капитал» с позиций экономической и правовой науки	
Кірін Р. С.	10
Право екологічного моніторингу як інститут екологічного права	
Мельничук О. Ф.	13
Конституційне право територіальних громад на добровільне об'єднання	
Пархоменко Н. М.	15
Конституціоналізація законодавства	
Бондарчук Н. В.	17
Бугайчук А. Ю. Впровадження медіації в цивільний процес України	
Бучинська А. Й.	20
Стратегія місцевого розвитку: європейський досвід (на прикладі Польщі)	
Василенко Л. П.	23
Пеньківська З. Т. Проблеми практичного застосування норм про відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт та послуг	
Войтович Н. Ф.	25
Юридична відповідальність за екологічні правопорушення	
Kaidanovych T.M.	27
Analysis of the COVID-19 pandemic's impact on the human trafficking prevention mechanism of Ukraine	
Кривицький Ю. В.	30
Реформа правової системи і правова реформа: співвідношення понять та їх особливості	
İdris Tuna	33
A Brief Overview of Refugees and Asylum Seekers in Turkey in the 21st Century	
Заглада В. М.	36
Використання законів логіки у судовому дослідженні	

Костенко С. О. До питання інноваційного розвитку агросфери через призму права	38
Кравчук І. І. Поняття, класифікація, причини виникнення та способи усунення слідчих помилок у кримінальному провадженні	39
Кузьмич І. П. Правовое обеспечение цифровизации сельского хозяйства в Республике Беларусь	42
Ляшенко Р. Д. Види доктринального тлумачення	46
Магась-Демидас Ю. І. Кобернюк В. М. Рішення Європейського суду з прав людини в процесі гармонізації законодавства України до європейських стандартів	48
Мельничук В. В. Ціннісні трансформації громадянського суспільства в контексті євроінтеграції України	50
Оверковська Т. К. Еколого-правові вимоги використання та охорони земель водного фонду України	52
Рудницька О. П. Види забезпечення позову в порядку цивільного судочинства у справах про порушення авторських прав	55
Суліменко О. Г. Обмеження російським законодавством прав німців-колоністів Волині в кінці XIX – на початку XX ст.	57
Скобелев В. П. О направлении апелляционной инстанцией гражданского дела на новое рассмотрение в нижестоящий суд в контексте разъяснений высшей судебной инстанции страны	61
Стрільчук В. А. Блажиєвська Д. В. Особливості сучасного розвитку муніципального права України	64
Халецкая Т. М. Момент возникновения права общей совместной собственности супругов на доходы: критический обзор теорий	65

Циганчук Н. А. Відсторонення від роботи невакцинованих	68
Шевченко О. М. Лябах І. С. Соціально-психологічні особливості відбування покарання у різних державах сучасного світу	70
Шингель Н. А. Правовые аспекты использования природных ресурсов для ведения охотничьего и рыболовного хозяйства в Республике Беларусь	72
Голобородько Н. В. Особливості відмежування кримінального правопорушення примушування давати показання від суміжних складів кримінальних правопорушень	75
Трибуна молодого дослідника	
Степанченко О. С. Деякі проблеми захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі	79
Циганчук І. Про підвідомчість спорів профспілок	81
Апенюк А. Г. Некоторые проблемы правового обеспечения достойного труда и «зеленых» рабочих мест в условиях современной модели экологической политики Республики Беларусь	83
Гряділь Т. С. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх	86
Захарчук Р. А. Основні деонтологічні ознаки діяльності працівників ДКВС України	89
Зелінський Д. В. Способи та механізми вдосконалення муніципального виборчого процесу	92
Канашук Д. С. Визначення поняття тероризм та його генезис	93
Кротенко В. В. Позитивні та негативні наслідки відкриття ринку землі	97
Курач Р. В.	98

Правова природа та ефективність тлумачення норм права	
Кондратюк М. Ю. Правовий аналіз окремих протиепідемічних заходів встановлених для подолання Covid-19	100
Назарчук М. С. Класифікація помилок слідчого в кримінальному провадженні	102
Опанасюк В. А. Пестова А. Р. Ефективність використання електронних доказів у кримінальних провадженнях	105
Остимчук В. В. Конституційне право на свободу інформації як одне із основоположних прав людини	107
Присяжнюк Д. А. Загурський Р. Р. Причини виникнення прогалин у праві	110
Пестова А. Р. Опанасюк В. А. Механізми захисту прав людини	112
Пилипчук А. В. Герменевтичний підхід до визначення понять «процедура» і «процес» у сфері публічного адміністрування	114
Прищепа О. І. Проблемні питання застосування законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди в судах України	117
Процюк М. С. Форми та методи діяльності Департаменту кіберполіції в Україні	119
Савінов С. В. Історичний екскурс третейського судочинства у цивільних справах	122
Шаповалов В. О. Міжнародний арбітраж як засіб мирного вирішення міжнародних спорів	124
Яхьяєва Д. Н. Окремі питання удосконалення положень проекту Трудового кодексу України	127

Turowska O. **129**
Jeanne Hersch (1910-2000) on the importance of the comprehensive school

Сидор Т. В. **132**
Доказування у цивільному процесі за законодавством Польщі

Бондаренко Н. Л.

доктор юридических наук, заведующий кафедрой финансового права и правового регулирования хозяйственной деятельности Белорусского государственного университета, профессор, г. Минск, Республика Беларусь

Бондаренко М. С.

аспирант Белорусского государственного университета, г. Минск, Республика Беларусь

К вопросу о понятии «человеческий капитал» с позиций экономической и правовой науки.

Понятие «человеческий капитал» традиционно рассматривается как исключительно экономическое явление. За редким исключением юристы не рассматривают эту категорию с позиций правовой науки [1; 2]. Вместе с тем понятие «человеческий капитал» все чаще встречается в национальном и наднациональном законодательстве, что делает актуальной научную задачу институционализации данного явления в законодательстве и правовой науке, а также необходимость выработки соответствующей дефиниции, предварительно на уровне научных изысканий.

Раскрывая содержание категории «основной капитал» А. Смит наряду с полезными машинами, орудиями труда, доходными постройками и обработанными землями, включал в нее полезные способности каждого отдельного члена общества [3]. Впоследствии многие ученые-экономисты обращались в той или иной степени к изучению данной категории. Так, Г. Беккер обосновавший, что вложения в образование, подготовку специалистов и в здравоохранение соотносимы с вложениями компаний в новое оборудование, был удостоен за свое исследование Нобелевской премии в области экономики [4]. Вслед за этим ученые-экономисты стали употреблять категорию «прибыльность» применительно к инвестициям в человеческий капитал.

Однако, по нашему мнению, ошибочно констатировать прибыльность инвестиций в человеческий капитал, поскольку такие инвестиции способны породить социальный эффект, а результат экономический носит факультативный характер, что согласуется с понятием инвестиций, закрепленным в ст. 1 Закона Республики Беларусь от 12 июля 2013 г. № 53-З «Об инвестициях», где под инвестициями понимается любое имущество и иные объекты гражданских прав, принадлежащие инвестору на праве собственности, ином законном основании, позволяющем ему распоряжаться такими объектами, вкладываемые инвестором на территории Республики Беларусь способами, предусмотренными названным Законом, в целях получения прибыли (доходов) и (или) достижения иного значимого результата либо в иных целях, не связанных с личным, семейным, домашним и иным подобным использованием [5]. Причем экономический результат не всегда может быть выражен в прибыли. Это может быть создание любых материальных благ в социально-полезном режиме. Следовательно, корректно констатировать экономическую эффективность, а не прибыльность таких инвестиций.

Обратимся к предлагаемым в науке определениям исследуемой категории. Так, по мнению Е.А. Авдеевой человеческий капитал включает способности, знания, умения работников, которые дают им возможность функционировать в экономической среде [6]. Как «сформированный в результате инвестиций и накопленный человеком запас здоровья, знаний, навыков, способностей, мотиваций, которые целесообразно используются в той или иной сфере общественного воспроизводства, содействуют росту производительности труда и производства и тем самым влияют на рост доходов

(заработков) данного человека» – определяет человеческий капитал С.А. Дятлов [7]. По мнению П.А. Моргунова, кроме роста заработков самого человека, его производительные усилия в целом повышают эффективность работы всей организации, в которой они используются [8].

Данные определения, на наш взгляд, не соответствуют тому важному значению, которое отводится человеческому капиталу в экономике. В частности, человеческий капитал являются одним из факторов, влияющих на разрыв в уровне ВВП на душу населения. Ведь, если рассуждать только о том, что знания, умения, навыки и способности физического лица предопределяют рост доходов (заработков) такого лица, то весь вопрос сводился бы лишь к способности конкретного субъекта выполнять трудовую функцию.

Таким образом, можно констатировать, что к настоящему времени даже в экономической науке, которая повсеместно оперирует термином «человеческий капитал» и рассматривает его в качестве одного из факторов экономического развития, еще не сложилось единого понимания сути явления «человеческий капитал», а также его структуры, нет четкого представления, какие элементы включает в себя человеческий капитал, а также каким образом они взаимодействуют.

Мы убеждены в том, что человеческий капитал – это сложная *публично-правовая категория – своеобразный публичный товар, производимый обществом в результате развития и обеспечения функционирования социальной сферы*. Человеческий капитал, как один из важнейших экономических ресурсов производства, составляет основу приращения национального богатства страны, что в полной мере согласуются, в частности, с положениями ст. 2 Конституции Республики Беларусь провозглашающей, что «Человек, его права, свободы и гарантии их реализации являются высшей ценностью и целью общества и государства».

Решая задачу выработки определения, человеческий капитал можно определить как *«совокупность знаний, умений и навыков, а также способность их использования в личных и общественных целях, предопределенную характеристиками личностных и физиологических качеств физического лица»*. Именно такой подход должен быть взят за основу при исследовании данной категории как комплексного не только экономического и правового, но также и политического института. В данном случае можно охватить все свойственные ему аспекты и весь комплекс правоотношений, складывающихся по поводу его существования в социальной действительности.

Обращение к разноплановой научной литературе позволяет сделать вывод, что «человеческий капитал» традиционно рассматривается как сложная социально-экономическая категория на пересечении различных дисциплин и наук: экономики, психологии, социологии, информатики, истории, медицины, педагогики, философии, политологии и др. Что касается правовой науки, то она почему-то не упоминается в этом перечне.

Вместе с тем именно посредством обеспечения эффективного правового регулирования достигается цель накопления и использования человеческого капитала. А без соответствующего правового оформления и выработки правореализационного механизма, эта цель может быть трудно достижима. Это предопределяет необходимость проведения междисциплинарных научных исследований, в которых человеческий капитал рассматривался бы в качестве единого комплексного института права.

Список использованных источников:

1. Артемова Д.И. Конституция, права человека, человеческий капитал *Конституционное и муниципальное право*. 2020. № 10. С. 13 – 18.
2. Крылова Е.Г. Финансово-правовое обеспечение здравоохранения как основа формирования человеческого капитала страны. *Финансовое право*. 2018. № 2. С. 13 – 15.
3. Смит, А. Исследование о природе и причинах богатства народов : в 2 т. / А. Смит, отв. ред. Л.И. Абалкин. М. : Наука, 1993. Т. 1, кн. 1–3. 570 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/smit/smit_1.pdf. (Дата доступа 25.10.2021)
4. Беккер, Г. С. Экономический взгляд на жизнь из Нобелевской лекции 9 декабря 1992 г. *Уровень жизни населения регионов России*. 2006. № 5-6(99-100). С. 17-18.
5. Об инвестициях : Закон Республики Беларусь, 12 июля 2013 г. № 53-3 // КонсультантПлюс: Беларусь. Технология ПРОФ [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». Минск, 2021.
6. Авдеева Е.А. Человеческий капитал как основополагающий фактор развития экономики знаний. *Общество и право*. 2011. № 1. С. 284 – 286.
7. Дятлов С.А. Основы теории человеческого капитала СПб.: Изд-во СПбУЭФ. 1994. 160 с.
8. Моргунов, П. А. Человеческий капитал как важнейший фактор эффективности компаний лучший человеческий капитал - залог эффективной экономик. *Вестник Калмыцкого института социально-экономических и правовых исследований*. 2005. Т. 1. № 1. С. 39 – 44.

Кірін Р. С.

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ, Україна

Право екологічного моніторингу як інститут екологічного права

В теорії права екологічне право розглядається як комплексна галузь права, норми якої встановлюють механізм охорони навколишнього природного середовища (далі – НПС), порядок проведення екологічної експертизи і екологічного контролю за додержанням вимог природоохоронного законодавства і нормативів якості довкілля. Ця галузь спрямована на реалізацію права громадян на безпечне довкілля [1, с. 259].

При цьому, загально визнаним є підхід формування системи будь-якої галузі права, як правило, за трирівневою моделлю структурної ієрархічності: «галузь права» - «інститут права» - «норма права», а у великих за своїм обсягом галузях права можуть виділятися й такі проміжні елементи як «підгалузь права» та «субінститут права». Головною ознакою відмінності інституту від галузі розглядається обсяг предмету правового регулювання, оскільки інститут впорядковує не всю сукупність якісно однорідних суспільних відносин, а лише різні сторони одного або вузької групи типових суспільних відносин.

З прийняттям Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] (далі – закон про охорону НПС), в юридичній науці постало питання не тільки про формування галузі екологічного права як сукупності норм, що

зосереджені у взаємопов'язаних інститутах права, а й про систему останніх - відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) екологічних відносин [2]. Виходячи з того, що у правовій системі України нормативно-правовий акт є основним джерелом права, стало можливим небезпідставно розглядати, в якості одного з таких видів, відносини моніторингу НПС.

На рівні зазначеного закону (ст. 22) встановлені загальні засади регулювання еколого-моніторингових відносин, що полягають в наступному:

1) система державного моніторингу НПС створюється в Україні з метою: 1.1) забезпечення збору, обробки, збереження та аналізу інформації про стан НПС; 1.2) прогнозування змін НПС; 1.3) розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень [2];

2) спостереження за станом НПС, рівнем його забруднення здійснюється: 2.1) центральним органом виконавчої влади (далі – ЦОВВ), що реалізує державну політику у сфері охорони НПС (зараз - Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, далі – Міндовкілля); 2.2) іншими спеціально уповноваженими державними органами; 2.3) підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких призводить або може призвести до погіршення стану НПС[2];

3) порядок здійснення державного моніторингу НПС визначається Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ).

Крім того, закон про охорону НПС, врегульовує й інші види відносин моніторингу НПС, а саме:

- до компетенції Міндовкілля, належать (ст.ст. 20, 20-1, 20-2.): а) організація моніторингу НПС; б) створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, положення про яку затверджується КМУ; в) забезпечення формування державної політики та здійснення повноважень у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів (далі – ПГ); г) організація і здійснення у межах компетенції державного нагляду (контролю) за додержанням ЦОВВ та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами - нерезидентами вимог законодавства про екологічну та радіаційну безпеку, про оцінку впливу на довкілля, про моніторинг, звітність та верифікацію викидів ПГ; [4, с. 261.]

- до компетенції органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим (ст. 20-3) та обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (ст. 20-4) у сфері охорони НПС належить участь у проведенні моніторингу стану НПС;

- дані моніторингу довкілля є одним з основних джерел інформації про стан НПС (екологічної інформації) (ст. 25) [2];

- екологічне інформаційне забезпечення здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень шляхом передачі інформації, отриманої в результаті проведення моніторингу довкілля, каналами інформаційних зв'язків органам, уповноваженим приймати рішення щодо отриманої інформації (ст. 25-1) [2];

- вилучаються з господарського використання повністю або частково і оголошуються територією чи об'єктом природно-заповідного фонду України ділянки суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти, які мають особливу

екологічну, наукову, естетичну і економічну цінність і призначені для [2]: а) збереження природної різноманітності, генофонду видів тварин і рослин; б) підтримання загального екологічного балансу; в) фоновий моніторинг НПС (ст. 61).

Таким чином, виходячи з наявних приписів закону охорону НПС, можна стверджувати, що у ньому започатковане регулювання наступних видів еколого-моніторингових відносин: 1) відносини об'єктивної сторони складу моніторингу НПС (дія чи бездіяльність; їх корисні результати; причинний зв'язок між діями та їх наслідками); 2) відносини суб'єктів складу моніторингу НПС; 3) інформаційні еколого-моніторингові відносини; 4) природно-заповідні еколого-моніторингові відносини.

За думкою С.В. Шарапової, аналіз екологічного законодавства України свідчить про те, що система норм, яка складає правову основу здійснення екологічного моніторингу, являє собою правову спільноту, що характеризується специфічними рисами та дозволяє розглядати її як правовий інститут. Таким чином, на даний час екологічний моніторинг формується як новий правовий інститут, що має своє соціальне значення, особливості, функціональну роль та займає відповідне місце в екологічному праві України. Зазначений інститут об'єднує в собі декілька субінститутів: моніторинг земель, моніторинг вод, моніторинг лісів, моніторинг тваринного світу, моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря, моніторинг рослинного світу [3, с. 11].

Розглядаючи правові проблеми розвитку інституту екологічного моніторингу в Україні, Е.В. Позняк вважає, що вчення про історично-правові передумови формування соціально-правового механізму здійснення екологічного моніторингу та інші гарантії його ефективності, складає самостійний напрям наукових досліджень у науці екологічного права [4, с. 63].

О.В. Ільїна робить висновок, хоча і без посилання на першоджерело, про те, що кожен компонент НПС повинен мати представничу інформаційну характеристику як у просторі, так і в часі, починаючи з визначення природно-історичних тенденцій їх змін, які відображають, в якому темпі і напрямку йде еволюція природного середовища як під впливом природної мінливості, так і від антропогенного навантаження [5, с. 204].

Свого часу (2013 р.) науковці відділу екологічної та техногенної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України справедливо констатували, що Мінприроди (зараз – Міндовкілля) не проводить активної політики щодо формування нормативно-правової системи екологічного моніторингу. Відсутній жоден новий законопроект, або проект постанови КМУ щодо системи моніторингу НПС, який би відповідав реаліям фінансування, прикладній базі та міжнародним вимогам до екологічної інформації [6, с. 247].

Втім, рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» від 23 березня 2021 р., яким підтверджено важливість екологічного моніторингу та передбачено розробку проекту закону щодо державної системи моніторингу стану довкілля, дає підстави сподіватися, що норми інституту права екологічного моніторингу набудуть своєрідного офіційного способу закріплення не лише в окремих статтях низки законів різних галузей, а й у спеціальному нормативно-правовому акті.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія права : підручник / [О.В. Петришин, Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський та ін.] ; за ред. О.В. Петришина. – Харків : Право, 2020. – 568 с.

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 03.10.2021)

3. Шарапова С.В. Правове забезпечення екологічного моніторингу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / С.В. Шарапова. – Х., 2002. – 19 с.

4. Позняк Е.В. Правові проблеми розвитку інституту екологічного моніторингу в Україні / Е.В. Позняк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2013. - Вип. 6-2(2). - С. 63-66.

5. Ільїна О.В. Проблеми моніторингу в екологічному праві на сучасному етапі / О.В. Ільїна // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4 (63). – С. 199-206.

6. Потапенко В.Г. Оптимізація системи екологічного моніторингу як стратегічного компонента економічної безпеки України / В.Г. Потапенко, І.В. Шевчук // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 2. – С. 242-250.

Мельничук О. Ф.

доктор юридичних наук, професор, в. о. завідувача кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Конституційне право територіальних громад на добровільне об'єднання

Законодавець закріпив в Конституції України статус територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, яка має право розв'язувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Тобто місцеві жителі мають можливість спільно шляхом об'єднання матеріальних, фінансових, кадрових ресурсів здійснювати реальні дії для покращення життя кожного та загалом усієї територіальної громади.

Практика діяльності територіальних громад свідчить про їхню більшу спроможність за наявної потужної ресурсної бази. Тому з метою узаконення порядку об'єднання територіальних громад та створення можливостей для їхнього укрупнення парламент прийняв Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (далі – Закон) [1].

Не дивлячись на практичні результати реформи, окремі положення Закону до цього часу не відповідають нормам Конституції України. На цю конфліктність звертало увагу Головне науково-експертне управління Верховної Ради України (далі – Головне управління). Мова йде про відсутність належної конституційної основи для об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, адже в Конституції України передбачена можливість об'єднання кількох сіл лише у сільську громаду. Крім того, в Законі закладено ідею визнання ОТГ елементом системи адміністративно-територіального устрою (це суперечить ч. 1 ст. 133 Конституції України). Положення Закону щодо порядку розробки перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, області (далі – перспективний план) не відповідає Європейській Хартії місцевого самоврядування у частині необхідності проведення консультацій з органами місцевого самоврядування з питань, які безпосередньо стосуються останніх [2]. Адже розроблення перспективного плану покладено на органи виконавчої влади, натомість обласні ради законодавчими змінами виключені з процедури його схвалення. Цей факт став підставою для звернення народних депутатів з

конституційним поданням щодо відповідності Конституції України п. 6 ч. 1 ст. 4, ч. 3 ст. 11 Закону.

Чи можна розцінювати розроблення перспективних планів виключно органами виконавчої влади як критерій примусовості об'єднання територіальних громад? Необхідно визнати, що виключення обласних рад з процесу розроблення перспективних планів не відповідає Європейській Хартії місцевого самоврядування та є некоректним щодо обласних рад. Але й не можна заперечувати доцільності участі держави, в особі органів виконавчої влади, в розробленні перспективного плану. Держава не може стояти осторонь від цього процесу, оскільки він пов'язаний з важливими питаннями децентралізації та адміністративно-територіального устрою. Перспективним планом передбачається перебіг, розвиток процесу добровільного об'єднання територіальних громад. Під час розроблення проекту перспективного плану посадові особи враховують інтереси територіальних громад шляхом проведення консультацій з уповноваженими представниками органів місцевого самоврядування та їх асоціацій, а також суб'єктами господарювання та їх громадськими об'єднаннями [3].

Принцип добровільності об'єднання територіальних громад пронизує усі його етапи, передбачені в Законі, – від ініціювання до утворення об'єднаної територіальної громади. Його зміст полягає у можливості суміжних територіальних громад сіл, селищних, міст вільно приймати рішення щодо їх добровільного об'єднання на підставі проведення обов'язкових громадських обговорень. Основним критерієм добровільності об'єднання територіальних громад є не стільки те, які органи розробляють перспективний план, скільки – вільне виявлення внутрішньої волі суб'єктами під час процесу об'єднання.

Добровільність об'єднання територіальних громад передбачає вільне волевиявлення місцевих жителів шляхом проведення громадського обговорення. Відповідно до Закону передбачено дві підстави для обов'язкового проведення громадського обговорення: 1) пропозиції щодо ініціювання добровільного об'єднання; 2) підготовлені спільною робочою групою проекти рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад [1, ст. 5, ст. 7]. Звернемо увагу, що в першому випадку Закон не встановлює обов'язкової чи рекомендаційної форми проведення громадських слухань. Тобто сільська, селищна, міська ради мають право самостійно визначати порядок проведення громадського обговорення питань.

Натомість, у випадку підготовлених спільною робочою групою проектів рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад громадське обговорення здійснюється шляхом проведення «громадських слухань, зборів громадян, інших форм консультацій з громадськістю» [1, ч. 2 ст. 7]. Наприклад, на Вінниччині під час утворення ОТГ використовувалася така форма громадського обговорення, як «обхід жителів громад депутатами відповідно до виборчих округів та протокольне їх опитування на підставі опитувального листа, затвердженої форми» [4].

Зміст принципу добровільності об'єднання територіальних громад розкривається і в судовій практиці. Зокрема Конституційний Суд України в своєму рішенні визначив, що «питання об'єднання або роз'єднання територіальних громад, виходячи з визначеного положеннями частини першої статті 140 Конституції України поняття «територіальна громада», має вирішуватися з урахуванням відповідного волевиявлення членів цих територіальних громад» [5].

Цінність принципу добровільності об'єднання територіальних громад визнав Кіровоградський окружний адміністративний суд при прийнятті рішення у справі №П/811/328/18. Зокрема суд зазначив, що основною умовою об'єднання

територіальних громад є його добровільність, а всі інші умови є похідними. Так, з'ясувавши, що в селі Корбомиколаївка Петрокорбівської сільської ради взагалі не проводилися громадські обговорення щодо добровільного об'єднання громад, суд визнав протиправним та скасував рішення цієї ради «Про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад та делегування представника до спільної робочої групи» [6].

Таким чином, конституційне право територіальних громад на добровільне об'єднання гарантується Європейською Хартією місцевого самоврядування, Конституцією України та Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Це право виведено в ранг законодавчо закріпленого принципу добровільності, зміст якого полягає у можливості суміжних територіальних громад сіл, селищних, міст вільно приймати рішення щодо їх добровільного об'єднання на підставі проведення обов'язкових громадських обговорень. Дотримання цього принципу є головною умовою добровільного об'єднання територіальних громад. Його цінність визнана судовою практикою, ним керуються суди при вирішенні спірних питань у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 91.
2. Проект Закону про добровільне об'єднання територіальних громад. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0915&skl=9
3. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
4. Постанова Вінницького апеляційного адміністративного суду у справі №150/699/16_а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/69517605>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України (справа про об'єднання територіальних громад) від 18 червня 2002 р. №12-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-02#Text>
6. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду у справі №П/811/328/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72949354>

Пархоменко Н. М.

доктор юридичних наук, професор, учений секретар Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Конституціоналізація законодавства

Сучасний етап державотворення та правотворення в Україні, що характеризується кризовими проявами майже в усіх сферах суспільного життя, втратою довіри до влади та її реформаторських намагань, потребує наукового осмислення зазначених феноменів, з'ясування їх сутності та змісту.

Дієвий розвиток правової системи потребує відповідної конституційної організації, тобто конституціоналізації вітчизняного законодавства. Зміст та сутність галузевого законодавства мають відповідати меті, цінностям, та принципам Конституції. При цьому конституціоналізація законодавства безпосередньо залежить

від змісту тих цінностей та принципів, що закладені в Основному законі, обумовлені особливостями національної правової системи [1, с. 166].

Сутність конституціоналізації галузевого законодавства означає зміцнення конституційних засад у цих галузях та відповідних сферах суспільних відносин, що передбачає відповідний (стійкий) рівень конституційного регулювання цих відносин, стабільність їх розвитку, одноманітність практики розгляду та вирішення уповноваженими органами юридичних справ. Стабільність конституції як Основного закону держави шляхом конституціоналізації законодавчої бази здійснює безпосередньо стабілізуючий вплив на розвиток суспільних відносин, забезпечує стійкість основних засад правового регулювання.

Зазначений процес може відбуватися як шляхом правотворчої діяльності, так і правореалізаційної. В останньому випадку йдеться про конституційні суди, які в ході формування власних положень конституціоналізують галузеве законодавство.

Послідовна конституціоналізація всієї системи джерел права у формально-юридичному розумінні за допомогою нормотворчої та правореалізаційної діяльності Президента, Парламенту, Уряду, Конституційного суду у підсумку має призвести до створення ефективної державно-правової системи. Конституцію будь-якої країни можна вважати діючою лише в тому випадку, якщо норми і принципи, що складають її зміст реалізуються та слугують конструктивною основою для розвитку всіх елементів правової системи.

Таким чином, основою процесу конституціоналізації є, насамперед, принципи правової держави, які або прямо зафіксовані у тексті конституції, або походять із її змісту. Серед них: відсутність зворотної дії закону, гласності, стабільності законодавства, пропорційності прав, обов'язків та заборон (обмежень прав) і відповідальності.

Залежно від різних критеріїв конституціоналізацію законодавства можна поділити на декілька видів. Зокрема, залежно від ступеню реалізації конституційних положень, закріплених у законодавстві: формальна та реальна; залежно від суб'єктів, що здійснюють конституціоналізацію: конституціоналізаційна діяльність парламенту, уряду, глави держави, конституційного суду; залежно від форми правових актів, в яких закріплюються та розвиваються конституційні положення: закони та підзаконні акти (укази, постанови та ін.), рішення; залежно від поділу права на публічне та приватне: конституціоналізація норм публічного права та конституціоналізація норм приватного права; залежно від дії норм права в просторі та, відповідно, їх приналежності до національного чи міжнародного права: конституціоналізація норм національного законодавства та конституціоналізація норм міжнародного права та права Європейського Союзу.

Сьогодні актуальним є питання конституціоналізації міжнародного права, а звідси – питання про співвідношення норм конституції і міжнародного права. По-перше, це знаходить прояв в положеннях конституції про примат міжнародних договорів відносно національного законодавства. З іншого боку, конституційні суди уповноважуються на перевірку міжнародних договорів на відповідність положенням національних конституцій. Ця проблема постала у ряді країн Європейського Союзу при ратифікації Маастрихтських домовленостей. Згідно доктрини верховенства конституції щодо міжнародних договорів, більшість країн членів ЄС прийняли відповідні зміни до національних конституцій. Ці поправки визначили конституційний механізм делегування частини суверенних повноважень держави наднаціональним інститутам ЄС, що змінило зміст державного суверенітету держав-членів ЄС [2].

Конституційний досвід країн-учасниць ЄС свідчить, що національне конституційне право є відкритою системою, яка розкривається і взаємодіє з міжнародною правовою системою. Це сприяє скороченню відставання ряду національних правових систем від сучасних надбань і вимог правового розвитку людської цивілізації [3, с. 400].

Отже, розвиток конституційного ладу різних країн в контексті міжнародного досвіду свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення співвідношення національного та міжнародного права, в тому числі і права Європейського Союзу, та, відповідно, механізму узгодження норм цих систем права. Завдяки конституціоналізації законодавства здійснюється збалансований розвиток всіх елементів правової системи, забезпечується пропорційність публічних та приватних інтересів, збереження конституційних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н.Н. Конституционность и конституционализация законодательства Украины: теоретические аспекты. *Вестник ТвГУ. Серия «Право»*. 2012. Вып. 31. С. 161-170.

2. Стрижак А. Защита прав и свобод человека и гражданина как основное направление деятельности Конституционного Суда Украины. Доклад на Первом мировом форуме органов конституционного правосудия. URL: www.venice.coe.int/WCCJ/Papers/UKR_Stryzhak_Ru.pdf

3. Луць Л.А. Проблеми взаємодії національних та міждержавних правових систем. *Правова держава*. Вип. 13. К., 2002. С. 394-400.

Бондарчук Н. В.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету м. Житомир, Україна

Бугайчук А. Ю.

магістрантка 1 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Впровадження медіації в цивільний процес України

21 століття – це століття активного розвитку нових технологій та невіддільної глобалізації. З кожним днем людство стає на крок ближче до піку своєї величності та могутності. Все це змушує нас поглянути на світ під іншим кутом, що в свою чергу, підштовхує людину до перегляду власної системи цінностей. Зокрема, найважливішим ресурсом для людей сьогодні став час. Ті процеси, які ще 10-20 років тому могли займати тижні та місяці сьогодні виконуються за лічені секунди. В свою чергу, слід зазначити, що такі тенденції простежуються не тільки у звичайному житті громадян, але і у сфері права.

Стрімкий розвиток науки та суспільства змушує правову «машину» працювати значно швидше і оперативніше реагувати на виклики сьогодення. Проте не все у цьому світі підвладно виключно бажанню людини і є процеси, пришвидшення яких зможе негативно вплинути на результат проведених дій, що в свою чергу не тільки не полегшить життя людей, а навпаки – погіршить або ж цілком зіпсує його. Зокрема таким процесом є судочинство.

Стаття 55 Конституції України декларує право громадян на судовий захист власних прав та інтересів [1]. Подібну правову позицію законодавцем відображено і у

одному із найбільших законодавчих актів нашої держави – Цивільному кодексі України, а саме у частині 1 статті 16 вище згаданого нормативно-правового акту [2]. Даний порядок речей призводить до того, що Україна має доволі розгалужену систему судів, адже головним завданням судочинства в Україні є саме законний захист прав та інтересів громадян. Така правова позиція відображена у перших статтях усіх існуючих в Україні процесуальних кодексів. Тому з метою забезпечення найефективнішого виконання встановлених законом завдань судочинства, суди нашої держави поділяються на суди загальної юрисдикції (першої (місцеві, районні, районні у містах), апеляційної та касаційної інстанцій) та суди спеціальної юрисдикції (окружні адміністративні суди, господарські суди, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд).

Варто наголосити на тому, що проведення розгляду правових спорів у відкритих, безсторонніх, чесних та справедливих судах дійсно є одним із найвищих досягнень людства, яке ми повинні цінувати та користуватися ним, проте, частіше за все, судовий розгляд є формалізованою та зтяжною процедурою, що змушує людей перебувати не тільки у сильному емоційному напруженні через значну стандартизацію судового процесу, але і витратити доволі багато часу на участь у вище згаданому процесі, що докорінно суперечить бажанням та прагненням сучасних людей.

Саме такий порядок речей свого часу змусив американських юристів поглянути на проблему правового вирішення спорів під новим кутом. І тому у 1976 р. під час Паундської конференції було представлено два документи, котрі в подальшому становитимуть політичну платформу вирішення спорів як у США, так і в багатьох інших країнах світу. Першим із них була доповідь судді У. Бергера, котрий зазначав, що тогочасне американське суспільство було надзвичайно невдоволено системою судочинства. Вихід із цієї ситуації Бергер вбачав у використанні альтернативних способів вирішення конфліктів.

Другим документом стала доповідь професора Ф. Сандера, який створив концепцію "судочинства з багатьма дверима". Згідно з його баченням, особа, яка звертається до суду, спочатку веде бесіду із судовим консультантом, який, у свою чергу, пропонує цій особі найбільш дієвий засіб вирішення конфлікту. Так особа звертається у наступні "двері", що вестимуть її або до медіатора, або ж до судової зали [3].

Дані ідеї зробили певною мірою революцію в американському судочинстві. Окрім надзвичайної розвантаженості судів, громадяни отримали право вибору шляхів вирішення спорів, а також можливість заощадити власні кошти.

У контексті даного дослідження нами буде проаналізовано переваги застосування медіації під час вирішення цивільно-правових спорів в Україні у ході проведення судового розгляду за нормами Цивільного процесуального кодексу України, адже більшість правових спорів виникає саме у рамках цивільного права.

Станом на сьогодні медіація законодавчо не врегульована у нашій державі, проте інститут мирного вирішення спорів все ж існує у цивільному судочинстві. Зокрема, це простежується у процедурі врегулювання спору за участі судді (глава 4 розділу III ЦПК України) та наявності мирової угоди (глава 5 розділу III ЦПК України). Відображення інституту мирного врегулювання спору у Цивільному процесуальному кодексі України є доволі позитивним явищем, окрім цього законодавцем у пункті 2 частини 5 статті 12 ЦПК України передбачено, що суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість сприяє врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами [5].

Проте, як зазначає у своїй статті О. Кармаза, мирне вирішення конфлікту на стадії судового розгляду сторонами самостійно або ж за участю судді не може вважатися повноцінною медіацією та не завжди відображає дійсні бажання та прагнення сторін [4], оскільки відповідно до статті 203 ЦПК України врегулювання спору за участю судді здійснюється шляхом проведення відкритих/закритих нарад зі сторонами, у ході яких суддя ознайомлює сторони із практикою вирішення іншими судами подібних правових спорів, а також може пропонувати власні шляхи вирішення спору [5]. Слід зазначити, що у ході такої процедури фактично неможливо простежити, чи не було суддею порушено принцип неупередженості суду, передбачений частиною 1 статті 2 ЦПК України, оскільки суддя на власний розсуд підбирає практику вирішення подібних правових спорів, а також пропонує сторонам власні шляхи задоволення позовних вимог. Це в свою чергу значною мірою може вплинути на сторони, оскільки останні підсвідомо вважатимуть, що такі поради надав їм суддя, тобто людина, яка працює у сфері права та провадить судочинство, а отже вони є і будуть єдиноправильними, що докорінно відрізняється від істини.

Щодо укладення мирової угоди на стадії судового розгляду, то дана процедура також не звільняє сторони від впливу суду на прийняте ними рішення, оскільки відповідно до частини 4 статті 207 ЦПК України мирова угода затверджується ухвалою суду [5]. В свою чергу ухвала суду є правозастосовчим актом, а отже не може жодним чином суперечити чинному на момент її постановлення законодавству. З цього ми можемо дійти висновку, що перед постановленням ухвали суд перевіряє умови мирової угоди і у випадку, якщо певна умова, на думку судді, суперечитиме нормам права, то останній виключить її із переліку умов, відображених у резолютивній частині ухвали.

Також цікавим є момент виконання домовленостей, досягнених під час мирного вирішення спору на стадії судового розгляду, оскільки відповідно до частини 2 статті 204 та частини 4 статті 207 ЦПК України за наслідками врегулювання спору за участю судді або укладення мирової угоди відповідно постановляється ухвала суду, яка фактично є одним із різновидів судового рішення, а стаття 18 ЦПК України декларує обов'язковість судових рішень. Тобто, як наслідок сторони виконують рішення суду не стільки із власної ініціативи, скільки через тиск законодавства на них [5].

Отже, виходячи із всього вище наведеного, ми можемо дійти висновку, що наявні у чинному цивільному процесуальному законодавстві засоби мирного врегулювання спору на стадії судового розгляду є доволі неефективними, оскільки сторони де-факто не самостійні у даному питанні як на етапі укладення мирної угоди так і на етапі її виконання, що в свою чергу призводить до неповноцінного задоволення інтересів та прагнень сторін, а отже повністю нівелює усі досягнені домовленості та унеможливорює повноцінне виконання умов мирової угоди.

У свою чергу запровадження інституту медіації допомогло б не тільки повністю задовольнити інтереси сторін, але і значно зменшити навантаження на суди, зокрема, сторони могли б самостійно вирішувати питання щодо поділу майна, відшкодування завданої майнової шкоди, стягнення заборгованості, визначення місця проживання дітей та ін.

Також запровадження обов'язкової процедури медіації щодо справ про розірвання шлюбу (окрім справ, підставою розірвання шлюбу у яких є насилля в сім'ї) могло б не тільки зменшити кількість судових розглядів даних справ, але і зберегти значну кількість сімей у нашій державі.

Тому, на нашу думку, перейняття досвіду передових країн світу щодо впровадження медіації у галузях приватного права, зокрема цивільного, матиме

позитивний вплив перш за все для громадян, оскільки судовий розгляд, на відміну від медіації, є стандартизованим та зтяжним, завантаженість судів не дозволяє проводити своєчасний розгляд справ, медіація ж в свою чергу дозволяє вирішити спір всього за декілька зустрічей, дати яких визначають самі сторони. Окрім цього, запровадження інституту державної медіації могло б не тільки значно розширити ринок праці для спеціалістів-правників, а також забезпечити додаткові надходження до державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.10.2021).
2. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 10.10.2021).
3. Ясиновський І. Історичний аспект розвитку інституту медіації та сучасні тенденції його розвитку. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-2%281%29_11 (дата звернення 10.10.2021).
4. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативний спосіб вирішення спорів URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/3.pdf> (дата звернення 10.10.2021).
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 бер. 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n7619> (дата звернення 10.10.2021).

Бучинська А. Й.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Стратегія місцевого розвитку: європейський досвід (на прикладі Польщі)

Польща, будучи державою-членом ЄС активно включилась до ініціатив ЄС у справі місцевого розвитку за участі самої громади. Метою таких ініціатив є сприяння створенню умов для функціонування рівних, інклюзивних громад, максимальне залучення членів цих громад до усунення спільними зусиллями існуючих економічних і соціальних диспропорцій між окремими територіями як в межах однієї держави, так держав-членів ЄС. Юридичне закріплення таких ініціатив на європейському рівні знайшло своє втілення в Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1303/2013 від 17 грудня 2013 р. у п. 3 вступу якого зазначено, що відповідно до прийнятої в ЄС стратегії на користь інтелектуального, сталого зростання, що сприяє залученню громад, ЄС і держави-члени прагнуть досягти цих цілей, сприяючи гармонійному розвитку ЄС та зменшуючи його регіональні відмінності [1].

У відповідності до вищезазначеного Регламенту, який закріпив інституційно-правовий механізм місцевого розвитку, польський законодавець приймає Закон про місцевий розвиток за участі місцевої громади від 20 лютого 2015 р., який визначає принципи: 1) організації та діяльності місцевих груп дій, (до складу яких у відповідності до літ. б п. 2 ст.32 Регламенту № 1303/2013, входять представники органів публічної влади, місцевих соціальних та економічних партнерів і жителів, при цьому при прийнятті рішень ані органи публічної влади – визначені відповідно до національного законодавства – ані жодна з груп інтересів не має більше 49 % права голосу); 2) здійснення вибору стратегії місцевого розвитку під керівництвом громади (у розумінні п. 19 ст. 2 Регламенту № 1303/2013, під Стратегією місцевого розвитку під

керівництвом громади необхідно розуміти згуртовану групу, спрямовану на досягнення місцевих цілей і задоволення місцевих потреб, яка сприяє реалізації Стратегії ЄС для інтелектуального, сталого зростання, що сприяє залученню громад, і яка розроблена і реалізується місцевими групами дій); 3) надання підтримки за участю окремих фондів, перелічених у п. 1 ст. 32 Регламенту № 1303/2013, а саме Європейського аграрного фонду розвитку сільських районів (ЄАФРСР), за допомогою програми LEADER, що реалізується в сільських територіях і може бути підтриманий засобами Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР), Європейського соціального фонду (ЄСФ) або Європейського фонду морського та рибного господарства (ЄФМРГ), фінансування реалізується за допомогою програми FARNET (Європейська мережа рибальських районів), що разом іменуються Європейські структурні та інвестиційні фонди (ЄСІФ) [1; 2].

Місцевий розвиток під керівництвом громади підтримується в рамках програм, передбачених п. 6 ст. 2 Регламенту № 1303/2013, якщо така підтримка була передбачена в цих програмах. Згідно ст. 4 Закону Польщі про місцевий розвиток за участі громади, місцеві групи дій створюються як громадські об'єднання, які мають статус юридичної особи [2].

У відповідності до п. 1 ст. 33 Регламенту № 1303/2013 Стратегія місцевого розвитку під керівництвом громади включає в себе, принаймні, наступне: а) визначення території та населення, що охоплюються Стратегією; б) аналіз потреб і потенціалу території в галузі розвитку, у тому числі аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і ризиків; в) опис стратегії та її цілей, опис інтегрованого та інноваційного характеру стратегії та ієрархію цілей, у тому числі цільові значення для продуктів або результатів. Що стосується результатів, то цільові значення можуть бути кількісні або якісні. Стратегія повинна узгоджуватись з відповідними програмами всіх залучених фондів; г) опис процесу залучення громади в розробку Стратегії (Стратегія повинна мати партиципаторний характер, оскільки розробляється не стільки для громади, скільки при її активній участі); е) план дій, який вказує, яким чином цілі реалізуються в діях; д) опис рішень з управління та моніторингу Стратегій, що демонструють потенціал локальної групи дій для її реалізації та опис конкретних механізмів оцінки; е) фінансовий план Стратегії, включаючи запланований розподіл з кожного відповідного ЄСІФ [1].

Згідно п. 2 ст. 33 Регламенту № 1303/2013 держави-члени визначають критерії вибору стратегії місцевого розвитку керованого громадою. У відповідності до польського закону крім елементів, зазначених у п. 1 ст. 33 Регламенту № 1303/2013, Стратегія повинна включати план комунікації з місцевою громадою; територія, якою охоплена Стратегія повинна бути просторово цілісною, на якій проживає не більше ніж 150 тисяч населення, також можливі кількісні обмеження населення в залежності від Фонду з якого буде здійснюватись фінансування Стратегії розвитку (наприклад, у випадку співфінансування лише з Європейського фонду регіонального розвитку, коли Стратегією охоплено лише місто або його частина, на даній території має проживати не менше ніж 20 тис. жителів) [1].

Серед аргументів, які вказують на користь використання місцевого розвитку за участі місцевої громади є: 1. У керма стають люди, які мають певну потребу або стикаються з проблемою. Це власне місцеві суб'єкти розробляють стратегії і відбирають проекти. Це найбільш характерна риса місцевого розвитку за участі місцевої громади та її найбільший привілей. Порівняно з іншими класичними місцевими підходами, люди, які раніше були пасивними «бенефіціарами» політики,

стають активними партнерами та учасниками, що керують місцевим розвитком. 2. Стратегії місцевого розвитку можуть реагувати на зростаючу різноманітність і складність. 3. Стратегії місцевого розвитку, орієнтовані на громаду, можуть бути більш гнучкі, ніж інші підходи. 4. Сфера застосування місцевого розвитку за участі місцевої громади була розширена, щоб місцеві стратегії могли зосередитись на таких проблемах, як: соціальна інтеграція, зміна клімату, сегрегація ромів та інших груп, що знаходяться в неблагополучному стані, безробіття серед молоді, депривація в міських районах, зв'язки між містом і селом тощо. Хоча підхід, оснований на місцевому розвитку керованим громадою був спочатку розроблений для сільської місцевості через підтримку з Європейського аграрного фонду на користь розвитку сільських територій, а потім застосований до рибного господарства та прибережних територій за рахунок фінансування з Європейського фонду розвитку, на даний час його можливості розширені на сфери, якими зазвичай займаються Європейський соціальний фонд та Європейський фонд регіонального розвитку. 5. Місцевий розвиток, керований спільнотою, базується на зв'язках між секторами та суб'єктами таким чином, щоб мати мультиплікативний ефект для місцевого розвитку та основних програм. 6. У місцевому розвитку, керованому громадою, йдеться про інновації та досягнення результатів, які приносять тривалі зміни. 7. Участь у місцевому розвитку, керованому спільнотою, дає доступ до великої та постійно зростаючої європейської мережі та отримання досвіду. 8. Стратегія місцевого розвитку є фінансово привабливим інструментом для реалізації місцевого розвитку [3].

Час і ресурси, необхідні для початку реалізації стратегії і партнерства місцевого розвитку, керованому громадою, багато в чому залежать від місцевих умов, а також від досвіду і потенціалу місцевих суб'єктів і організацій. Тим не менш, навіть у досвідчених громадах для правильного виконання всього циклу зазвичай потрібно від шести місяців до року. Початок процесу місцевого розвитку, керованому громадою можна поділити на ряд послідовних кроків або циклів проектування і формування трьох основних елементів – стратегії, партнерства і території. 1. Визначення того, що необхідно змінити (стратегія). На першому місці стоїть реагування на місцеві потреби, і фінансування розглядається як засіб для досягнення цієї мети. 2. Формування довіри та союзу з особами, які можуть допомогти здійснити зміни (партнерство). 3. Визначення меж території локального розвитку [3].

Список використаних джерел:

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006. 20.12.2013 PL. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 347/320 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=pl> (дата звернення: 11.10.2020 р.)
2. Ustawa z dn. 20.02.2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności Dz. U. 2015 poz. 378.
3. Wytyczne dla podmiotów lokalnych dotyczące rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_cld_localactors_pl.pdf (дата звернення: 11.10.2020 р.)

Василенко Л. П.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Пеньківська З. Т.

магістрантка 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Проблеми практичного застосування норм про відшкодування шкоди, завданої недоліками товарів, робіт та послуг

Всупереч тому, що ЗУ «Про захист прав споживачів» і Цивільний кодекс України регулярно оновлюється, аналізуючи судову практику застосування законодавства про захист прав споживачів, варто зробити висновок про те, що значні положення викликають питання у правозастосовній діяльності через досить нечітке регулювання певних правових норм, а саме у ЗУ «Про захист прав споживачів». Це стосується насамперед компенсації.

Під збитками відповідно до ст. 22 ЦКУ слід розуміти витрати, які споживач, чие право порушено, зробив або повинен буде зробити для відновлення порушеного права, втрату або пошкодження його майна (реальний збиток), а також неотримані доходи, які споживач отримав би за звичайних умов цивільного обороту, якщо б його право не було порушено (втрачена вигода) [1 ЦКУ].

Стаття 552 ЦКУ регулює загальне правило, відповідно до якого «сплата (передання) неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання» [1]. Відповідно до умов договору або норми закону може мати місце інша ситуація: коли збитки відшкодовуються у частині, не покритій неустойкою або коли допускається стягнення лише неустойки, але з збитків; коли збитки стягуються у повному обсязі понад неустойку; коли кредитор приймає рішення про стягнення або неустойки, або збитків.

ЗУ «Про захист прав споживачів» передбачено, що збитки, заподіяні споживачеві через порушення його прав, підлягають компенсації повністю незалежно від того, чи передбачено умовами договору сплата неустойки. Проте, варто зауважити на ч. 3 ст. 13 ЦКУ, яка передбачає недопустимість «дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах» [1]. Тобто цивільним законодавством гарантується недопустимість зловживанням правом.

Наведемо приклад розумного поєднання даних поглядів під час вирішення подібного питання про відшкодування збитків. При цьому розглянемо певний випадок із судової практики. Громадянин П. звернувся до суду із позовною заявою до ТОВ «Алстрой» про захист прав споживачів. У ході судового засідання стало зрозуміло, що позивач уклав із відповідачем договір на виконання робіт із встановлення кондиціонера. Як стверджує позивач у ході монтажу обладнання, що є наслідком неякісної роботи, кондиціонер був пошкоджений, через зазначені умови позивач вимагає відшкодувати йому збитки у вигляді компенсації витрат на ремонт кондиціонера, на його перевстановлення в квартирі, а також повернути оплату послуг за договором, зобов'язати виплатити неустойку та компенсацію моральної шкоди.

Суд першої інстанції задовольнив позов. У свою чергу апеляційною інстанцією скасовано рішення місцевого суду щодо вимоги про відшкодування витрат на повторне встановлення кондиціонера. Апеляційним судом було зауважено, що при задоволенні вимоги про повернення суми, сплаченої за роботу, немає можливості водночас

задовольнити вимогу про оплату вартості переробки, оскільки ці вимоги є взаємовиключними.

Цей приклад із судової практики показує, що підходи до визначення розміру збитків у спорах, що виникають із споживчих відносин, мають бути обґрунтованими, реальними, що враховують характер позову.

Розглянемо ситуацію, коли виконавець робіт послуг зобов'язаний відшкодувати збитки незалежно від наявності в його діях вини. Це стосується випадків, коли під час виконання робіт (надання послуг) використовується джерело підвищеної небезпеки: транспортний засіб або окремих вид медичної техніки.

Так, Громадянин Я. звернувся з позовом до міської лікарні про відшкодування матеріальних збитків у розмірі 27 967 грн., а також компенсації моральної шкоди у розмірі 50 000 грн. Суд встановив, що у травні 2017 р. позивач перебував на прийомі у стоматолога під час шліфування зубів. Лікар розрізав позивачу язик диском. Через дану травму громадянину Я. довелося перенести повторну операцію з висічення рубців язика, до цього часу він страждає від болі язика, важко говорити і їсти. У судові засідання було запрошено представника лікарні, який пояснив, що під час операції позивач виконував необережні рухи головою, що і стало підставою для травми язика. Лікар не винен за свідченнями представника лікарні. У ході операції був використаний алмазний диск, який обертається з досить значною швидкістю, та лікар не може захистити всю ротову порожнину пацієнта. Як стверджував представник відповідача, лікарем було рекомендовано пацієнту, що в ході операції не варто здійснювати подібні рухи.

Якщо зважити на те, що збитки позивачу було завдано в момент, коли механізм функціонував, судом обґрунтовано прийнято рішення з посиланням на статтю 1187 ЦКУ. Відповідач не надав жодних доказів заподіяння шкоди внаслідок форс-мажорних обставин чи наміру потерпілого. Але позов громадянина Я. задоволений не у повному обсязі, з урахуванням характеру та ступеня фізичних та моральних страждань потерпілого, з урахуванням індивідуальних особливостей (старості), вимог розумності та справедливості, а також наявності грубої недбалості у діях потерпілого (пункт 2 статті 1193 ЦКУ).

Обов'язок із відшкодування шкоди, заподіяної недоліками товарів, робіт, послуг, як вид цивільних правовідносин має елементи, що відображають неординарність даних зобов'язань - це об'єкт, суб'єкт та зміст.

У правовій доктрині немає єдиного підходу до визначення об'єкта деліктного зобов'язання. При вивченні об'єкта зобов'язань щодо відшкодування шкоди, заподіяної недоліками товарів, робіт і послуг, слід виходити з того, що об'єкт деліктного зобов'язання можна визначити як матеріальні цінності чи нематеріальні блага, що належать суб'єкту цивільного права. Такими є життя, здоров'я чи майно громадянина чи майно юридичної особи, які зазнали шкідливого впливу з боку правопорушника.

Зміст зобов'язань щодо відшкодування шкоди, заподіяної дефектами товару, роботи чи послуги, становить право потерпілого-споживача (фізичної чи юридичної особи) вимагати відшкодування шкоди, яка заподіяна внаслідок конструктивних, рецептурних чи інших дефектів товарів, робіт чи послуг, а також внаслідок недостовірних чи недостатніх відомостей про товар (роботу, послугу) та юридичне зобов'язання продавця чи виробника товару, виконавця роботи з відшкодування таких збитків. Такі права та обов'язки з'являються, коли є підстава для зобов'язання.

Суб'єктами цього виду деліктного зобов'язання, як і будь-якого зобов'язання щодо відшкодування шкоди, поділяються на заподіювача шкоди (боржника) та

потерпілого (кредитора). Заподіювачем шкоди може бути продавець чи виробник товару чи особа, яка виконувала роботу чи надавала послугу. Варто зазначити, що не має значення, чи є ця особа підприємцем чи ні, Цивільний кодекс не вимагає наявності у таких осіб статусу підприємця.

Потерпілими можуть стати як фізичні особи так і юридичні особи, які купували товари (або замовили роботи, послуги) у споживчих цілях, але не з метою використання у підприємницької діяльності. Тому надання продавцями, виробниками чи виконавцями доказів того, що потерпілий використовував товари, роботи, послуги для підприємницької діяльності, виключає застосування положень § 3 глави 82 ЦКУ, і в цьому випадку застосовуються загальні положення про відповідальність за деліктні зобов'язання.

Останнім часом національне законодавство, яке регулює зобов'язання, що виникають у зв'язку із заподіянням шкоди та шкоди здоров'ю, формується дуже динамічно.

Однак практика показує, що умови використання законодавства у зазначених відносинах, не остаточно сформовані і часто виникають спірні правові питання, які вирішуються різними способами не лише у правовій доктрині, а й у правозастосовчій практиці. Насамперед це взаємопов'язане з нечіткістю, суперечливістю певних правових і неоднозначністю низки питань, що, звісно, негативно впливає на дієвий судовий захист законних прав та інтересів осіб.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n14>

Войтович Н. Ф.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

Інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення є необхідним превентивним, правовідновлювальним заходом з боку держави, який спрямований ефективно зміцнювати як екологічну правосвідомість громадян, так і застосовувати до осіб, які вчинили екологічні правопорушення, незручності майнового та особистого характеру.

В свою чергу, «екологічне правопорушення – це винна, протиправна, екологічно небезпечна дія, яка посягає на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорону навколишнього природного середовища та порушує екологічні і пов'язані з ними інші права людини, вимоги екологічної безпеки». [1, с.107].

Відповідальність за правопорушення в сфері екології зазнає змін в політиці держави в зв'язку зі стратегічними процесами інтеграції України в Європейський Союз, що забезпечує імплементацію стандартів ЄС в даній сфері та забезпечить збереження довкілля в майбутньому.

Важливим напрямком європейської екологічної політики виступає збереження та охорона навколишнього природного середовища, а інструментом для його виконання виступає екологічна відповідальність, правові ознаки якої встановлені

Директивою 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 р. [2] Головним завданням директиви є встановлення чітких вимог екологічної відповідальності, що ґрунтуються на принципі «забруднювач платить», для попередження та усунення негативних наслідків екологічної шкоди.

В Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлена дисциплінарна, адміністративна, цивільна і кримінальна відповідальність. [3]

Дослідженням проблем юридичної відповідальності в сфері екології займалися такі науковці як В.І. Андрейцева, Г.І. Балюк, А.І. Бобилєва, В.І. Івакіна, М.В. Краснова, Н.Д. Красіліч, Н.Р. Малишева, В.Л. Мунтян, А.В. Ткаченко, М.В. Шульга та інші.

Підставою притягнення до будь-якого виду відповідальності є наявність ознак складу правопорушення, що дає змогу визначити загальні ознаки елементів складу для екологічних правопорушень.

До об'єкта складу екологічних правопорушень відносять суспільні відносини, які забезпечують встановлений порядок використання і відтворення природних ресурсів, «збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності людини». [1]

До об'єктивної сторони складу екологічного правопорушення слід віднести такі діяння (дії чи бездіяльність), які призводять до порушення екологічних вимог, а також негативні наслідки, що призводять до екологічної небезпеки, несуть майнову і моральну шкоду власнику або користувачу, природним ресурсам, життю та здоров'ю людини та суспільства.

Суб'єктом складу екологічного правопорушення можуть бути фізичні особи, які могли усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними та юридичні особи.

Суб'єктивною стороною складу екологічного правопорушення є психічне ставлення суб'єкта правопорушення до свого протиправного діяння і його наслідків, тобто вина в формі необережності або умислу, додаткові ознаки - мотив та мета.

З'ясовуючи питання настання негативних наслідків для природного середовища, які можуть бути результатом протиправної діяльності суб'єкта правопорушення, хочеться до європейського принципу відповідальності, який передбачає, що «забруднювач платить» і з'ясувати розмір такої шкоди в зрозумілому фактичному вимірі за заподіяну шкоду в національному законодавстві.

В нормативно-правових актах України вчені вбачають перелік способів, які надають можливість підрахувати заподіяну шкоду екологічним правопорушенням: витратний, розрахунковий, таксовий, нормативний. Однак всі вони не можуть точно встановити витрати, які необхідні на ліквідацію негативних наслідків, а тим більше відновлення природних ресурсів та навколишнього природного середовища. Підхід до відповідальності за дані правопорушення, що застосовується в Україні, настає незалежно від значущості та суттєвості заподіяної шкоди. Стратегічна мета європейської політики в галузі екології не полягає в тому, щоб покарати суб'єкта правопорушення, а в тому, щоб відновити довкілля. [4]

Можливість вчинювати екологічні правопорушення різного ступеня суспільної небезпеки, настає тоді, коли державні інститути не здійснюють відповідні заходи по їх попередженню і не діє принцип невідворотності покарання. Серед них можна

зазначити відсутність дієвого, ефективного контролю, заборона проводити планові заходи з контролю без попередження суб'єкта господарювання, скасовано загальний нагляд прокуратури за дотриманням природоохоронного законодавства, що безпосередньо впливає на виявлення та фіксування правопорушень і, як наслідок, ненастання юридичної відповідальності.

Ще одним недоліком в діючому законодавстві є те, що не всі правопорушення в сфері екології визнаються такими. Українські парламентарі неналежним чином реагують на зміну криміногенної ситуації, наприклад, на міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, а також відсутнє покарання за торгівлю чи володіння такими зразками.

Окреслене коло проблем, дає можливість зробити наступні висновки: екологічна ситуація в Україні погіршується в тому числі і в результаті вчинення екологічних правопорушень та відсутністю дієвого механізму юридичної відповідальності за них. Можна констатувати, що діючим законодавством передбачені такі види відповідальності, як адміністративна, кримінальна, цивільна та дисциплінарна, однак вона не є досконалою і не враховує європейських вимог по визначенню розмірів заподіяної шкоди та відшкодування завданих збитків, а також компенсацій на відновлення попереднього стану природного навколишнього середовища. Таке відношення до екології є загрозою для прийдешніх поколінь, чого держава не повинна допустити.

Список використаних джерел:

1. Сарапіна М.В. Забезпечення екологічної безпеки : курс лекцій. Укладач: М.В. Сарапіна. Х. : НУЦЗУ, 2015. 195 с.

2. Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage // <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0035>.

3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

4. Ответственность за ущерб окружающей среде в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии (ВЕКЦА): Применение лучшего международного опыта. — ОЭСР, 2012 // <http://www.oecd.org/env/outreach/50247963.pdf>.

Kaidanovych T. M.

senior lecturer at the Department of Law Polissya National University, Zhytomyr, Ukraine

Analysis of the COVID-19 pandemic's impact on the human trafficking prevention mechanism of Ukraine

The COVID-19 pandemic has become a serious challenge to the human rights system in Ukraine and around the world. Strict movement restrictions, lockdowns, reduced socio-economic activity and increased control by the police and law enforcement agencies should, at first glance, reduce the activity of transnational crime, especially with limited cross-border movement. However, in reality we get a completely different picture, when “shadow crime”, especially human trafficking, has gone even deeper underground, leaving even less physical

evidence of crimes (evidential base), detection of criminal chains and connections, and opportunities to track crime schemes and mechanisms.

Pandemic took its toll on the effectiveness of victims detection and providing relevant help. UNODC reports that identification of trafficking victims is difficult, even under normal circumstances. The main reasons include the fact that trafficking victims are often exploited in illegal, informal or unregulated sectors (e.g. petty crime, sex industry, domestic settings, drug cultivation and trafficking, agriculture and construction); the capacity of organized crime to hide its operations in plain sight; the lack of willingness by the victims themselves to report their victimization or their inability to do so; and limited law enforcement capacities to detect this crime [3, p.1].

COVID restrictions greatly complicate identification and providing of help to victims of human trafficking. Let's look at a few aspects of this problem:

- shifted focus of governments from the problems of transnational crime to the problems of detection and prevention of new quarantine restrictions violations (observance by citizens, businesses, private and public institutions of the “mask regime” and prosecution of offenders);

- reductions of funding for the subjects of the national mechanism of interaction of entities that carry out measures in the field of combating human trafficking (mostly NGOs) and its transfer to the health sector;

- limited working hours or fully remoted work of the above entities prevents the latter from performing their functions, and in some cases makes it impossible (in case of the absence of equipment);

- increased unemployment and reduced income for vulnerable groups (groups at risk of being trafficked).The UN SG report on trafficking in women and girls highlights that the loss of employment and economic insecurity as a result of COVID-19 will increase the number of vulnerable people desperately searching for work and economic opportunities. It is estimated that global hours worked could drop by 10.5 per cent in the second quarter of 2020, equivalent to 305 million full-time workers. Estimates suggest that COVID-19 will push 49 million people into extreme poverty in 2020 [5, p.7];

- increased isolation of trafficked persons and reduced abilities to inform the relevant authorities and institutions about abuse, especially those exploited in domestic services, sexual slavery and forced marriage;

- loss of governmental and non-governmental funding(international funds, grants, grants and private contributions due to reduced economic opportunities of the latter as a result of the COVID crisis) of NGOs in the field of combating human trafficking;

- decreased confidence of trafficking victims in the possibility of obtaining assistance and punishment of criminals as a result of the lack of real human contact (most institutions are switched to remote work) and reduced resources for reporting or seeking help (only hotlines remain active);

- the reduction in the number of shelters for victims of trafficking and non-governmental organizations has exacerbated the problem of providing temporary housing, medical, psychological, legal, financial and social assistance;

- over-complicated process of evidence gathering due to quarantine restrictions and their subsequent use in court reduces the effectiveness of law enforcement and the judiciary, thereby strengthening the faith of traffickers in impunity.

Transnational crime, on the other hand, has adapted well to COVID-19 restrictions. New trends in human trafficking have been reported by governments and international organizations. They include:

- criminal crediting, often with inflated loan rates, which people who have lost their livelihoods due to a pandemic are forced to accept in order to put victims in a situation of debt bondage and their further exploitation;

- increased involvement of vulnerable children in human trafficking for forced begging (parents have lost their sources of income and children are forced to beg, closing orphanages and educational institutions due to quarantine, as a result of which children find themselves on the streets);

- transferring the activity of traffickers to the Internet, which gives the latter unlimited access to potential victims, who spend more time online now;

- significant increase of human trafficking in the form of coercion to pornography, especially of minors, due to the increased presence of the latter in the Internet space (distance learning, lack of communication outside the home, lack of social activity). Criminals actively exploited social networks and other online platforms to recruit children for the purpose of using pornographic content, the demand for which increased significantly during the pandemic [4];

- increased activity of human trafficking for the purpose of organs removal for illegal transplantation due to the significant health consequences of coronavirus.

It is important to mention that with the closure of borders and the implementation of shelter-in-place orders in many countries as a result of COVID-19, there is a risk of increased trafficking of women and girls. At the same time, survey data from trafficking survivors and anti-trafficking organizations suggest that trafficked women and girls are experiencing greater barriers in accessing support services and that public attention is diverted from prosecuting offenders and protecting survivors [5, p.7].

The reduction in revenues will reduce the expenditures in the social sphere of the states, which will complicate the situation with access to education, medical services and food. Although some services show steady growth during the pandemic (telecommunications, online education and medicine), their further development is limited due to the inability to build infrastructure and over-regulation of the health sector, duration of accreditation / certification of educational institutions [1, p.135] . And since the provision of social services is inextricably linked to the mechanism of providing rehabilitation assistance to victims of trafficking, the quality of this assistance is declining, which puts its beneficiaries in an even more desperate position.

In order to address new pandemic challenges Ukraine with other WTO countries issued a joint statement of ministers on COVID-19 and multilateral trading system (May 2020). The main purpose was to intensify efforts to strengthen coordination and cooperation at the international level to support the global trading system and refrain from raising new unjustified barriers to investment or to trade in goods and services [2]. Intensifying and encouraging trade in the long run will help to bust international economy and decrease poverty level that cause human trafficking in the first place.

However focusing on economic perspective is not enough to provide proper response for human trafficking in Ukraine. The joint efforts of GOs and NGOs should focus on identification and support of victims, transforming existing and creating new legislative frame to fight human trafficking, providing additional funding of NGOs to put them back on track and develop its web across the country, focusing on vulnerable groups to prevent human trafficking, bringing back law enforcement agencies into the area, monitoring closely Internet and developing new legislative frame of to use cyber police more effectively to identify traffickers and bring them to justice.

References:

1. Kateryna Ye. Rashevskaya. The Role of the WTO in Addressing Threats to the Human Rights System Caused by the Trade Aspects of the COVID-19 Pandemic. the Journal of Eastern European Law. №78. 2020. P. 133-139.
2. Ukraine with other WTO countries issued a joint statement of ministers on COVID-19 and multilateral trading system: electronic version. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-stala-spivavtorom-zayavi-ministriv-chleniv-sotshchodo-covid-19-ta-bagatostoronnoyi-torgovelnoyi-sistemi>
3. Impact of the COVID-19 pandemic on trafficking in persons. Preliminary findings and messaging based on rapid stocktaking. HTMSS Thematic brief on COVID-19. United Nations Office on Drugs and Crime, 2021. URL: https://www.unodc.org/documents/Advocacy-Section/HTMSS_Thematic_Brief_on_COVID-19.pdf
4. Human trafficking thrives during the crisis. UN News from 8 July 2021. URL: <https://news.un.org/ru/story/2021/07/1406072>
5. Trafficking in women and girls. Report of the Secretary General from 7 August 2020, UN General assembly. p.1-18. URL: <https://www.undocs.org/en/A/75/289>

Кривицький Ю. В.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна

Реформа правової системи і правова реформа: співвідношення понять та їх особливості

На теперішній час практично перед усіма державами світу постало завдання проведення суспільних реформ, зокрема правової, з метою переходу до моделі (концепції) сталого розвитку. Світова реформаційна тенденція, перетворення постсоціалістичного суспільства, докорінні зміни правовідносин, підвищення уваги до прав і свобод людини та громадянина, потреби зміцнення і збереження Української держави зумовили правову реформу як об'єктивну реальність [2, с. 37, 38]. Правова реформа є актуальною категорією юридичної науки, що перетворюється на оціночне поняття (наратив), за допомогою якого слід вимірювати сутність і значення здійснюваних прогресивних змін у галузі правового розвитку України в цілому, об'єднувати в єдине ціле все, що реалізується в цій сфері як у центрі, так і на місцях. Наразі Україна залишається у статусі так званої перехідної держави, яка постійно проводить реформи або, що справедливіше, імітує їх здійснення та періодично змінює стратегічні орієнтири свого поступу, звертаючи на манівці, а по суті якісно й остаточно не перелаштовує зміст суспільних відносин [2, с. 37, 38]. З цього приводу М.І. Козюбра влучно констатує, що, на жаль, правова реформа в Україні виявилася в останнє десятиліття значною мірою дискредитованою [1, с. 191]. Іміджевих втрат поняття «реформа» зазнало в цілому у зв'язку з численними прикладами негативного впливу змін на суспільні відносини [2, с. 37, 38].

Багатоаспектність природи правової реформи потребує теоретико-методологічного осмислення. Саме з цього приводу нині нагромадилися досить серйозні питання, від ефективного вирішення яких і залежить успішність здійснення правової реформи в нашій країні. Для характеристики правової реформи важливо

визначити її місце в системі юридичних знань, окреслити її теоретичний образ і розкрити значення в загальному процесі пізнання державно-правових явищ і процесів. Завдання вітчизняної юридичної науки в галузі осмислення правової реформи полягає в тому, щоб узагальнити масив ґрунтовних знань, у якому мають знайти своє місце найбільш конструктивні ідеї та концепції, що пояснюють правові нововведення і зміни, які відбуваються в Україні. [2, с. 38] Однак першочергово слід подолати термінологічну невизначеність (плутанину), що має місце під час вивчення сутності та змісту правової реформи і проявляється в оперуванні вченими різними юридичними поняттями як-то: правова реформа, державно-правова реформа, реформа правової системи, правова реформа політичної системи, реформа у сфері права, реформа права, реформа системи права, реформа законодавства тощо [2, с. 39]. У зв'язку з цим варто приділити окрему увагу співвідношенню понять «реформа правової системи» та «правова реформа» шляхом вивчення їх особливостей.

У найбільш абстрактному плані правову реформу описують в якості специфічного «соціального феномена, фрагмента правової дійсності стосовно зміни публічно-правових інститутів (О.І. Ющик); складової процесу демократичної трансформації українського суспільства (В.М. Селіванов); зміни норм-цілей системоутворюючих законів (Б.В. Малишев); форми проведення модернізації правової системи держави (Т.С. Подорожня); різновиду соціальної інженерної діяльності (О.О. Пучков)». [2, с. 38] В юридичній енциклопедичній літературі під правовою реформою розуміється: 1) різновид реформи (франц. *reforme*, від лат. *reformare* – перетворювати), пов'язаний із перетвореннями правової форми функціонування держави, тобто із зміною її законодавчої, адміністративної або правоохоронної функцій, із утворенням, реорганізацією чи ліквідацією окремих інститутів держави та відповідних правових інститутів [3, с. 495]; 2) здійснювані державою перетворення, зміни, переустрій правової сфери суспільного чи державного життя [4, с. 931]; 3) комплекс юридичних і організаційних засобів, спрямованих на формування і зміну структури правової системи з метою забезпечення ефективності її функціонування та розвитку відповідно до цілей, проголошених у конституції країни [5, с. 262].

У межах останньої дефініції предметом правової реформи є саме правова система. Такий підхід до співвідношення правової реформи та реформи правової системи шляхом їх ототожнення знайшов широке поширення в юридичній науці та практиці державно-правового будівництва. Наприклад, на переконання П.М. Рабіновича, «реформа правової системи України (правова реформа) – це здійснювані Українською державою (або завдяки її впливу) якісні зміни соціальної спрямованості, сутності, змісту та структури законодавства й інших складових елементів цієї системи. Відповідно до цих елементів окремими об'єктами реформування слід вважати: закони України та інші підзаконні нормативно-правові акти щодо як їхнього змісту, так і юридично-технічних властивостей; державні органи та інші інституції України, покликані встановлювати або застосовувати й реалізовувати юридичні норми; правозастосовну і правореалізаційну, зокрема правоохоронну, діяльність державних органів та деяких інших інституцій; правову свідомість населення, в тому числі державних службовців; професійну та загальногромадянську правову освіту, юридичну науку» [6, с.18 – 19].

Згідно з міркуваннями Л.А. Луць, правова реформа за своєю сутністю є реформою національної правової системи України. Реформування правової системи має відбуватися паралельно з реформуванням економічної, політичної та інших

підсистем соціальної системи вітчизняного суспільства відповідно до основних стратегічних напрямів розвитку України, зокрема її правової інтеграції з європейськими міждержавними правовими системами. Відповідно до структурних частин правової системи (інституційної, функціональної та нормативної) процес реформування повинен охопити: по-перше, органи держави та інших суб'єктів, які створюють, застосовують, здійснюють тлумачення та реалізацію юридичних норм; по-друге, правотворчу, правозастосовну, правотлумачну та правореалізаційну діяльність; по-третє, систему права та систему законодавства (джерел права) України. Реформування сучасної правової системи України має трансформувати національну правову систему, а також сформувати її структурні частини відповідно до європейських правових стандартів, що дасть можливість у майбутньому зайняти їй чільне місце серед європейських правових систем [7, с. 4 – 5].

Водночас аналіз змісту Указу Президента України «Питання Комісії з питань правової реформи» від 7 серпня 2019 р. № 584/2019 дає підстави стверджувати, що поняття «правова реформа» та «реформа правової системи» ототожнюються. Адже «основним завданням Комісії з питань правової реформи є сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України» [8]. При цьому Комісія з питань правової реформи відповідно до покладеного на неї завдання, поряд з іншим, забезпечує розроблення та внесення Президентові України узгоджених пропозицій з питань удосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів і потреб демократичного суспільства; готує та узагальнює пропозиції стосовно змін до Конституції України, законодавства про організацію судової влади, здійснення правосуддя та статус суддів, законодавства про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального законодавства, а також стосовно розвитку юридичної освіти, реформування органів правопорядку [8].

Таким чином, змістова різноманітність підходів до інтерпретації правової реформи зумовлює існування відмінних її дефініцій, кожна з яких є результатом опрацювання певного аспекту правової реформи й жодна з них не є перешкодою для можливості існування всіх інших. [2, с. 39] Один із дослідницьких підходів до розуміння правової реформи полягає в її ототожненні з реформою правової системи, що набув поширення в юридичній науці та реалізацію у практиці державно-правового будівництва. Узагальнений концепт правової реформи як форми істотних, прогресивних правових змін, перевлаштування права (правової системи, системи права, системи законодавства) є ядром теорії правової реформи як комплексного наукового міждисциплінарного напрямку теорії держави та права з пізнання загальних і специфічних закономірностей і випадковостей зміни права в перехідний період його генезису [2, с. 41].

Список використаних джерел:

1. Козюбра М. І. Праворозуміння: плюралізм підходів до можливості їх поєднання. *Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна* : зб. наук. статей / Гол. ред. А. Мелешевич. Київ : Дух і літера, 2013. С. 187–211.
2. Кривицький Ю. В. Правова реформа: теоретико-прикладні виміри актуалізації проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 37–41.
3. Ющик О. І. Правова реформа. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / Редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. 2017. С. 495–497.

4. Бигич О. В. Реформа права. *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : У 10 т. Т. I. Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Ін Юре, 2003. С. 931.

5. Скакун О. Ф., Бондаренко Д. А. Юридический научно-практический словарь-справочник (основные термины и понятия) / Под общ. ред. проф. О. Ф. Скакун. Харьков : Эспада, 2007. 488 с.

6. Рабінович П. Загальна концепція правової реформи в Україні: до характеристики вихідних засад. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 1 (12). С. 15–24.

7. Луць Л. А. Тенденції розвитку сучасної правової системи України та проблеми правової реформи. *Держава і право*. 2002. Вип. 17. С. 3–5.

8. Указ Президента України «Питання Комісії з питань правової реформи» від 7 серпня 2019 р. № 584/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>.

İdris Tuna

Ph. D. Candidate of Modern Turkish History Department at İstanbul University

A Brief Overview of Refugees and Asylum Seekers in Turkey in the 21st Century

Migration is the settlement of some people or communities leaving their own regions due to economic, political, social, religious, or other reasons. Throughout history, the migration mobility of human beings has continued constantly for millions of years. The Migration of Tribes in the Middle Ages, European Migration to American Colonies starting in the early of 16th century can be given as some examples.

Looking at the migrations of the 21st century, the most important reasons for migration are political and economic instabilities. After the Second World War, the period in which the greatest mass migration was experienced was after the year 2010. The loss of life and economic depression brought about by the wars, especially in countries experiencing civil war, and the great economic difficulties experienced by some of the countries in Africa, Asia and South America continents have triggered the desire of the people living in such countries to go to developed countries for a better future and life.

According to the UN's International Organization for Migration (IOM) 2020 data, there are 281 million refugees and asylum seekers worldwide [1].

Turkey As a Country of Asylum for Refugees

Throughout history, Turkey has received regular and irregular immigration due to its important strategic location. However, the country received the largest migration in its history in the first quarter of the 21st century. The civil war that started in Syria in 2010 caused hundreds of thousands of people to flee. The first place of the refugees who fled from Syria, one of Turkey's neighbor from the southeast, was Turkey. In fact, the main goal of Syrian refugees is to pass to the Western European countries via Turkey. Turkey did not close its doors to the wave of people escaping from Syria and did not prevent millions of Syrian refugees from entering its territory. However, the arrival of these people from the South-East of Turkey to the West by land, especially through Greece, into Europe, brought along many problems for EU countries. The EU has wanted to keep Syrian refugees in camps in Turkey and made a series of migration agreements with Turkey. At the Turkey-EU summits held on 29 November 2015 and 18 March 2016, the Council of Europe promised to pay 6 billion

Euros to be spent on Syrian refugees. However, they have paid 4.3 billion Euros of this promised money so far. This financial aid provided by the EU was used to meet the basic needs of asylum seekers such as health, education, protection. In addition to financial aid, the EU has made promises such as visa exemption, EU membership, expansion of the Customs union for Turkish citizens, but has not fulfilled these promises until now, except for economic aid [2].

Although Turkey received financial support from the EU, these aids have not been enough for the refugees who are so numerous. Migration to Turkey was not only limited to Syrian refugees, but also thousands of irregular immigrants from Iraq and Afghanistan came to Turkey.

As of October 2021, Turkey hosts approximately 3.7 million Syrians, 170 thousand Afghans, 142 thousand Iraqis, 39 thousand Iranians, 5 thousand 700 Somalis and 11 thousand 700 people from other countries [3]. In the "Global Trends" report of the United Nations Refugee Organization (UNHCR) for 2020, Turkey has become the country hosting the highest number of refugees in the world [4]. Turkey has been followed by Pakistan with 1.4 million immigrants and Uganda with 1.3 million immigrants. Germany, which hosts 1 million 21 thousand refugees, is in the 4th place of the ranking list. Iran with 979 thousand, Lebanon with 974 thousand, Bangladesh with 943 thousand, Ethiopia with 920,000, Sudan with 908,000 and Jordan with 705 thousand refugees are in the list [5].

If we look at the situation of Syrians, who make up the largest number of refugees in Turkey; according to the 2021 data of the International Refugee Association, 1 million 740 thousand 677 of the 3 million 672 thousand Syrians registered under temporary protection in Turkey are under the age of 18. The total number of women and those under the age of 18 is 2 million 601 thousand 387 people [6].

Working Conditions for the Refugees

Turkish government has issued a regulation on work permits on January 15, 2016, allowing Syrians under Temporary Protection to apply for work permits. With the regulation, Syrians are allowed to apply for work permits through their employers in the province where they were first registered. The Ministry of Labor and Social Security has taken steps towards issuing work permits for those outside the first registered province, in line with the needs of the local market. Turkish companies have been employing Syrians up to 10% of the total workforce. According to ILO data, 31% of refugees work in textile, 17% in trade, 13% in construction and 17% in manufacturing and other sectors in Turkey [7].

The Approach of Governmental Institutions to the Refugees

While many non-governmental organizations in Turkey carry out aid activities for refugees, migrants and asylum seekers, integration processes are carried out by the Department of Integration and Communication of the General Directorate of Immigration Administration. The Immigration Administration has prepared integration programs especially for Syrians. While Turkey provides medium and long-term aids that support the integration of the refugees under the temporary protection, especially Syrians, into society, it also supports the non-governmental organizations activating in this field. Activities for the refugees are carried out together with municipalities, institutions such as Kızılay and AFAD, as well as NGOs and other aid organizations [5].

Education of the Refugees

According to the UN Refugee Organization's 2020 report, it is stated in the report that the government in Turkey has prioritized the education of refugees and made significant investments in helping Syrian refugee children to be educated from temporary education centers and then to prepare for their transition to the Turkish public school system. It is stated

in the report that Syrian refugee children are also given Turkish language lessons, and that in the 2020-2021 education period, approximately 80 percent of Syrian children in primary school age enrol in formal education programs [4].

Some Problems in Social Life

Although Turkey has imposed restrictions on immigrants coming to and settling in big cities such as Istanbul, Ankara, Izmir, Bursa, it could not put these restrictions into practice. The number of the refugees in these big cities has increased considerably, which has made the big cities even more crowded.

Many employers employ immigrants in the name of cheap labor, which causes Turkish citizens to become more unemployed. This situation causes some Turkish people to be against the refugees. In addition, some immigrants, who are prone to crime, in this case, it causes the Turkish people to be more anti-refugees [8].

New Migration Waves to Turkey

There is a constant movement of irregular migration to Turkey from the East and Southeast borders. As a country, it is no longer able to bear more immigration. To prevent further irregular migration from Syria to Turkey, the government has begun building a wall on the Syrian border in 2016. By 2021, it has reached a length of 892 km [9]. The height of the Wall is 4 meters [10].

Thousands of irregular migrants are entering its territory from the east of Turkey. As of August 31, 2021, with the withdrawal of all its troops from Afghanistan by the USA and the transition of the administration to the Taliban group in Afghanistan, thousands of Afghan people have begun escaping from their county. First, they have aimed to go to Iran and then to Turkey. Since Iran does not prevent refugees from entering Turkey, human traffickers who take advantage of this situation bring thousands of immigrants into Turkey every day for money. The biggest dreams of Afghan and other immigrants entering Turkey via Iran are to go to Europe, and if they can't, stay in Turkey. These immigrants do their best not to return to their countries. Currently, Afghan irregular and illegal migration is one of the biggest problems of Turkey. Unfortunately, Turkey cannot adequately cope with the Afghan migration wave [11].

Turkey, which wants to prevent the migration wave through Afghanistan, has started the construction of a 300 km long wall on the Iranian border [12]. One-meter barbed wire is enclosed over the seven-ton, 2.5-meter-wide, of the three-meter-high concrete walls. Four-meter-deep trenches are dug in the front and back of the concrete walls. At the same time, an invisible wall is being built at the border, where electronic tagging can be done day and night [13].

To summarize, Turkey has been a country that has hosted many refugees throughout history. It has opened its lands to people of many different kind of races, languages, or religions. Turkey has faced the biggest migration wave in its history in the 21st century. In particular, the last 10 years, Turkey has been hosting millions of Syrian refugees. Also in recent years, thousands of immigrants from Afghanistan have set out for Turkey, and most of them have entered the country. The Turkish government has stated that it is now difficult for Turkey to open its doors to new refugees and that it cannot afford them financially. That is why Turkey is currently forced to defend its borders from a new wave of refugees.

Resources

1. IOM UN MIGRATION. URL: <https://www.iom.int/data-and-research>
2. MÜLTECİLER DERNEĞİ. URL: <https://multeciler.org.tr/Avrupa> Birliği'nin Suriyeliler İçin Ödediği Para
3. IOM UN MIGRATION. URL: <https://turkey.iom.int/tr/Türkiye'de> Göç

4. URL: [https://www.amerikaninsesi.com/a/Turkiye Multeci Kabulunde Son Yedi Yildir Dunya Zirvesinde/](https://www.amerikaninsesi.com/a/Turkiye%20Multeci%20Kabulunde%20Son%20Yedi%20Yildir%20Dunya%20Zirvesinde/)
5. URL: www.aa.com.tr/19.06.2021
6. URL: <https://www.umhd.org.tr>
7. Uluslararası Çalışma Örgütü. URL: https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_702144/lang--tr/index.htm
8. URL: [https://insamer.com/tr/Suriyeli Multeciler ve Turk Toplumu Arasindaki Uyum, Firsatlar ve Tehditler](https://insamer.com/tr/Suriyeli%20Multeciler%20ve%20Turk%20Toplumu%20Arasindaki%20Uyum,%20Firsatlar%20ve%20Tehditler)
9. Hürriyet. URL: www.hurriyet.com.tr/14.08.2021
10. URL: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye Duvarı](https://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye_Duvarı)
11. BBC NEWS. URL: [https://www.bbc.com/turkce/Afgan göçmenler: Türkiye yeni bir dalgayla mı karşı karşıya?](https://www.bbc.com/turkce/Afgan%20g%C3%B6çmenler:%20T%C3%BCrkiye%20yeni%20bir%20dalga%20yla%20mı%20karşı%20karşıya?)
12. Euronews. URL: [https://tr.euronews.com/2021/08/18/Türkiye Sınırına gelen Afgan Göçmenler](https://tr.euronews.com/2021/08/18/T%C3%BCrkiye%20Sınırına%20gelen%20Afgan%20G%C3%B6çmenler)
13. CNN TÜRK. URL: [https://www.cnnturk.com/21.08.2021/ Dogu Sinirina Hem Gorunur Hem Gorunmez Duvar](https://www.cnnturk.com/21.08.2021/Dogu%20Sinirina%20Hem%20Gorunur%20Hem%20Gorunmez%20Duvar)

Заглада В. М.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Використання законів логіки у судовому дослідженні

Для практичних інтелектуальних дій необхідним є наукове забезпечення культурного (логіко-мисленнєвого) акту. Таке забезпечення дає змогу фахівцеві-юристу не знизити свій рівень до повсякденного мислення, а продемонструвати особливу професійну культуру практичного правничого мислення, підґрунтям якої є логічні правила, нормативи. Закони логіки частково використовуються в юридичній практиці, зокрема, логічна культура при законотворенні, знання щодо теорій гіпотези та доведення, індукції та дедукції у слідчій практиці та здійсненні судочинства тощо.

Фахівці-правники, поза межами абстрактного теоретичного мислення не отримують освітянську допомогу від логічного знання, залишаючись зі своїм життєвим та професійним досвідом [1]. Навіть при професійному тлумаченні тексту законів в освітянській теоретичній базі правник не знаходить логічних знань з технології інтерпретації.

Неуважність щодо деталей в правничій діяльності негативно може вплинути на кінцевий результат при реалізації висновків (наприклад, при ухваленні рішення).

Використання основних законів логіки має важливе значення як для судового пізнання, так і для юридичної практики, зокрема, дотримання законності. Логічні закони спеціально закріплені в процесуальному законодавстві, що сприяє їх трансформації від логічних вимог до категорії правничих.

У сучасній логічній науці до основних формально-логічних законів відносять:

1. закон тотожності (*lex identitatis*).
2. закон суперечності (*lex contradictionis*).
3. закон виключеного третього (*lex exclusi tertii sive medii inter duo contridictoria*).
4. закон достатньої підстави (*lex rationis determinantis sive sufficientis*).

Закони логіки в сфері правничого пізнання набувають форми правових норм, що є визначальною умовою, яка забезпечує логічну сторону пізнання істини під час досудового та судового дослідження.

Закони логіки є обов'язковими у всіх сферах розумової діяльності, зокрема, і фахівця-правника. Жодна думка не може бути правильною, якщо порушено хоча б один із законів логіки. Будь-яке провадження (цивільне, кримінальне, адміністративне тощо) в процесі його вирішенні має відповідати всім логічним та правовим вимогам, але за умови, що в результаті перевірки всіх доказів та аналізу всіх обставин справи всі суперечності між ними буде усунуто. Якщо ж суперечності мають місце, то висновок органів слідства й суду з питань щодо події злочину та вини обвинувачуваного або підсудного не можна вважати істинним.

Так, суперечності у показаннях свідка, обвинуваченого і потерпілого засвідчують недоброякісність цих свідчень. Такі показання не можуть бути взяті за основу обвинувачення. Крім того, при використанні закону несуперечності в судовій справі будь-якого виду судочинства за одним і тим же фактом не може бути двох протилежних, з наявними суперечностями, висновків експертизи [1]. При наявності суперечностей у таких висновках необхідно виключити можливість визнати їх достовірними доказами.

Дотримання закону виключеного третього має важливе значення у судовому дослідженні. Суд, використовують зазначений логічний закон, розв'язує питання за формою «або – або», оскільки судові рішення у відповідній справі (винесення вироку, ухвалення рішення, постанови або ухвали) мають бути підкріплене чіткою категоричною відповіддю на запитання. Зокрема, чи було вчинено діяння у здійсненні якого обвинувачують підсудного, чи ні; чи винний останній у здійсненні даного злочину, чи ні.

Цікаво звернути увагу на використанні в судовому пізнанні закону достатньої підстави. Загалом, вимога щодо чіткого обґрунтування будь-якої процесуальної дії в практичній діяльності юриста, а також висновків суду і слідства є не тільки логічною вимогою, а й юридичною, оскільки вона закріплена юридичним законом. Отже, така вимога є неодмінним пізнанням об'єктивної істини в судовому дослідженні та дотримання законності.

Важливе значення має дотримання вимог закону достатньої підстави під час оцінки доказів: свідчень свідка, обвинувачуваного, потерпілого, висновку експерта тощо. Так, відповідно до ч. 6 статті 97 КПК України не можуть бути доказами повідомлені свідком дані, джерело яких невідоме, а вирок суду, який винесений на підставі таких свідчень є необґрунтованим і підлягає скасуванню.

Отже, використання законів логіки у судовому пізнанні мають бути чітко визначеними і обґрунтованими. Принцип обґрунтованості є основним на всіх стадіях розслідування кримінальних правопорушень, а також кримінального, адміністративного, цивільного та господарського судочинства. Жодна процесуальна дія у будь-якому виді судочинства не може бути здійснена, жоден висновок як слідства, так і суду не може вважатися достовірним, якщо для цього не існує достатніх підстав.

Використовувати закони логіки в процесі судового дослідження необхідно в системній єдності, оскільки останні охоплюють всі сторони розумової діяльності правника. Дотримання логічних законів у практичній діяльності фахівця-юриста сприяє отриманню несуперечливих, обґрунтованих висновків у цивільній, господарській чи адміністративній справі, а також у кримінальному провадженні. Такі

висновки спрямовані на встановлення істини та правильну юридичну оцінку подій. Закони логіки становлять фундамент професійного мислення фахівця-правника.

Список використаних джерел:

О. Юркевич. *Практична логіка юристів: мереологічний підхід*. Філософія права і загальна теорія права. Наук. журнал. 2012. №1. С. 234-243.

Костенко С. О.

доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, кандидат юридичних наук, м. Житомир, Україна

До питання інноваційного розвитку агросфери через призму права

Україна знаходиться на завершальному етапі відкриття ринку земель. Не вдаючись в дискусію щодо правових механізмів такого відкриття, варто зазначити, що вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам стане складно конкурувати з іноземними підприємствами аналогами у відповідній сфері, що здійснюватимуть свою господарську діяльність в Україні. Не останню роль у такому стані речей відіграє широке застосування іноземними аграрними підприємствами інновацій в аграрній сфері, завдяки чому стає можливим наприклад, значне скорочення часу виробництва продукції, виведення нових стійкіших до хвороб сортів рослин та продуктивніших порід тварин, застосування ресурсозберігаючих технологій, новітніх добрив, смарт контрактів, торгових інтернет майданчиків, дронів, тощо. Очевидно, що для розробки будь-якої інновації необхідним є відповідна платформа, де здійснюватимуться різного роду наукові дослідження. За кордоном за державного сприяння такі платформи активно функціонують, заробляючи при цьому мільйони доларів (чого варта лише Кремнієва долина в США, яка є світовим центром високотехнологічних компаній). Що гальмує в Україні інноваційний розвиток в аграрній сфері - спробуємо відповісти у цьому дослідженні.

Варто відзначити, що Україна має певні надбання в нормативно-правовій сфері інноваційної діяльності, зокрема, це Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», Закон України «Про інноваційну діяльність», Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Закон України «Про індустріальні парки» та ін. Окрім названих законів, які регулюють технологічну сферу інноваційної діяльності, існує ще низка інших нормативно-правових актів, які регулюють інші окремі види інноваційної діяльності в аграрній сфері, наприклад, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин», Закон України «Про племінну справу у тваринництві», Закон України «Про насіння і садивний матеріал», Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», тощо. Не дивлячись на існування значного масиву нормативно-правової бази у даній сфері, на жаль, потрібно констатувати, що вона не є ефективною. Так, наприклад, проаналізуємо окремі аспекти першого зазначеного нами закону.

Відповідний закон встановлює правові, організаційні та економічні основи створення та функціонування технологічних парків, які в свою чергу є своєрідним трансферним буфером з впровадження наукових розробок та високих технологій в господарську діяльність підприємств. В свою чергу зі сторони держави гарантується на рівні закону підтримка діяльності таких технологічних парків шляхом фінансової

підтримки та цільового субсидювання. Однак, реалії функціонування технологічних парків в Україні свідчать про стагнацію такої діяльності.

Так, офіційно зареєстровано в Україні 17 технологічних парків, проте фізично проявляють хоч якусь активність одиниці [1]. Більше того, процедура реєстрації технологічних парків надто ускладнена, бюрократизована, оскільки відповідно до ст. 4 розглядуваного закону, підставою для такої державної реєстрації є включення його до переліку технопарків, який наведений у преамбулі відповідного закону. Тобто даний закон є спеціальним, що регулює діяльність виключно перелічених в ньому технологічних парків. Це є вагомою перешкодою у створенні нових відповідних парків, адже окрім власних притаманних ризиків функціонування технологічних парків, зокрема в аграрній сфері (позитивний економічний ефект в аграрній сфері уповільнений, наявні певні особливості, а саме сезонність, кліматична залежність та ін.), додається ще й такий чинник як складність та довготривалість процедури реєстрації. Статистика створення технологічних парків якраз і підтверджує вище сказане. Адже, виходячи з аналізу змін, які вносилися до розглядуваного закону, можна стверджувати, що востаннє реєструвався технологічний парк у 2012 році. Тобто, станом на жовтень 2021 р. можна констатувати, що за останні 9 років не було створено жодного технологічного парку. Цілком очевидно, що дана ситуація склалася не лише внаслідок ускладненої процедури реєстрації, а й внаслідок відсутності гарантованих державою фінансової підтримки та цільового субсидювання.

Отже, можна зробити висновок, що попри задекларовані положення про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні, розвиток даної сфери в дійсності поки що не є пріоритетним на порядку денному нашої держави. Цьому, звісно, можна знайти різні пояснення: що за цей час відбулася Революція гідності, потім – коронакриза, однак, саме застосування інноваційних рішень, у тому числі й в аграрній сфері, здатне мінімізувати негативні наслідки зазначених подій; саме завдяки інноваційним досягненням можна досягти реалізації більшості Цілей Сталого Розвитку, затверджених на Саміті ООН 2015р. Тому розвиток інноваційної діяльності є перспективним в Україні, що потребує концептуального перегляду та удосконалення відповідного нормативно-правового забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Харламов П. Місце сили: навіщо Україні індустріальні та технопарки. URL: <https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili-navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki> (дата звернення 26.20.2021).

Кравчук І. І.

доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, кандидат юридичних наук, доцент, м. Житомир, України

Поняття, класифікація, причини виникнення та способи усунення слідчих помилок у кримінальному провадженні

Аналізуючи матеріали судово-слідчої практики, можна відзначити тенденцію до зростання кількості в межах окремих кримінальних проваджень різного роду помилок, які являються не лише наслідками порушення норм кримінально-процесуального законодавства, а й упущеннями слідчого при збиранні, перевірці та оцінці доказів.

Проблемам виникнення слідчих помилок були присвячені наукові дослідження О.В. Бауліна, Р.С. Белкіна, О.Ю. Головіна, Н.С. Карпова, Н.І. Клименко, А.М. Лазебного, О.Р. Михайлишина, В.О. Пікінер, В.В. Семенова, М.В.Щербакова та інших, які найбільш широко і детально з практичної і теоретичної точок зору розробляли їх в межах теорії кримінального процесуального права. Метою ж представленого до уваги наукового доробку є дослідження поняття, класифікації, причин виникнення та способів усунення слідчих помилок у кримінальному провадженні.

У більшості випадках вчені-процесуалісти ототожнюють «слідчу помилку» з порушенням норм права, тобто з відступом слідчого від приписів кримінально-процесуального закону. Однак, в юрисдикційній практиці термін «слідча помилка» частіше вживається для характеристики будь-яких недоліків у діяльності органів досудового розслідування, що виникають як наслідок невідповідності діяльності останніх своїм цілям і завданням.

На нашу думку, слідчі помилки – це будь-які ненавмисні порушення приписів закону, недоліки і прорахунки, допущені під час відкриття і розслідування кримінальних проваджень, невідповідність процесуальної діяльності встановленій кримінально-процесуальній формі, в тому числі й у процесі мислення компетентної особи. Отже, слідча помилка, не обмежуючись лише пізнавальною діяльністю, не охоплює собою суттєвих порушень кримінально-процесуального і кримінального закону, до того ж до будь-яких недоліків і прорахунків слідчого можна віднести й технічні хиби, наприклад, поганий почерк слідчого, неправильну систематизацію матеріалів кримінального провадження тощо. Але у кожному разі спрощується мотивація слідчої помилки, а також не зазначаються негативні наслідки останньої.

Помилкові дії або рішення слідчого досить часто є наслідком впливу багатьох факторів, які не завжди вичерпуються незнанням або недостатнім знанням закону, і тому більш наближеною до істини є позиція О.В. Батюк, який вважає, що поняття судової помилки включає в свою структуру порушення тоді, коли неправильність і упущення допускаються за прямим чи непрямым умислом, через необережність, самовпевненість і недбалість [1].

Вважаємо, що наведене положення, всупереч його дещо зайву категоричність, цілком стосується і слідчої помилки. Важливу роль відіграє особистий фактор, який відображає ставлення слідчого до закону. Відомо, що таке явище, як правовий нігілізм, є властивим не лише пересічним громадянам, але й співробітникам правоохоронних органів.

Разом з тим тлумачення слідчої помилки одночасно як неправильного застосування закону і його порушення вважаємо дискусійним, оскільки ці поняття нерівнозначні. Саме тому слідчу помилку необхідно розглядати в значенні неправильності ненавмисного характеру, а не порушення.

І тут слід погодитися з думкою Р.С. Белкіна, який вважав помилкою слідчого його неправильні дії, що не носять характеру сваволі, і спрямовані на забезпечення якісного розслідування кримінальних правопорушень, але тягнуть за собою один з наступних наслідків:

- а) притягнення до кримінальної відповідальності підозрюваного, обвинуваченого, коли кримінальне правопорушення вчинено іншою особою;
- б) не встановлення особи, яка підлягає притягненню в якості підозрюваного, обвинуваченого;
- в) неправильне застосування кримінального або кримінально-процесуального закону;

г) інше істотне порушення прав і законних інтересів осіб, залучених у сферу кримінального судочинства [2, с. 6].

Небезпечність слідчих помилок, які тягнуть за собою трагічні наслідки, неодноразово відзначалася в юридичній літературі. На шкідливість для справи правосуддя цього явища звертав увагу ще Ганс Гросс у своїй відомій праці «Настанова для судових слідчих як система криміналістики» 1892 року [3, с. 73]. Зменшуючи ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень, слідчі помилки призводять до судових помилок, результатом яких стає неправильна правова оцінка дій обвинувачених, а в окремих випадках і необгрунтоване засудження невинних. Про це свідчить і низка гучних судових процесів, за якими наприкінці 80-х - на початку 90-х років минулого століття помилково були постановлені обвинувальні вироки з призначенням смертної кари невинним особам.

Окрім зазначеного вище, слідчі помилки негативно впливають на правосвідомість громадян, зменшуючи при цьому авторитет правоохоронних органів у населення.

Слідчі помилки на стадії досудового розслідування можуть класифікуватися на наступні види:

1) організаційно-управлінські. Виражаються у банальному нехтуванні підготовчим етапом слідчих (розшукових) дій, в результаті чого залишається без уваги і закріплення в протоколах інформація, яка має значення для розслідування кримінального правопорушення;

2) процесуальні. Виражаються у порушеннях слідчими кримінально-процесуальної форми, внаслідок чого деякі докази можуть визнаватися недопустимими;

3) тактичні помилки виникають у наслідку неправильного застосування тактичних прийомів, що не дає змогу реалізувати певні тактичні комбінації в рамках розслідування кримінального правопорушення;

4) техніко-криміналістичні помилки, наприклад, можуть допускатися під час роботи зі слідами;

5) психологічні полягають у відсутності налагодженого психологічного контакту з учасниками кримінального провадження;

б) комплексні слідчі помилки.

Подібний розподіл є досить умовним, оскільки процес розслідування – це складний механізм, тому і помилки, які виникають в процесі його функціонування, носять сукупний характер.

В теорії та практиці кримінального процесу основні причини виникнення слідчих помилок розмежовуються на об'єктивні і суб'єктивні. Суб'єктивні причини стосуються особистості слідчого, тоді як об'єктивні – опосередковано пов'язані з останньою. Серед причин об'єктивного характеру зазвичай вказують наступні: службове навантаження; недостатній рівень професійної підготовки слідчого; існуюча відомча система оцінки роботи слідчих з орієнтацією на показники успішності їх діяльності, далекі від призначення кримінального судочинства, хоча головним критерієм оцінки їх роботи є «не окремі показники відомчої статистики, а довіра суспільства і громадян» [4, с.123]; відсутність належного відомчого контролю та нагляду за розслідуванням і ін.

Серед причин суб'єктивного характеру можна назвати наступні: зневажливе ставлення до вимог кримінально-процесуального закону; недостатня загальна і

професійна грамотність; неефективна організація слідчої роботи; ігнорування допущених раніше помилок та ін. [5, с. 273].

Виявивши факт допущення слідчої помилки, з'ясувавши причини її виникнення та наслідки, якомога у найкоротший строк необхідно вжити щодо усунення і виправлення останньої.

Алгоритм дій усунення слідчих помилок повинен, на нашу думку, включати наступні етапи: 1) локалізація впливу помилки на хід процесуальної дії і подальше розслідування; 2) усунення або зменшення негативних наслідків слідчої помилки на хід процесуальної дії і розслідування у цілому; 3) проведення загально профілактичних та застосування заходів індивідуально профілактичного характеру.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що якими б не були досконалими закон і відомчий контроль, якість розслідування і можливість допущення слідчих помилок завжди будуть залежати від професіоналізму і сумлінного ставлення до роботи конкретних співробітників слідчих підрозділів. Враховуючи це, вбачаємо за необхідне, по-перше, з метою оптимізації ходу розслідування, запобігання вчиненню помилок, правильного застосування норм законодавства – здійснювати суворий професійний відбір майбутніх слідчих, щорічне підвищення кваліфікації останніх, моніторинг нових детермінант допущення слідчими помилок. По-друге, в межах реалізації відомчого контролю - аналізувати та узагальнювати відомості про факти допущення слідчими помилок з обов'язковим зазначенням кількості притягнутих до дисциплінарної відповідальності осіб.

Список використаних джерел:

1. Батюк О.В., Чернета С.Ю. Актуальність питання криміналістичного дослідження слідчих помилок. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apvchzu_2009_21_39.pdf (дата звернення: 04.10.2021).

2. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы криминалистики. М. : Издательство НОРМА 2001. 240. URL: <http://lib.maupfib.kg/wp-content/uploads/2015/12/kriminalistika.pdf> (дата звернення: 04.10.2021).

3. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Москва: ЛексЭст, 2002. 1088 с.

4. Когутич І. І. Слідчі помилки, поняття та класифікація. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. № 1. С. 123-128.

5. Михайлишин О. Р. Теоретичні аспекти причин помилок у слідчій діяльності. Університетські наукові записки. 2006. № 2. С. 270-273.

Кузьмич И. П.

доцент кафедри екологічного и аграрного права юридического факультета Белорусского государственного университета, кандидат юридических наук, доцент

Правовое обеспечение цифровизации сельского хозяйства в Республике Беларусь

Цифровая трансформация экономики один из ключевых трендов современной социально-экономической политики государства, а формирование нормативной

правовой основы в данном направлении – существенная часть процесса организации цифровой информационной среды.

В условиях ускоряющейся трансформации экономики для субъектов аграрных правоотношений первостепенное значение приобретает своевременность и последовательность отражения в аграрном законодательстве уже применяемых на практике новых технологий, ставших неотъемлемым элементом процесса сельскохозяйственного производства, создания правовой основы для развития абсолютно новых видов деятельности, апробированных и получивших распространение в странах с развитым сельским хозяйством. Именно в данном контексте законодатель в свое время определил правовую сущность понятия «новая технология» как технология, обладающая более высокими качественными характеристиками по сравнению с лучшими аналогами, доступными на данном рынке, на определенном сегменте рынка или рыночной ниши, для которых эта технология является новой, а «высокой технологии» - как технологии, обладающей наивысшими качественными показателями по сравнению с лучшими мировыми аналогами, пользующейся спросом на рынке и удовлетворяющей формирующимся или будущим потребностям человека и общества [1].

С принятием в 2017 году Декрета Президента Республики Беларусь «О развитии цифровой экономики» [2] существенно активизировался процесс по созданию благоприятных правовых условий для разработки и внедрения информационно-коммуникационных и иных новых и высоких технологий в различные сферы экономических отношений, что не могло не отразиться и на такой отрасли экономики, как сельское хозяйство. Развитие электронного сельского хозяйства рассматривается в различных программных документах в контексте широкого применения в отраслях и подотраслях агропромышленного комплекса информационно-коммуникационных технологий с внедрением элементов точного земледелия и спутникового мониторинга посевов, включая распространение автоматизированных систем сбора информации и управления процессами в аграрной сфере.

Важно, что разработка, внедрение и сопровождение информационных технологий в агропромышленном комплексе относятся к общегосударственным мероприятиям, а значит в соответствии с Указом Президента Республики Беларусь «О государственной аграрной политике» [3] могут финансироваться за счет средств республиканского и местных бюджетов.

На современном этапе Программой социально-экономического развития Республики Беларусь на 2021 - 2025 годы [4] заявлено о создании отраслевой цифровой платформы в сфере сельского хозяйства, включая развитие системы точного земледелия, в том числе беспилотных технологий обработки полей, внедрение цифрового анализа снимков сельскохозяйственных угодий, совершенствование применяемых систем прослеживаемости сельскохозяйственной продукции "от поля до прилавка", создание информационно-справочного портала агропромышленного комплекса. Однако, ни одно из обозначенных направлений не получило должного отражения и развития в Государственной программе «Аграрный бизнес» [5], лишь частичное, декларативное и фрагментарное упоминание, что навряд ли будет способствовать активному вовлечению производителей сельскохозяйственной продукции в процесс цифровой трансформации экономики. По факту в рамках данной Государственной программы предусмотрено лишь финансирование внедрения в организациях, осуществляющих деятельность в области сельского хозяйства,

государственной информационной системы в области идентификации, регистрации, прослеживаемости сельскохозяйственных животных и продуктов животного происхождения, приобретения средств идентификации, а также внедрения, сопровождения и эксплуатации комплекса программно-технических средств государственной информационной системы в области племенного дела в животноводстве. Данные направления не охватывают сферу растениеводства, которая в неменьшей степени нуждается во внедрении и распространении современных информационных систем и технологий.

Одновременно, определяя конкретные цели по внедрению новых технологий в аграрную сферу, важно не забывать и об актуальности правового сопровождения данного процесса, обеспечивая взаимосвязь норм аграрного законодательства с той правовой основой, которая формирует общую институциональную среду по трансформации общественных отношений на базе новых технологий для перехода общества на качественно иной уровень развития.

Состояние же нашей правовой действительности в этой части также нельзя признать удовлетворительным. Например, внедряя на практике государственную информационную систему идентификации, регистрации и прослеживаемости животных и продукции животного происхождения (ИС «АITS») законодатель при этом не обеспечил в достаточной степени согласованность между собой норм ключевых законов в сфере животноводства, таких как «О племенном деле в животноводстве» [6], «О ветеринарной деятельности» [7] и Закона «Об идентификации, регистрации, прослеживаемости животных (стад), идентификации и прослеживаемости продуктов животного происхождения» [8], а также не отразил существование и функционирование данной системы в полном объеме. С внесением в 2021 году изменений [9] в Закон «Об идентификации, регистрации, прослеживаемости животных (стад), идентификации и прослеживаемости продуктов животного происхождения» появились лишь нормы в отношении ИС «АITS-Прослеживаемость», в то время как не менее значимым информационным системам «АITS-Животные» и «АITS-Ветбезопасность» на уровне закона места не нашлось. Одновременно в области растениеводства, в рамках функционирования системы развития селекции и семеноводства сельскохозяйственных растений [10], а также карантина и защиты растений [11], о формировании взаимодействующих в этой сфере либо единой информационной системе речь вообще пока не идет.

Представляется, что внедрение новых технологий с учетом их разнообразия должно носить как комплексный, так и последовательный характер, учитывать особенности конкретных видов правоотношений, иметь своевременное и качественное правовое сопровождение, предлагая и закрепляя алгоритм действий, в том числе для основных участников – субъектов хозяйствования, непосредственно апробирующих их на практике в процессе осуществления ими экономической деятельности. Своевременное принятие нормативных правовых актов, создающих правовую основу для распространения и использования информационно-коммуникационных технологий и цифровых ресурсов всеми участниками аграрных отношений, в том числе установление детальных требований к форме, содержанию и порядку оформления электронных документов в сельском хозяйстве – неотъемлемое условие формирования качественной институциональной среды в условиях перехода к цифровой экономике.

Список использованных источников:

1. О порядке организации и проведения государственной научно-технической экспертизы разрабатываемых, привлекаемых и используемых технологий по

отнесению их к новым и высоким, производств и организаций, основанных на этих технологиях, к высокотехнологичным [Электронный ресурс]: Положение Министерства экономики Респ. Беларусь, Государственного комитета по науке и технологиям Респ. Беларусь, 24 апреля 1997 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

2. О развитии цифровой экономики [Электронный ресурс]: Декрет Президента Респ. Беларусь, 21 декаб. 2017 г., № 8 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

3. О государственной аграрной политике [Электронный ресурс]: Указ Президента Респ. Беларусь, 17 июля 2014 г., № 347 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

4. Об утверждении Программы социально-экономического развития Республики Беларусь на 2021 - 2025 годы [Электронный ресурс]: Указ Президента Респ. Беларусь, 29 июля 2021 г., № 292 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

5. О Государственной программе "Аграрный бизнес" на 2021 - 2025 годы [Электронный ресурс]: Постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 1 февр. 2021 г., № 59 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

6. О племенном деле в животноводстве [Электронный ресурс]: Закон Респ. Беларусь, 20 мая 2013 г., № 24-З (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

7. О ветеринарной деятельности [Электронный ресурс]: Закон Респ. Беларусь, 2 июля 2010 г., № 161-З (ред. от 24.10.2016) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

8. Об идентификации, регистрации, прослеживаемости животных (стад), идентификации и прослеживаемости продуктов животного происхождения [Электронный ресурс]: Закон Респ. Беларусь, 15 июля 2015 г., № 287-З (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

9. Об изменении Закона Республики Беларусь "Об идентификации, регистрации, прослеживаемости сельскохозяйственных животных (стад), идентификации и прослеживаемости продуктов животного происхождения [Электронный ресурс]: Закон Респ. Беларусь, 4 января 2021 г., № 76-З // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

10. О селекции и семеноводстве сельскохозяйственных растений [Электронный ресурс]: Закон Респ. Беларусь, 7 мая 2021 г., № 102-З // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

11. О карантине и защите растений [Электронный ресурс]: Закон Респ. Беларусь, 25 декаб. 2005 г., № 77-З (ред. от 18.07.2016) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

Ляшенко Р. Д.

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Види доктринального тлумачення

Доктринальне тлумачення - це, перш за все, науково-дослідний вид юридичної діяльності, що ґрунтується на науковому аналізі та прогнозуванні, а також на методах і прийомах наукового пізнання, що може здійснюватися виключно компетентними особами, або високоосвіченими фахівцями, які володіють глибокими знаннями, вміннями та досвідом у правовій сфері.

Значення доктринального тлумачення не в формальній обов'язковості, а в переконливості, в силі авторитету тих осіб і організацій, які виробляють це тлумачення. Будучи тісно пов'язане з практикою, воно покликане покращувати якість та ефективність застосування права, впливати на правосвідомість посадових осіб і всіх громадян [1, с. 310].

Важлива роль доктрини полягає у встановленні тих методів, за допомогою яких розкривають зміст права та тлумачать закони [2, с. 121].

Як зазначає В.С. Нерсесянц, доктринальне тлумачення проявляє себе в актах офіційного тлумачення, а його результати закріплюються в нормативно-правових актах. При виданні норм права завжди враховуються думки вчених-юристів. Це дозволяє дійти висновку про вплив доктринального тлумачення на офіційні нормативно-правові акти. Крім того, доктринальне тлумачення відображається у наукових працях: монографіях, коментарях, наукових статтях тощо. Таким чином, В. С. Нерсесянц робить висновок, що доктринальне тлумачення може бути як офіційним, так і неофіційним. Інакше як можна назвати ту правову доктрину, яка схвалюється компетентним органом публічної влади та включається в тексти нормативно-правових актів. У той же час не можна повністю ототожнювати офіційне тлумачення з офіційним доктринальним. З огляду на те, що не завжди в основу офіційного тлумачення покладено правову доктрину, не кажучи вже про те, що окремі акти офіційного тлумачення, взагалі не спираються на наукові дослідження. Офіційне нормативне тлумачення, має спиратися на розроблені правовою доктриною ідеї, концепції та підтверджені юридичною практикою. Було б доцільно щоб інтерпретатор від офіційного тлумачення доходив до доктринального, а доктринальне тлумачення слід зводити до офіційного [3, с. 457].

Доктринальне тлумачення безсумнівно відображає моральні принципи і норми, що складаються в суспільстві. Воно є виразом правосвідомості чи основою для її формування. Правова доктрина відображає найбільш істотні, найбільш глибинні зв'язки предметів і явищ. Вона дає правильне уявлення про результати і перспективи розвитку суспільних відносин і в зв'язку з цим більш повно пояснює зміст діючих норм, їх цілі та дію. Крім того, правова доктрина не ізольована від правових емоцій, почуттів [3, с. 458]

Приміром, як зазначає Н. М. Оніщенко, «принцип верховенства права є відображенням доктринального рівня правової свідомості в законодавчих нормах, а також необхідною умовою їх ефективної реалізації, тобто саме верховенство права є необхідним виміром цивілізованого співвідношення між «духом» та «буквою» закону» [4, с. 12]. Будь-який доктринальний спір, будь-яка дискусія з приводу розуміння права – це передусім і по суті спір про можливий і бажаний зміст як потенційних, так і наявних конвенційних установ-регуляторів, умовно названих «правом» [5, с. 150–151].

Останнім часом у юридичній літературі спостерігається ідея обґрунтувати існування «доктринального права». Сама ідея доктрини як джерела права не нова, висловлювалася ще в Стародавньому Римі [5, с. 304]

Є. Євграфова наводить думку німецького вченого Г. Пухти, який зазначав, що наука є третім джерелом права поряд із двома першими (національний дух народу і законодавство) законного і звичаєвого права; право, що виникає з цього джерела, є правом науки, або, іншими словами, правом юристів, оскільки воно виникає з діяльності юристів. Є. Євграфова наголошує, що вирішальна роль у виникненні права належить не науці і не юристам, а середовищу з якого в суспільстві з'являється право [5, с. 307-308].

Доктринальне тлумачення суттєво впливає на реалізацію права учасниками правових відносин, оскільки його суб'єктами є науковці, провідні фахівці у галузі права. Серед видів доктринального тлумачення, як правило, виокремлюють: наукові праці у вигляді фахових статей, монографій, тез доповідей, наукових коментарів нормативно-правових актів та ін. Відповідно акти доктринального тлумачення є результатом праці учених, що з'являються у процесі їх наукової юридичної діяльності.

Доктринальне тлумачення можна класифікувати (за Г. М. Надьожиним) таким чином: за ступенем обов'язковості на – загальнообов'язкове доктринальне тлумачення (висновки Конституційного Суду) та рекомендаційне (коментарі, лекції, статті, монографії); залежно від сфери дії інтерпретаційних актів на – нормативне доктринальне тлумачення (характеризується ступенем обов'язковості) та казуальне (виражається персоніфікованим характером інтерпретації); за формою вираження і закріплення результатів на – усне та письмове (коли тлумачення формалізовано); залежно від суб'єктів інтерпретаційної практики на – колективне (науково-дослідна установа) та одноосібне; за обсягом на – буквально, розширювальне та обмежувальне [6, с. 20-21].

Таким чином, доктринальне тлумачення може бути офіційним (за умови, що правова доктрина у вигляді науково-практичних коментарів до законів отримує публічне вираження, а з часом закріплюється в нормативно-правових актах) та неофіційним (містить концептуально оформлені правові ідеї, принципи, розроблені вченими у наукових працях, коментарях тощо).

Список використаних джерел:

1. Теорія права і держави: підручник / А. С. Васильєв [та ін.]. Х. : Одіссей, 2007. 447 с.
2. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; пер. с фр. В. А. Туманов. М.: Международные отношения, 2003. 399 с.
3. Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов / Под общ. ред. академика РАН, д.ю.н., проф. В. С. Нерсесянца. М.: Норма, 2004. 832 с.
4. Принцип верховенства права : проблеми теорії та практики : [моногр.] : [у 2 кн.] / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка; відп. ред. Н. М. Оніщенко. К., 2008. – Кн. 1. Верховенство права як принцип правової системи : проблеми теорії. 2008. С. 11-40.
5. Євграфова Є. П. Об'єктивність права: теоретико-прикладні засади. Київ. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. 2016. 448 с.
6. Надежин Г.Н. Доктринальное толкование норм права: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2005. 22 с.

Магась-Демидас Ю. І.

кандидат історичних наук, доцент кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

Кобернюк В. М.

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

Рішення Європейського суду з прав людини в процесі гармонізації законодавства України до європейських стандартів

Україна є державою-членом Ради Європи, а тому участь нашої держави у правовій системі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, додержання встановлених нею гарантій сприяє зростанню її авторитету на міжнародній арені, а також процесам інтеграції у європейську спільноту. Крім того, це допомагає виявити окремі суттєві недоліки побудови і функціонування національної правової системи, що дозволить вдосконалити окремі її сфери. Питання рішень Європейського суду з прав людини в процесі адаптації національного законодавства України є актуальним як для теорії українського права в цілому, так і для окремих галузей права зокрема.

11 вересня 1997 р. парламент України ратифікував Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Конвенцією передбачено існування такого органу, як Європейський суд з прав людини.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) є міжнародним судовим органом, юрисдикція якого поширюється на держави-члени Ради Європи, що ратифікували вищезазначену Конвенцію, і вирішує всі питання, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, включаючи міждержавні справи і скарги окремих осіб [7, с. 176].

Пряма дія в Україні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція 1950 р.) як міжнародного договору неможлива через її несамовиконуваний характер. Зокрема, хоч Конвенція й містить матеріальні приписи, теоретично придатні до застосування в Україні, але вони діють і застосовуються лише у специфічних міжнародних правовідносинах, які виникають між Україною та особами, що перебувають під її суверенною юрисдикцією [2].

Конвенція і практика Європейського суду з прав людини утворюють конвенційну систему захисту прав людини. Реалізація Конвенції 1950 р. та виконання рішень ЄСПЛ визначаються Законом України від 23 лютого 2006 р. № 3477 «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3].

Відповідно до ст. 17 вищевказаного Закону суди в Україні застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Практика Європейського суду з прав людини має важливий вплив на правозастосування в Україні на різних рівнях. Загалом, практика ЄСПЛ є однією з основ правозастосування, тому рішення цього суду застосовуються як джерело права під час вирішення спорів українськими судами [1].

Стаття 6 Конвенції 1950 р. гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [1]. Так, зокрема, у справі «Романова проти України» (заява № 33089/02), рішення від 13 грудня 2007 р., заявниця стверджувала, що всупереч статті 21 ЦПК України суддя двічі брав участь у розгляді її цивільної справи у суді першої інстанції. Стаття 21 ЦПК відповідної редакції передбачала, що суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не

може брати участь у її новому розгляді після повернення справи судом вищої інстанції [4]. Дана стаття вказувала на мету національного законодавства – усунення всіх розумних сумнівів щодо безсторонності такого суду (прецедент – рішення по справі Pfeifer and Plankl v. Austria, рішення від 25 лютого 1992 р.). Відповідно недотримання цієї норми означає, що справа заявниці розглядалась судом, чію безсторонність навіть із позиції національного законодавства можна піддати сумніву. Отже, ЄСПЛ прийшов до висновку про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції 1950 р. [4].

Сьогодні спостерігається тенденція не тільки використання громадянами України можливості звернутися до ЄСПЛ у разі використання усіх національних процедур для захисту порушеного права, але й використання рішень ЄСПЛ у позовних заявах до національних судів. Крім того, важливим є посилення українськими судами у свої рішеннях на відповідні рішення ЄСПЛ.

Необхідно звернути увагу на те, що правові позиції ЄСПЛ можна знайти й у рішеннях Конституційного суду України, а саме - посилення на рішення Європейського суду з прав людини від 9 жовтня 1979 р. у справі «Ейрі проти Ірландії» [5].

Особливістю застосування рішень ЄСПЛ Верховним Судом є схильність останнього до застосування насамперед тих рішень ЄСПЛ, які винесені у справах щодо України, а також рішень, посилення на які міститься безпосередньо у таких справах. Крім того, вплив на формування позицій Верховного Суду в частині застосування рішень ЄСПЛ справляє практика Конституційного Суду України [6].

На думку Дудаш Т.І., рішення ЄСПЛ мають змішану юридичну природу, яку можна розглядати як правоконкретизаційний прецедент, а саме, як правозастосовний акт, у якому через правоположення конкретизуються норми Конвенції (з огляду на критерій юридичної природи рішень). Такий акт має прецедентний характер для ЄСПЛ та правотворче значення для правових систем держав – учасниць Конвенції [7].

Отже, Європейський суд з прав людини, як міжнародна судова інстанція, юрисдикція якої є обов'язковою, є інструментом впровадження процесу реформування внутрішньої правової системи України, оскільки цей суд розглядає заяви щодо питань, які не знайшли свого розв'язання на національному рівні. А тому визнання рішень ЄСПЛ в цілому преюдиціальними, а не тільки щодо України, сприятиме становленню нашої держави як правової та наближенню національного законодавства до стандартів ЄС. Таке визнання допомогло б інтегрувати Україну в загальноєвропейську систему цінностей та підходів до розуміння права. Національні суди мають застосовувати при розгляді справ Конвенцію 1950 р. і практику ЄСПЛ як «джерело права», зокрема, посилатися на рішення ЄСПЛ при розгляді справ.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4.11.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.11.2016 р.)

2. Соловійов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права (за матеріалами застосування в Україні Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду) : монографія / О. В. Соловійов. – К. : АОК, 2012. – (Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія 1 : Дослідження та реферати ; вип. 26). – С. 99.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477 URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

4. «Романова проти України» (заява № 33089/02), рішення Європейського суду з прав людини від 13 грудня 2007 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_327#Text

5. Рішення Конституційного Суду України «Щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11>

6. Соловійов О.В. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права (за матеріалами рішень і ухвал Верховного Суду України) // Держава і право. Зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 48. – С. 50-55.

7. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. /Т.І.Дудаш. 2-ге вид, змінене і доповнене. К.: Алерта, 2014. С.176-177.

Мельничук В. В.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Ціннісні трансформації громадянського суспільства в контексті євроінтеграції України

В сучасній Україні відбуваються значні перетворення у всіх сферах суспільного життя, важливим аспектом якого є формування громадянського суспільства. Вищезазначені процеси прискорюються євроінтеграційними прагненнями України, що вимагає змін як на законодавчому, так і на світоглядному рівні. Вагоме значення має аксіологічний вимір окреслених тенденцій, адже ціннісні трансформації особистості та соціуму є одним із критеріїв його розвитку, зокрема і в контексті євроінтеграції. Адже входження України до Європейського Союзу передбачає виконання низки умов, реалізація яких неможлива поза громадянським суспільством зі сформованою правосвідомістю, що ґрунтується на правових цінностях, його членів.

Свобода, рівність, справедливість, приватна власність, охорона прав, свобод людини і громадянина – це домінуючі цінності, які повинні бути усвідомлені як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях [3, с. 86]. Ми цілком погоджуємося з думкою науковців, які стверджують, що про завершення процесу формування громадянського суспільства можна говорити лише за умови, коли система правових цінностей буде сформована не в окремих особистостях, а у переважній більшості громадян. Завдяки чому повинні бути вироблені зразки поведінки, на які вони орієнтуються у взаємодії один з одним, з державою, які не просто регламентуються зовні, а є їх ціннісними орієнтаціями, внутрішніми переконаннями.

Сприяття прискоренню становлення громадянського суспільства в Україні може чітко розроблена та науково обґрунтована ідеологія, втілена у державних програмах розвитку, що водночас повинно підвищити рівень правосвідомості українців. Адже саме її відсутність на етапі становлення незалежності нашої держави сповільнила процес формування правових цінностей, які б консолідували суспільство [3, с. 88]. Саме тому варто актуалізувати увагу на аксіологічній сфері, яку можна вважати підґрунтям для соціальних перетворень, що безпосередньо залежать від ціннісних орієнтацій громадян.

Варто зауважити, що в сучасній Україні окресленим проблемам надається вагоме значення. Указом Президента України було затверджено Національну

стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, у якій зазначено: «Партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей, закріплених у положеннях Конституції України, зокрема щодо свободи та особистої недоторканності громадян, свободи слова і думки, свободи вираження поглядів і переконань, свободи світогляду і віросповідання, свободи об'єднання, участі громадян в управлінні державними справами тощо» [4]. Стратегія ґрунтується на таких основоположних принципах як самоврядності громадянського суспільства, рівності можливостей, участі та інклюзивності партнерства прозорості та підзвітності, взаємної відповідальності усіх суб'єктів її реалізації [4]. На нашу думку, реалізація вищезазначених принципів можлива за умови ціннісних трансформацій, що є важливою умовою прогресивного розвитку суспільства, зокрема в контексті прискорення євроінтеграційних процесів. Проте лише їх регламентація без реальної реалізації не зможе забезпечити належний рівень розвитку громадянського суспільства, також входження України до ЄС.

В Європі історія формування громадянського суспільства почалася з гуманістичних ідей Відродження, що сприяло поширенню економічних свобод, захисту природних прав людини і громадянина, зокрема рівності перед законом, формуванню правової держави, вихідними принципами якої є поділ влади і невтручання держави у приватне життя [1, с. 114]. Починаючи з цієї епохи і до нинішнього часу ідеї гуманізму, толерантності та терпимості, плекання творчості та незалежного розвитку особистості стали основоположними для розвитку Європи [2, с. 164]. Зважаючи на вищезазначене, співпраця України з ЄС можлива лише на основі принципів гідності, а також прав і свобод людини. Окреслення дефініції «людська гідність» як онтологічного підґрунтя прав і свобод людини могло б виступати основою для розширення потенцій використання цих прав і свобод [2, с. 176]. Відтак у взаємодії України з ЄС значна роль належить утвердженню єдиної системи цінностей для подальшої побудови громадянського суспільства, заснованого на спільних принципах.

Проте, як зазначають дослідники даної проблематики, зміцнення загальноєвропейського рівня влади не призводило до кардинальної переорієнтації діяльності учасників політичних співтовариств. Виникала проблема перерозподілу повноважень між національно-державним і загальноєвропейським рівнями влади та між їх суб'єктами, що зумовлює виклики національним інтересам, утворює правові колізії та політичні конфлікти, оскільки процес євроінтеграції та розбудови інститутів ЄС впливає на зміст національних суверенітетів. Самоідентифікація свідомості європейців з єдиною Європою присутня, але як вторинна – на рівні системоутворюючих цінностей (демократія, свобода особистості, правова держава), які закладені у національних традиціях європейської політичної культури [1, с. 120–121]. На нашу думку, вищезазначені цінності є інтегруючим чинником, на який можна орієнтуватися, водночас не втрачаючи національної самобутності.

Враховуючи окреслені тенденції, можна виокремити напрями оптимізації взаємодії між владою і громадянським суспільством, а саме: орієнтація на «європейський» тип цієї взаємодії, що ґрунтується на рівноправності суб'єктів; вживання заходів для посилення довіри до євроінтеграційних реформ; вдосконалення правових засад формування громадянського суспільства; запобігання маніпуляціям історією, мовою, релігією. Особливо важливим є те, що ефективність функціонування громадянського суспільства повинна вимірюватися не лише кількісними показниками, а дійсним впливом на суспільні відносини [5, с. 92].

Отже, українське суспільство знаходиться на етапі інтенсивного впровадження заходів, що сприяють європейській інтеграції, яка є пріоритетним напрямом зовнішньої політики нашої держави. В цьому контексті, враховуючи європейський досвід, важливо приділяти належну увагу утвердженню системи цінностей, яка позитивно впливатиме на формування правосвідомості, і як наслідок – громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Герасіна Л. М. Проблеми розвитку громадянського суспільства країн Європи за умов колізій євроінтеграції кінця ХХ – початку ХХІ століття. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія / за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2013. С. 113–130.

2. Грищук О. В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2019. 416 с.

3. Ковальчук В., Панчук І. Громадянське суспільство та його правові цінності в умовах демократичної трансформації: досвід України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. Збірник наукових праць. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 865. С. 83–89.

4. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4872021-40193> (дата звернення: 25.10.2021)

5. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 87–93.

Оверковська Т. К.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Еколого-правові вимоги використання та охорони земель водного фонду України

Актуальність дотримання еколого-правових вимог у сфері використання та охорони земель водного фонду обумовлюється необхідністю реалізації екологічних чинників та обов'язковістю врахування екологічної складової під час прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля [1].

Зауважимо, правовий режим земель водного фонду знаходиться в безпосередній залежності від правового режиму вод і визначається нормами як Земельного кодексу України, так й нормами Водного кодексу України. Крім того, Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально. Внаслідок токсичного, мікробіологічного та біогенного забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод та територіальних вод Чорного і Азовського морів [1]. Основними джерелами забруднення вод (а відтак – й земель водного фонду) є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан

інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водоохоронних зон, ігнорування природоохоронної складової [1].

Відповідно до чинного законодавства України до земель водного фонду належать землі, зайняті: 1) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водоймами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами; 2) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок і навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами; 3) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; 4) береговими смугами водних шляхів; 5) штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів (ст. 58 Земельного кодексу України [2]). Тобто, як вбачається, землі водного фонду поділяються на такі, що покриті водою, та такі, що не покриті водою. Звідси, наявність загальних рис правового режиму земель водного фонду не виключає цілої низки особливостей в режимі окремих їх складових.

Згідно ч. 2 ст. 58 Земельного кодексу України для створення сприятливого режиму водних об'єктів уздовж морів, навколо озер, водосховищ та інших водойм встановлюються водоохоронні зони, розміри яких визначаються за проектами землеустрою [2].

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 року № 486 затверджено Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них [3]. Зокрема, у водоохоронній зоні дотримується режим регульованої господарської діяльності. На території водоохоронної зони забороняється: використання стійких та сильнодіючих пестицидів; розміщення кладовищ, скотомогильників, звалищ, полів фільтрації; скидання неочищених стічних вод з використання балок, кар'єрів, струмків тощо (п. 12) [3].

Отже, на наш погляд, саме дотримання режиму використання водоохоронних зон слід вважати одним із чинників забезпечення еколого-правових вимог використання і охорони земель водного фонду.

Також вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності встановлюються прибережні захисні смуги (ст. 60 Земельного кодексу України) [2]. Відповідно до Водного кодексу України прибережна захисна смуга – це частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони. При цьому, прибережні захисні смуги у межах водоохоронної зони можуть використовуватися для провадження господарської діяльності за умови обов'язкового виконання вимог, передбачених ст.ст. 88, 89 та 90 Водного кодексу України [4].

Так, у зв'язку з тим, що прибережні захисні смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності та згідно положень ст. 89 Водного кодексу України, у прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм забороняється: 1) розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництво та городництво; 2) застосування та зберігання пестицидів і добрив; 3) влаштування літніх таборів для худоби; 4) будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, навігаційного призначення, гідрометричних та лінійних, а також інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів і стоянок автомобілів; 5) миття та обслуговування транспортних засобів і техніки; 6) влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих

відходів виробництва, кладовищ, стокомогильників, полів фільтрації тощо; 7) випалювання сухої рослинності або її залишків з порушенням порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [4].

Прибережна захисна смуга уздовж морів, морських заток і лиманів входить у зону санітарної охорони моря і може використовуватися лише для будівництва: 1) військових та інших оборонних об'єктів; 2) об'єктів, що виробляють енергію за рахунок використання енергії вітру, сонця і хвиль; 3) об'єктів постачання, розподілу, передачі (транспортування) енергії; 4) санаторіїв, дитячих оздоровчих таборів та інших лікувально-оздоровчих закладів з обов'язковим централізованим водопостачанням і каналізацією; 5) гідротехнічних, гідрометричних та лінійних споруд (ст. 90 Водного кодексу України) [4]. При цьому, порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду є підставою для притягнення винних осіб до юридичної відповідальності та настання несприятливих наслідків для користувачів земельними ділянками водного фонду.

Прибережні захисні смуги встановлюються за окремими проектами землеустрою. Межі встановлених смуг і пляжних зон зазначаються в документації із землеустрою, кадастрових планах земельних ділянок, а також у містобудівній документації [2, 4]. Виходячи із досвіду науковців, на практиці виникає питання про категорію та правовий режим земель у разі відсутності проекту землеустрою щодо встановлення прибережних захисних смуг. Верховний Суд України при розгляді судових справ зробив правовий висновок про те, що існування прибережних захисних смуг визначеної ширини передбачене нормами закону (ст. 60 Земельного кодексу України, ст. 88 Водного кодексу України). Отже, відсутність проекту землеустрою щодо встановлення прибережної захисної смуги не свідчить про відсутність самої прибережної смуги, оскільки її розміри встановлені законом [5, с. 264-265]. Тобто, сама собою відсутність земельпорядної документації не змінює правового режиму захисної смуги, а тому передача в приватну власність земельних ділянок, які розташовані в прибережній захисній смузі, суперечать вимогам ст.ст. 59, 83, 84 Земельного кодексу України.

Таким чином, встановлення водоохоронних зон, прибережних захисних смуг тощо, а також заборон та обмежень господарської діяльності на їх території слід вважати ефективними еколого-правовими вимогами, що обумовлює їх дієвість у забезпеченні належного використання та охорони як земель водного фонду України, так й інших об'єктів навколишнього природного середовища.

Отже, аналіз положень чинного законодавства України дозволяє зробити висновок, що еколого-правові вимоги використання та охорони земель водного фонду України мають реалізовуватися у межах: 1) дотримання особливого режиму використання водоохоронних зон, зон санітарної охорони та дотримання режиму ведення в них обмеженої господарської діяльності; 2) обмеження антропогенного впливу на землі водного фонду при веденні водного господарства; 3) забезпечення екологічно-збалансованого землекористування та водокористування шляхом встановлення заборон та обмежень на провадження окремих видів діяльності; 4) встановлення заборони щодо скидання стічних вод та вод, що забираються із забруднених джерел, з метою запобігання забрудненню ґрунтів небезпечними речовинами; 5) здійснення заходів, спрямованих на запобігання підтопленню, забрудненню, псуванню продуктивних земель при розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції та експлуатації водогосподарських об'єктів; 6)

встановлення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері використання та охорони земель водного фонду України.

Список використаних джерел :

1. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2019. 6 квіт. (№ 67).

2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

3. Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них : постанова Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 року № 486. URL : [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/) (дата звернення: 12.10.2021).

4. Водний кодекс України : Закон України від 6 червня 1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т.16 : Земельне та аграрне право / редкол.: М.В. Шульга та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 696 с.

Рудницька О. П.

кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

Види забезпечення позову в порядку цивільного судочинства у справах про порушення авторських прав

Інтелектуальна власність як вид власності є часто об'єктом протиправних дій, а отже потребує правового захисту. Успішний розвиток освіти і науки, культури тощо залежить від надійного захисту інтелектуального потенціалу нашої держави загалом, так і авторського права зокрема. Ефективне національне законодавство щодо забезпечення права інтелектуальної власності є завданням кожної правової держави. Стаття 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлює цивільно-правовий, адміністративний та кримінальний спосіб захисту прав суб'єктів авторського права (як немайнових, так і майнових) [1]. Цивільно-правовий захист авторських прав здійснюється в порядку цивільного судочинства.

Одним із завдань цивільного процесуального законодавства в сучасних умовах його розвитку та трансформації є підвищення захисту прав та інтересів учасників цих відносин. Інститут забезпечення позову передбачений Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК) [2] як спосіб захисту майнових прав та інтересів особи, що потребує такого захисту, надає можливість гарантувати виконання судового рішення чи, принаймі, зробити його виконання менш складним процесом.

Проблематику застосування інституту забезпечення позову в цивільному судочинстві досліджували відомі вчені-цивілісти В.І. Бобрик, Д.Д. Луспеник, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса тощо.

Відповідно до ч.2 ст. 149 ЦПК, забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду справи, як і до пред'явлення позову, якщо невжиття заходів забезпечення позову може істотно утруднити чи зробити взагалі неможливим виконання рішення суду. Отже, аналізуючи вказану норму можна зробити висновок,

що вказані вище обставини (неможливість виконання рішення суду та ускладнення його виконання) є підставами для забезпечення позову.

Цивільним кодексом України (ч. 2 статті 432 ЦК) встановлено право суду, у випадках встановлених законом, постановити рішення про застосування невідкладних заходів щодо запобігання порушенню авторського права та збереження відповідних доказів [3]. Суд, в свою чергу, при застосуванні різних видів забезпечення позову у цивільних справах про порушення авторського права має врахувати не тільки умови застосування заходу, але й суб'єктів, які мають право зніціювати застосування відповідного заходу.

У справах окремих категорій, зокрема, таких як справи про порушення авторських прав, цивільні позови можна забезпечувати за допомогою спеціальних заходів, застосування яких регулюється нормами відповідних законодавчих актів. Так, ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» має назву «Способи забезпечення позову у справах про порушення авторського права і суміжних прав».

Стаття 53 Закону України «Про авторське право та суміжні права» визначає способи забезпечення позову у цивільних справах про порушення авторського права. Такі способи можна поділити на три групи.

1. Група заходів забезпечення позову, що здійснюється у вигляді заборони виготовлення, а також відтворення, продажу, прокату, здавання в майновий найм та ввезення на митну територію України тощо використання. Крім того, до цієї групи належить також транспортування, зберігання або володіння з метою введення в цивільний обіг [1]:

- a) примірників творів,
- b) комп'ютерних програм і баз даних,
- c) записаних виконань, фонограм, відеограм тощо (у разі, якщо припускається, що вони є контрафактними).

Застосування вказаних заходів може здійснюватися за ініціативою суду шляхом постановлення ухвали суддею, який розглядає цивільну справу про порушення авторського права.

2. Група заходів, мета застосування яких полягає у забезпеченні розшуку і накладення арешту на:

- примірники творів, у тому числі комп'ютерних програм і баз даних, а також записаних виконань, фонограм тощо;
- документи, рахунки та інші предмети, що можуть бути доказом вчинення протиправних дій [1].

Необхідно враховувати, що застосування даної групи заходів може здійснюватися за умови наявності достатніх доказів про вчинення порушення авторського права.

3. Група тимчасових заходів, що полягають у:

- a) винесенні суддею одноособово ухвали про огляд приміщень, в яких (як припускається) відбуваються дії, пов'язані з порушенням авторського права;
- b) накладенні судом або суддею одноособово арешту і вилученні рахунків та інших документів, які можуть бути доказом вчинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення (чи підтверджують наміри вчинення порушення) авторського права [1].

Підставою застосування вищезазначеної групи заходів є заява позивача. Доцільно зауважити, що тимчасовий характер таких заходів забезпечення позову зумовлений тим, що останні застосовуються до пред'явлення позову або до початку

розгляду справи. Такі заходи скасовуються одразу, якщо при розгляді цивільної справи з'ясується, що факти порушення чи загрози порушення авторського права відсутні. Крім того, вони можуть бути скасовані у разі постановлення у відповідній справі рішення суду.

Умовами застосування заходів забезпечення позову є, як відмова відповідача по цивільній справі про порушення авторського права у доступі до необхідної інформації, а також не забезпечення її надання у розумний строк, так і здійснення ним перешкоди у здійсненні судових процедур.

Наприклад, заборона судом вчиняти певні дії стосується відповідача. На практиці це може бути будь-яка особа, щодо якої є достатні підстави вважати її порушником авторських прав.

Важливу зауважити, що заборона вчинення певних дій не застосовується випадків, у яких позов є недостатньо обґрунтований, вона не може бути винесена до подання позовної заяви.

Отже, з метою запобігання порушенню авторського права, відповідно до ст. 149 ЦПК за заявою заінтересованої особи суд може забезпечити позов як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду цивільної справи [2]. Головною метою застосування заходів забезпечення позову у справах про порушення авторського права є виконання майбутнього судового рішення, що є основним завданням цивільного судочинства – забезпечення права на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. в редакції від 3 жовтня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Суліменко О.Г.

кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Обмеження російським законодавством прав німців-колоністів Волині в кінці XIX – на початку XX ст.

В XIX ст. Волинь стала регіоном масового поселення німців. На це, зокрема, вказували результати Всеросійського перепису 1897 р. Тоді у Волинській губернії проживав 171331 німець, що складало 5,73% всього населення [1, с. 6,7]. У повітах регіону відсоток німців був найбільшим у Луцькому – 11,98; Новоград-Волинському – 10,95; Житомирському – 10,82 [1, с. 9]. Німці міцно закріпилися на території губернії і стали помітним чинником в економічному, політичному і культурному житті краю. Але, як показує аналіз джерел, це викликало спочатку занепокоєння місцевих органів влади, а згодом і царського уряду. В Росії вважали, що зростання кількості німців у прикордонній губернії, у випадку погіршення відносин з Німеччиною, може привести до негативних наслідків.

У 1873 р. Київський генерал-губернатор Дундуков-Корсаков, написав донесення до Кабінету міністрів про політичну небезпеку німецької колонізації в

прикордонній зоні Росії [2, s. 113]. Вже у 1885 р. було припинено масову видачу німецьким поселенцям свідоцтв на купівлю землі. З приходом до влади Олександра III ставлення до німців-колоністів ще більше погіршилося. У вересні 1885 р. під головуванням сенатора В. Плеве створюється спеціальна комісія, яка повинна була розробити заходи щодо ліквідації негативних наслідків колонізації Південно-Західної Росії, обмеження подальшого напливу сюди іноземців [2, s. 100]. Результати роботи комісії знайшли своє відображення в законах від 14.03.1887 р. про земельну власність і від 15.06.1888 р. про участь іноземних поселенців в органах управління. 12 жовтня 1887 р. вийшов указ, який забороняв поселенцям купувати нерухоме майно в десяти західних губерніях Росії, в тому числі й на Волині [4, арк. 1]. Указ від 15 червня 1888 р. передбачав ліквідацію поселень, заснованих без згоди місцевих властей. Цей указ також повинен був регулювати кількість поселенців іноземного походження в Київській, Подільській і Волинській губерніях. Іноземців за порушення законів в російській імперії передбачалось карати так, як і місцевих жителів [4, арк. 2].

Слід зазначити, що в кінці XIX ст. посилилась антинімецька пропаганда в центральній імперській пресі. Так, в журналі «Русский вестник» в 1890 р. був опублікований матеріал під назвою «Немцы на Волини». В ньому автор робив висновок про те, що німці обрали Волинь зовсім не випадково. Вони заселяли «...прикордонну країну російської землі, виконуючи чийсь вказівки за чітко продуманим планом [5, с. 288].»

Публікації тих років у пресі свідчили про те, що уряд збирається проводити більш жорстоку політику щодо колоністів. У першу чергу це було пов'язано з військовими міркуваннями, оскільки значна кількість німців зосереджувалася в прикордонних губерніях і на випадок війни з Німеччиною могла б сприяти своїм співвітчизникам.

14 березня 1892 р. вийшов указ російського імператора Олександра III про встановлення тимчасових правил поселення у Волинську губернію осіб неросійського походження. Указ заборонив усім іноземним вихідцям, в тому числі й тим, хто прийняв російське підданство селитися у Волинській губернії за межами міських поселень [4, арк. 4]. Волинському губернатору надавалось право адміністративним порядком висилати іноземних підданих, які поселилися після проголошення указу.

Обмежувальні закони царського уряду в кінці XIX ст. привели до масової еміграції німців з регіону. Так, зокрема, почався масовий їх виїзд до Бразилії. Період 1890-94 рр. німці називали «Brasilienjahre» (роками Бразилії). До 1894р. з Волині виїхало близько 30 тис. німців [6, s. 62]. З приходом до влади Миколи II ставлення до німців у Південно-Західному краї залишалось негативним. В 1896 р. генерал-губернатор дав розпорядження Волинському губернатору посилити нагляд за пруськими підданими, адже окремі з них могли бути шпигунами.

На початок XX ст. переселення німецьких колоністів з Волині посилюється. Головною причиною цього були труднощі, які вони зустрічали при купівлі землі, а також названі вище дії уряду. 31901 р. в Петербурзі почав засідати спеціально створений Комітет Міністрів, який зайнявся переглядом закону від 14 березня 1892 р. про поселення у Волинській губернії осіб іноземного походження. Зі спеціальною доповіддю про «Хід і сучасний стан колонізації Волині» виступив голова Комітету Міністрів граф М. Ігнат'єв. Він навів дані про кількість колоністів на Волині, яка в той час становила 192 тис. чоловік, з них 26 тис. залишалися іноземними підданими

[7, арк. 4-6]. Тон доповіді М. Ігнат'єва був антинімецький. Зокрема він підкреслив: «Потрібно й надалі забороняти особам неросійського походження селитися в межах губернії. [7, арк. 6] Слід прийняти заходи щодо виселення з краю тих іноземців (26 тис.), які не прийняли російського підданства. Для того, щоб зміцнів наш економічний лад, необхідно, як вказував Київський, Подільський і Волинський генерал-губернатор, не допускати у Волинську губернію подальшого напливу шкідливих елементів із зовні» [7, арк. 6]. Граф М. Ігнат'єв поділив населення тодішньої Волині на три категорії: (корінне російське; поселенці неросійського походження; іноземці, які не прийняли підданства). Він зауважив, що всі обмежувальні заходи повинні стосуватися в першу чергу іноземних підданих Волині. [7, арк. 6]

Слід відмітити, що в той час у багатьох німецьких колоністів закінчувався термін контрактів довгострокової оренди, які були укладені в 1870-80 рр. Комітет Міністрів постановив укладати нові контракти тільки з тими особами, які прийняли російське підданство [8, арк. 5]. 12 жовтня 1900 р. був виданий указ урядового Сенату, згідно з яким 3 березня 1901 р. Міністерство внутрішніх справ видало розпорядження, за яким Київському, Подільському і Волинському генерал-губернатору надавалось право суворого обмеження німецької колонізації краю. Особливо це стосувалось пруських підданих, яких змушували приймати російське громадянство. Така політика приводила до того, що німці почали масово подавати клопотання про отримання громадянства Росії. Проте не всі колоністи бажали приймати російське підданство [2]. Частина з них, яка не хотіла робити цього, почали залишати губернії і виїжджати до Пруссії. 3 червня 1903 р. Київський, Подільський і Волинський генерал-губернатор видав розпорядження про необхідність надання відомостей про кількість німців, які виїхали за кордон. Проведений аналіз свідчить, що в той час значна кількість колоністів покидала край і цей процес мав певні регіональні особливості. Зокрема, за 1903-1904 рр. губернію залишило 1429 німців. Найбільша кількість з них виїхала з Рівненського (467 чол.); Новоград-Волинського (408 чол.); Житомирського (383 чол.) [8, арк. 6].

Особливо інтенсивно процес еміграції з Волині проходив у 1905 р., коли на запрошення курляндських властей понад 20 тис. волинських німців виїхало до прибалтійських держав [6, s. 113]. В цей період значно посилювався виїзд німців до Сибіру, що було пов'язано з проведенням столипінської аграрної реформи. Так, лише в 1906 р. з повітів губернії до Сибіру виїхало 3263 колоністи [8, арк. 96]. Волинський губернатор просив царя видати новий закон про обмеження можливостей придбання німецькими колоністами земель у Волинській губернії. Наявність значної кількості німецького населення напередодні Першої світової війни викликала ще більше занепокоєння в урядових імперських колах. З початком бойових дій ставлення до німців-колоністів ще більше погіршилось. За вказівкою царського уряду усі вони змушені були прийняти російське громадянство. Так, вже у серпні 1914 р. в губернії розпочався процес масового прийняття підданства Росії [9, арк. 1-10]. Аналіз архівних документів і джерел свідчить, що існували також певні інструкції для перевірки тих осіб, які бажали стати громадянами Росії. Зокрема, передбачалось звертати особливу увагу на ступінь працездатності німців, матеріальний добробут, а також перевіряти, чи перебували вони за кордоном і з якою метою [10, арк. 142-147]. Колоністи, побоюючись утисків з боку влади, приймали громадянство.

З початком бойових дій і в міру просування фронту ставлення до німців дедалі погіршувалось. Антинімецька політика різко посилилась на початку 1915 р. Так, 3-го лютого був прийнятий закон, за яким волинські німці повинні були протягом року збути своє майно і переселитись у внутрішні райони Росії або ж в окремі губернії України. Слід зазначити, що вже 28 червня 1915 р., після того як австро-угорські війська вступили на територію Західної Волині, з'явився наказ Верховного Головнокомандувача, в якому передбачалося виселити всіх німців з Волині [11, арк. 182]. У регіоні могли залишатися лише ті колоністи, які прийняли православ'я, перебували у змішаних шлюбах, а також жінки з дітьми, чоловіки яких були на службі в російській армії. Указ поклав початок масовому виселенню колоністів за межі Волині і тому недаремно окремі німецькі дослідники та колишні її жителі називали 28 червня 1915 р. «найчорнішим» днем в історії волинських німців. Аналіз джерел свідчить, що в той час по відношенню до них велася досить жорстока політика і ступінь цієї жорстокості залежав від ситуації на фронті. Так, в період поразок влада змушувала колоністів залишати свої домівки протягом 24 годин, рідше за 3-4 дні. При цьому місцеві повітові чиновники досить часто трактували накази вищого керівництва на власний розсуд, що ще більше ускладнювало становище колоністів. Вони не встигали продати своє майно і фактично вирушали в далеку дорогу без засобів для існування. Кінцеві пункти їхньої подорожі були в Самарській, Саратовській, Астраханській, Казанській, Оренбурзькій губерніях, частину німців направляли до Сибіру.

Таким чином обмеження російським законодавством прав німців-колоністів Волинської губернії в кінці XIX – на початку XX ст. привело до того, що протягом 1914-1915 рр. з Волині в названі вище регіони було депортовано понад 100 тис. німців, приблизно 50 тис. емігрувала до Німеччини, Канади, США, Бразилії. Оскільки колоністи були прекрасними господарниками, вони могли б принести значну користь для покращення економічного розвитку регіону, але обставини склалися інакше.

Список використаних джерел:

1. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Т. VIII, СПб., 1904. 282 с.
2. Arndt N. Das Wolhyniendeutschtum und die Machtinteressen in Ost-und Mitteleuropa//Wolhynische Hefte 2 Folge. – Historischer Verein Wolhynien. – Schwabach, Wissentheid: Selbstverlag, 1992. S. 91-140.
3. Neutatz D. Die “deutsche Frage” in Süd-und Südwestrussland Kolonisten im Spannungsteld 1861 – 1914 // Wolhynische Hefte 7. Folge. 1993. S. 16-30.
4. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі ЦДІАУ), ф. 442. оп., 617. спр. 114. ч. 2. – арк. 1.
5. Русский вестник – 1890. – т. 5. 290 с.
6. Arndt N. Die Deutschen in Wolhynnien. Ein kulturhistorischer Überblick. – 1994. 96 s.
7. ЦДІАУ, ф. 442, оп. 846, спр. 459, арк 4-6.
8. ЦДІАУ, ф. 442, оп. 702, спр. 98, арк 5-6.
9. Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО), ф.67, оп. 1, спр. 55, арк. 1-10.
10. ЦДІАУ. – ф. 1599, оп., 846, спр. 130, арк 142-147.
11. ДАЖО, ф. 226. оп., 1, спр. 753, арк. 182.

Скобелев В.П.

заместитель декана по заочному обучению юридического факультета Белорусского государственного университета, кандидат юридических наук, доцент, г. Минск, Республика Беларусь

О направлении апелляционной инстанцией гражданского дела на новое рассмотрение в нижестоящий суд в контексте разъяснений высшей судебной инстанции страны

С середины 2018 г. в гражданском процессе Республики Беларусь функционирует апелляция, которая пришла на смену кассационной форме проверки не вступивших в законную силу судебных постановлений. Апелляционные суды в целом сохранили все те полномочиями, которые могли реализовывать по результатам рассмотрения дел кассационные инстанции. При этом наибольшие сложности сейчас, как и ранее, связаны с применением полномочия, которое позволяет суду второй инстанции отменить проверяемое решение полностью или в части и направить дело на новое рассмотрение в нижестоящий суд – суд первой инстанции. В настоящее время это полномочие закреплено в п.5 ст. 423 Гражданского процессуального кодекса Республики Беларусь (далее – ГПК).

Отмеченные сложности обусловлены тем, что для определения оснований использования судами второй инстанции указанного полномочия законодатель избрал довольно громоздкую и очень абстрактную формулировку – «если при рассмотрении дела судом апелляционной инстанции установлено существенное нарушение норм процессуального права, которое не может быть устранено в порядке апелляционного производства либо препятствует суду апелляционной инстанции в исследовании новых доказательств или в установлении фактов, которые не являлись предметом исследования суда первой инстанции» [1, с. 69]. Для сравнения, в период функционирования кассационного производства формулировка оснований для применения аналогичного полномочия звучала несколько проще: «если ошибки, допущенные судом первой инстанции, не могут быть исправлены судом кассационной инстанции» (см. прежнюю редакцию п.2 ст. 425 ГПК).

В контексте содержания п.5 ст. 423 ГПК возникают вопросы, какое нарушение норм процессуального права можно считать существенным, в каких случаях подобное существенное нарушение не может быть устранено при рассмотрении дела судом апелляционной инстанции либо препятствует суду апелляционной инстанции в исследовании новых доказательств или в установлении новых фактов. В этой связи все соприкасающиеся со сферой гражданского судопроизводства субъекты вполне закономерно ожидали, что высшей судебной инстанцией страны на данный счет будут даны необходимые руководящие указания. Пленум Верховного Суда Республики Беларусь действительно принял постановление от 31 марта 2021 г. №1 «О практике применения судами норм Гражданского процессуального кодекса Республики Беларусь, регулирующих производство дел в апелляционном порядке» (далее – Постановление №1). Однако разъяснения, посвященные соответствующей проблематике, в Постановлении №1 более чем лаконичны.

В ч.2 п.17 Постановления №1 сказано лишь, что «исходя из объема полномочий суда апелляционной инстанции и существа апелляционного производства, при отмене решения дело может быть направлено на новое рассмотрение в суд первой инстанции только в том случае, когда недостатки судебного разбирательства не могут быть устранены в порядке апелляционного производства». Тем самым здесь фактически

оказалось воспроизведено прежнее правило кассационного производства, содержащееся в п.2 ст. 425 ГПК, об условиях направления дела на новое рассмотрение в нижестоящий суд.

Какие именно недостатки судебного разбирательства не могут быть устранены в порядке апелляционного производства, Постановление №1 не говорит. В Постановлении №1 даже нет прямого указания о том, что направление дела на новое рассмотрение должны влечь предусмотренные ч.4 ст. 424 ГПК нарушения (они являются безусловными основаниями к отмене судебных решений), хотя в постановлении Пленума Верховного Суда Республики Беларусь от 28 июня 2002 г. №4 «О применении судами норм Гражданского процессуального кодекса, регулирующих производство дел в кассационном порядке» (далее – Постановление №4) подобное положение было. Так, ч.2 п.2 Постановления №4 гласила: «Только когда ошибки, допущенные судом первой инстанции, не могут быть исправлены судом кассационной инстанции, он вправе отменить решение полностью или в части и направить дело на новое рассмотрение (п. 2 ст. 425 ГПК) [2]. В частности, суд кассационной инстанции не вправе изменить или вынести новое решение при нарушении или неправильном применении норм процессуального права в случаях, предусмотренных ч.2 ст. 404 ГПК» (содержанию прежней редакции ч.2 ст. 404 ГПК в настоящее время соответствует ч.4 ст. 424 ГПК).

Таким образом, получается, что сейчас, как и ранее при кассационном производстве, определение порядка исправления судебной ошибки (т.е. ее самостоятельное исправление проверяющей судебной инстанцией или направление для этого дела в нижестоящий суд) продолжает зависеть целиком от усмотрения суда второй инстанции, а потому вполне может оправдать себя высказанное нами ранее опасение, что норма п.5 ст. 423 ГПК сама по себе (без изменений в мышлении судей второй инстанции) не приведет к уменьшению количества передаваемых на новое рассмотрение дел [1, с. 70].

Правда, справедливости ради, нужно сказать, что в ч.4 п.18 Постановления №1 все-таки приведены две конкретные ситуации, когда дело подлежит направлению апелляционным судом в суд первой инстанции: «При отмене в апелляционном порядке определения суда об окончании дела мировым соглашением сторон, а также решения суда первой инстанции, вынесенного в предварительном судебном заседании (например, по мотивам пропуска срока исковой давности без уважительных причин), дело подлежит направлению в суд первой инстанции на новое рассмотрение, поскольку по существу спора решение судом не выносилось, проверка и исследование доказательств в установленном законом порядке не производились» [2].

В целом, стоит согласиться с мнением Пленума Верховного Суда, что в описанных случаях дело необходимо направлять на новое рассмотрение. Вместе с тем стоит заметить, что, во-первых, всего два примера для обеспечения успешного функционирования судов апелляционной инстанции недостаточно. Во-вторых, процессуальному законодательству не известно «определение суда об окончании дела мировым соглашением сторон», ГПК оперирует совсем другой терминологией – «определение о прекращении производства по делу в связи с утверждением мирового соглашения сторон» (см. п.2 ч.1 ст. 164, п.3 ст. 245). В-третьих, слово «например» дает повод считать, будто в предварительном судебном заседании допускается вынесение решения не только при пропуске истцом (заявителем) без уважительных причин исковой давности (или ее разновидности – так называемого срока обращения в суд), но и еще в каких-то случаях, хотя, как видно из ст. 264 ГПК, это не так. В-четвертых,

нельзя признать верным утверждение, что в предварительном судебном заседании «по существу спора решение судом не выносилось». Решение – это и есть постановление, которое выносится судом по существу спора (см. п.17 ст. 1, ч.1 ст. 295 ГПК). Просто спор здесь решением разрешается, по сути, без исследования большей части доказательств по делу (хоть ст. 264 ГПК это и допускает, но с теоретической точки зрения подобный порядок вынесения решения видится неверным [2]).

Думается, что проблемы с применением нормы п.5 ст. 423 ГПК можно было бы снять разъяснениями следующего рода. Полагаем, что дело должно направляться на новое рассмотрение всегда, когда судом второй инстанции будут установлены безусловные основания к отмене решения, т.е. основания, о которых говорится в ч.4 ст. 424 ГПК (именно такая позиция в свое время была высказана высшей судебной инстанцией в ч.2 п.2 Постановления №4). Кроме того, п.5 ст. 423 ГПК необходимо применять также тогда, когда для исправления допущенной судом первой инстанции ошибки необходимо проделать большой объем доказательственной работы (заново исследовать все и большую часть из имеющихся в деле доказательств, получить значительное количество новых доказательств), чтобы проверочная деятельность суда второй инстанции не превращалась в повторное разбирательство дела по существу. Собственно, содержание ч.4 п.18 Постановления №1 только подтверждает последнюю мысль: направление дела на новое рассмотрение в описанных там случаях требуется потому, что исследование и проверка всех или большей части доказательств по делу не производились.

Несмотря на то что при замене кассации на апелляцию у судов второй инстанции сохранилось полномочие направлять дело на новое рассмотрение в нижестоящий суд, из главы 32 «Производство дел в апелляционном порядке» ГПК исчезли все нормы относительно обязанности суда второй инстанции давать в подобных случаях указания суду первой инстанции и о степени обязательности таких указаний (см. прежнюю редакцию ст. 429, 431 ГПК) [3, с. 79]. К сожалению, не включено на этот счет никаких разъяснений и в Постановление №1, что, безусловно, будет создавать затруднения в деятельности как апелляционных, так и нижестоящих судов.

Список использованных источников:

1. Скобелев, В. П. О полномочиях суда апелляционной инстанции при пересмотре судебных решений по гражданским делам в Республике Беларусь // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 березня 2020 р.) / Мін-во освіти і науки України; Жит. нац. агроєкологічний ун-т. Житомир, 2020. С. 68-71.

2. Скобелев, В. П. О праве суда вынести решение в предварительном судебном заседании / В. П. Скобелев // Современные тенденции кодификации законодательства (10 лет ГПК, ХПК, ТК Республики Беларусь): сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 6 нояб. 2009 г. / НЦЗПИ, БГУ; редкол.: Т.А. Белова [и др.]. Минск: Белпринт, 2009. С. 91-105.

3. Проверка и пересмотр судебных постановлений по гражданским и экономическим делам в Республике Беларусь: проблемы и перспективы: монография / И.Э Мартыненко [и др.]; под ред. Т.С. Тарановой. Минск: Колорград, 2020. 300 с.

Стрільчук В. А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Блажиєвська Д. В.

магістрантка 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Особливості сучасного розвитку муніципального права України

Динаміка та особливості сучасного розвитку муніципально-правової матерії, трансформаційні та модернізаційні перетворення інституційних системоутворюючих компонентів муніципального права, значною мірою детерміновані, без перебільшення, одним із найвпливовіших й, водночас, найбільш суперечливих за своєю природою та наслідками факторів, що лежить в основі новітнього цивілізаційного поступу та який іменується власне явищем глобалізація.

Глобалізація є явищем всепроникним та всеохоплюючим. Суттєво наповнюючи та видозмінюючи мережу світових соціальних взаємин в кількісно-якісному еквіваленті новими за своїм змістом суспільними відносинами, вона стосується не тільки людства в цілому, державних утворень та їх об'єднань, неурядових організацій, але і локальних спільнот, представлених на різних рівнях суспільної організації, а також кожного індивіда. Значною мірою глобалізація визначає особливості функціонування тих суб'єктів, які у представницький спосіб здійснюють публічну владу, тобто діють від імені народу, територіальної громади.

З огляду на вищезазначене актуальності набувають дослідження, спрямовані на виявлення та аналіз закономірностей, особливостей розвитку муніципального права під впливом різносторонніх тенденцій глобалізації.

Фактично галузь муніципального права, як і муніципально-правова доктрина протягом останнього десятиліття інтенсивно розвиваються з урахуванням відповідей, які суспільство намагається надати породженими глобалізацією викликам та загрозам, а також з максимально ефективним використанням спричинених глобалізацією позитивних тенденцій та перспектив розвитку та які найбільш повно виражаються власне через концепт збалансованого розвитку (анг. sustainable development), його інтеграцію в муніципально-правову дійсність.

Водночас, недостатня увага та інтерес представників муніципально-правової доктрини до піднятого питання, на превеликий жаль, не дають можливості констатувати значний, комплексний об'єм напрацювань щодо висвітлення особливостей розвитку муніципального права України в умовах глобалізації. Аналогічна ситуація має місце й у питаннях дослідження муніципально-правової регламентації та широкого втілення ідей збалансованого розвитку на рівні організації та функціонування органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Тим самим прикладна сторона піднятого питання залишається без належного теоретико-методологічного супроводу.

Тому першочерговими завданнями муніципально-правової доктрини повинні стати: 1) наукове обґрунтування важливості втілення у вітчизняній муніципально-правовій дійсності ідей та принципів збалансованого розвитку; 2) розробка комплексного методологічного інструментарію, з допомогою якого представлялося б можливим системно та всесторонньо дослідити правові аспекти реалізації концепту збалансованого розвитку на муніципальному рівні; 3) дослідження стану та якості локальної нормотворчості, спрямованої на регулювання вказаної проблематики;

4) виходячи зі змісту принципу збалансованого розвитку, особливу увагу варто приділити обґрунтуванню важливості реалізації прогностичної функції в діяльності ключових суб'єктів місцевого самоврядування, а також науковому обґрунтуванню правових аспектів становлення місця та ролі стратегічної орієнтації в їх діяльності, надто в умовах посилення впливу євроінтеграційних процесів; 5) імплементація в систему муніципального законодавства міжнародно-правових стандартів, які безпосередньо стосуються цілей збалансованого розвитку; 6) висвітлення важливості посилення транскордонного міжмуніципального співробітництва, спрямованого на консолідацію територіальних громад (спільнот), органів та посадових осіб місцевого самоврядування навколо локальної імплементації глобальних цілей стійкого розвитку; 7) популяризація ідей аналізованої концепції серед максимально широкого кола суб'єктного складу муніципально-правових відносин через проведення різносторонніх наукових заходів; 8) дослідження тенденції екологізації в муніципально-правовій дійсності; 9) формування теоретико-прикладних нормативно-правових засад щодо розвитку локальних спільнот та їх представницьких органів на принципах сталості, розумності, інноваційності та партисипації тощо.

Халецкая Т. М.

доцент кафедри правового забезпечення економічної діяльності
Института управленческих кадров Академии управления при Президенте Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

Момент возникновения права общей совместной собственности супругов на доходы: критический обзор теорий

В соответствии с положениями ч. 1 ст. 23 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье (далее – КоБС), «имущество, нажитое супругами в период брака, независимо от того, на кого из супругов оно приобретено либо на кого или кем из супругов внесены денежные средства, является их общей совместной собственностью» [5]. Белорусский законодатель не раскрывает содержание термина «имущество», применительно к положениям указанной статьи и не закрепляет состав имущества, входящего в общую совместную собственность супругов. В белорусской доктрине преобладает мнение о включении в состав супружеской собственности доходов, получаемых одним из супругов. Например, комментируя положения ст. 23 КоБС, С. П. Соколов отмечает, что в состав общего совместного имущества супругов включаются, в том числе все доходы супругов, а именно: «денежные вознаграждения за труд в государственном или частном секторе», «доходы от занятия предпринимательской деятельностью», а также другие доходы [5, с. 34]. Н. В. Копыткова относит к общему имуществу супругов доходы, полученные каждым из них от трудовой, предпринимательской деятельности, доходы от результатов интеллектуальной деятельности, полученные супругами пенсии, пособия и иные выплаты [6, с. 59, 80]. К имуществу, принадлежащему супругам на праве общей совместной собственности, О. В. Шелков и С. Б. Матвийчук относят доходы каждого из супругов от трудовой (предпринимательской) деятельности, доходы от интеллектуальной деятельности, пенсии, а также денежные выплаты, не имеющие специального целевого назначения [13, с. 66].

Для решения вопроса об отнесении тех или иных доходов каждого из супругов к совместному имуществу необходимо определить момент, с которого эти доходы станут общей собственностью. В белорусском законодательстве определенности в

этом вопросе нет. В доктрине полемика в рамках данной проблемы ведется ни один год, но единство мнений так и не достигнуто.

По мнению С. П. Соколова «момент возникновения общей собственности супругов связан с моментом заключения брака, а при заключении супругами Брачного договора момент возникновения общей собственности может быть определен в договоре» [5, с. 33]. Такой подход является общим и не позволяет определить момент включения в состав супружеского имущества доходов от деятельности каждого из супругов.

Заработная плата каждого из супругов, по мнению В. И. Бошко, включается в состав супружеской собственности «в силу самого факта «нажития» имущества совместным трудом супругов во время брака» [1, с. 154]. При таком подходе возникает вопрос о том, что такое «нажитие». В русском языке глагол «нажить» используется в значении «постепенно накопить, собрать (какое-н. имущество)», то есть нажитие – это процесс, а значит «нажитие» не может служить критерием, позволяющим определить момент включения доходов в состав общего супружеского имущества.

Момент поступления доходов в совместную собственность супругов Р. А. Дзыба связывает с моментом возникновения у супругов права на эти доходы [3, с. 49]. Аналогичного мнения придерживается и Я. И. Функ [11, с. 8]. Здесь открытым остается вопрос о том, когда же у супруга возникает право на доходы? Кроме того подобный подход не учитывает, что право требовать выплаты заработной платы или иных аналогичных доходов носит личный характер. По этому поводу в литературе справедливо отмечается, что «в случае признания общим вознаграждения, в отношении которого у супруга возникло лишь право требования, пришлось бы признать за работником право на получение заработной платы без доверенности от самого работника, а это противоречит трудовому законодательству и неприемлемо для практики его применения» [12, с. 76].

По мнению А. Г. Власовой следует признать верным отнесение заработной платы одного из супругов к общему имуществу с момента ее получения; «неполученная заработная плата не входит в общее имущество и право на ее получение принадлежит только одному из супругов» [2, с. 11]. Именно этот подход является преобладающим в современной науке семейного права. Разделяют его Н. В. Копыткова [6, с. 60], С. И. Реутов [8, с. 100], Е. А. Чефранова [12, с. 75–77], А. В. Слепакова [9, с. 118]. Критерий фактического получения дохода для отнесения соответствующих выплат к общему имуществу супругов называют универсальным и наиболее удобным в практическом применении [12, с. 75]. Но есть и несколько иное мнение. Так, А. А. Плиско считает, что указанный подход, хотя и является верным, на современном этапе уже устарел. «Сегодня, – отмечает А. А. Плиско, – для того чтобы распорядиться денежными средствами или истратить их, совсем не обязательно их получать, так как все большее распространение получают безналичные расчеты и сделки» [7]. Итогом рассуждений автора становится следующий вывод: «средства, причитающиеся одному из супругов в качестве заработной платы, пенсии и т.д., должны считаться совместной собственностью супругов с момента совершения управомоченным супругом первого действия по распоряжению ими в наличной или безналичной форме» [7]. В решении, предложенном А. А. Плиско, не учитывается то обстоятельство, что в качестве «получения дохода» признается не только выплата или выдача денежных средств, но и их перевод на банковский счет, банковскую карту получателя или любые другие способы предоставления доходов в распоряжение лица, которому они причитаются [9, с. 77]. Кроме того, практическая реализация подобного решения повлечет

необходимость постоянного установления факта совершения первого действия по распоряжению тем или иных доходом. Сделать это будет тем сложнее, чем больше источников дохода есть у одного из супругов.

Оптимальным решением вопроса о моменте перехода доходов одного из супругов в общую собственность, по мнению А. М. Беляковой является признание того, что доходы становятся общей собственностью с момента передачи заработанных денег в семью [10, с. 103]. Аргументируется данный вывод так: «Согласно трудовому законодательству право на получение оплаты труда имеет тот, кто выполнял работу. Этому же лицу принадлежит и право на расходование заработка, гонорара. Неизрасходованная его часть, будучи переданной в семью, становится общим имуществом» [10, с. 104]. Такой подход встречается в научной литературе шквал контраргументов. Так, Н. В. Копыткова отмечает: «если супруг утаит заработную плату, это совсем не означает, что заработок стал его личным имуществом» [6, с. 60]. Основным контраргументом является указание на то, что для включения имущества в состав супружеской собственности не требуется совершение каких-либо волевых действий, направленных на передачу имущества, поскольку воля на то, что каждый из супругов будет приобретать право на любое имущество, нажитое в период брака, была выражена в момент регистрации брака [4, с. 183].

Полагаем, что наличие дискуссий по обозначенной проблеме не способствует обеспечению реальных гарантий охраны имущественных прав и интересов супругов. Окончательное решение должно быть найдено. Осмелимся предположить, что решение проблемы следует искать не в очередном витке бесплодных дискуссий об одном и том же предмете, а в идее постепенного перехода от законного режима общности супружеского имущества, к законному режиму раздельности имущества супругов.

Список использованных источников:

1. Бошко В.И. Очерки советского семейного права. – Киев: Госюриздат, УССР, 1952. – 372 с.
2. Власова А.Г. Имущественные отношения супругов. – М.: Госюриздат, 1963. – 63 с.
3. Дзыба Р.А. Равноправие супругов – основной принцип советского семейного права. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1972. – 84 с.
4. Жилинкова И.В. Правовой режим имущества членов семьи. – Харьков: Ксилон, 2000. – 398 с.
5. Комментарий к Кодексу Республики Беларусь о браке и семье / Т.А. Белова [и др.]; под ред. В. Г. Тихини, В. Г. Голованова. – Минск: УП «Светоч», 2000. – 304 с.
6. Копыткова Н.В. Правовое регулирование имущественных отношений супругов: моногр. – Гомель: УО «ГГУ им. Ф. Скорыны», 2004. – 155 с.
7. Плиско А.А. Некоторые особенности отнесения имущества, полученного супругами в браке, к их раздельной или общей совместной собственности // Право Беларуси. – 2004. – № 36. URL: <http://kaznachey.com/doc/7rIamY8yXy/> (дата обращения: 24.10.2021).
8. Реутов С.И. Правовые вопросы собственности супругов // Вестник Пермского университета. Юридические науки. – Вып. 2. – С. 96–113.
9. Слепакова А.В. Правоотношения собственности супругов. – М.: Статут, 2005. – 444 с.
10. Советское семейное право: учеб. / Под ред. В. А. Рясенцева. – М.: Юрид.лит., 1982. – 256 с.

11. Функ Я.И. Брачный договор. Имущественные отношения супругов, их участие в хозяйственных обществах и товариществах: по законодательству Российской Федерации и Республики Беларусь. – Минск: Амалфея, 2003. – 160 с.

12. Чефранова Е.А. Имущественные отношения супругов: науч.-практич. пособие. – М.: Эксмо, 2008. – 272 с.

13. Шелков О.В., Матвийчук С.Б. Раздел общей совместной собственности супругов в брачно-семейном законодательстве Республики Беларусь // Научные труды Академии управления при Президенте Республики Беларусь. – 2018. – Вып. 20. – С. 61–78.

Циганчук Н. А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Відсторонення від роботи невакцинованих

З 8 листопада 2021 року набув чинності наказ Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) «Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягатимуть обов'язковим профілактичним щепленням». Відповідно до цього наказу обов'язковим щепленням підлягають працівники центральних органів виконавчої влади та їх територіальних підрозділів, працівники місцевих державних адміністрацій і їх структурних підрозділів, працівники закладів вищої, післядипломної, фахової передвищої, професійної, дошкільної, загальної середньої позашкільної освіти та наукових установ незалежно від форми їх власності» [1]. До 5 листопада 2021 року керівники найманих працівників вищезазначених категорій мали попередити останніх про те, що «якщо вони на 8 листопада 2021 року не матимуть щеплення від COVID-19 то їх відсторонять від роботи без збереження заробітної плати до того моменту, поки вони не отримають щеплення» [1].

Обґрунтовуючи законність свого наказу МОЗ України посилалися на норми статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» та статті 27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення». Однак, аналіз даних норм права вказує на те, що посилання на них не є підставою для відсторонення працівника від роботи. Крім того, в ч.2 ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» зазначається, що відсторонення від роботи окремих категорій працівників можливе лише у разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень у порядку, встановленому законом [2].

В статті 23 даного Закону міститься порядок відсторонення від роботи. Отже, в даному випадку, саме цим законодавчим актом має регулюватися відсторонення працівника від роботи. Проте, як слідує із положень статті 23 Закону, відсторонити від роботи можна тільки осіб, які є бактеріоносіями. Рішення про це приймається медико-соціальними експертними комісіями на підставі результатів лікування та медичних оглядів. Таких працівників за їх згодою можуть тимчасово переводити на роботу, не пов'язану з ризиком поширення інфекційних хвороб. Якщо ж вони не надають згоди на переведення або на підприємстві відсутня робота, на яку можна перевести працівника, то відсторонення проводиться з виплатою допомога у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Відсторонення працівників від роботи роботодавцем регулюється статтею 46 Кодексу законів про працю України. Законодавчого визначення «відсторонення працівника від роботи» немає. Але аналіз різних законодавчих актів, якими регулюється порядок відсторонення працівників від роботи, дає підстави зробити висновок про те, що це є один із випадків призупинення трудових правовідносин встановлених законодавством, що передбачає тимчасове увільнення працівника від обов'язку виконувати роботу за укладеним трудовим договором, а також тимчасове увільнення роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою або створювати необхідні умови для її виконання. Відсторонення працівника від роботи є особливим запобіжним заходом, який застосовується у виняткових випадках з метою відвернення та/або попередження негативних наслідків.

При відстороненні працівника від роботи роботодавець зобов'язаний діяти у точній відповідності з нормами чинного законодавства, яке регулює дане питання. Тобто, він має діяти на підставі, у межах наданих повноважень та у спосіб, що передбачені законом. Дотримуватись принципу рівності перед законом, неупереджено, обґрунтовано, з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення та запобігаючи всім формам дискримінації. При цьому обов'язково слід враховувати правову підставу відсторонення працівника від роботи, строки відсторонення, наслідки відсторонення для інших осіб і законодавчо встановлені гарантії відстороненого працівника на оплату праці та соціальний захист.

У статті 46 Кодексу законів про працю України міститься перелік підстав для відсторонення працівників від роботи роботодавцем. Це можливо у разі: «появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством» [4].

В рішенні Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року у справі № 17/81-97 (справа про тлумачення терміну «законодавство») зроблено висновок про те, що термін «законодавство» потрібно розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, а також постанови Верховної Ради, укази Президента, декрети і постанови Кабінету Міністрів, які прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції і законів України [5]. Накази міністерств і відомств в дане поняття не входять.

Крім того, згідно ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» обов'язковими та такими, що включаються до календаря щеплень є щеплення проти дифтерії, кашлюка, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу. COVID-19 у даному переліку відсутній. А відтак, посилання на дану норму права є безпідставним.

При відстороненні працівника від роботи роботодавець, як ініціатор цього, має довести, що той є бактеріоносієм. Якщо таких доказів відносно працівника він немає, то відсутні підстави для відсторонення працівника від роботи.

Отже, у зв'язку відсутністю правових підстав для відсторонення працівника від роботи, дії роботодавців при виданні наказів (розпоряджень) про відсторонення є незаконними та мають ознаки діянь, що переслідуються у кримінальному порядку, зокрема, за статтею 172 Кримінального кодексу України «Грубе порушення законодавства про працю».

Список використаних джерел:

1. Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягатимуть обов'язковим профілактичним щепленням: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04.10.2021 № 2153
URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04102021--2153-pro-zatverdzhennja-pereliku-profesij-virobnictv-ta-organizacij-pracivniki-jakih-pidljagajut-obovjazkovim-profilaktichnim-sheplennjam>
2. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III URL: <https://www.qdpro.com.ua/document/15020>
3. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>
4. Кодекс законів про працю України, редакція від 27.04.2021 №322-08
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 29.04.2021).
5. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року у справі № 17/81-97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>

Шевченко О. М.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Лябах І. С.

студентка 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Соціально-психологічні особливості відбування покарання у різних державах сучасного світу

Статистика минулих років свідчить про збільшення кількості ув'язнених у різних державах світу. Нині понад десять млн. осіб знаходяться по ту сторону паркану. Виникає запитання: «Чи є така стратегія гарантією безпечного суспільства?» Спробуємо розібратися.

Поступово ми стаємо свідками значної залежності світових інституцій каральної юстиції від в'язниць. Це виразно підтверджує статистика чисельності арештантів у світі, яка збільшувалася практично на 20 відсотків у цьому тисячоріччі і ця динаміка триває.

На утримання одного ув'язненого витрачається 37-53 тисяч гривень на рік. При цьому, вартість навчання студента денної форми за спеціальністю «Правознавство» у Поліському національному університеті за 2021-2022 н.р. – 19900 грн..

Постає питання: «Яка користь тюрм щодо забезпечення безпеки людства?» Статистика більшості країн доводить що ні. Наприклад, в Америці дві третини звільнених через невеликий проміжок часу (до 3-х р.) скоюють повторні злочини. В Англії подібна статистика у молоді. Щодо дорослих то ця цифра сягає 50%, але за період одного року. У нашій державі рівень рецидиву – 84%.

Деяким країнам вдається успішно цьому протидіяти. Особливо ефективними у цій царині є скандинавські держави, де лише 20% повторюваності у дворічному проміжку. Найнижчі цифри спостерігаємо в Уругваї (дванадцять відсотків у трирічному циклі).

Результати дослідження цієї проблематики свідчать, що показник повторних злочинів найнижчий у тих установах виконання покарань, які прагнуть наблизити умови відбування терміну до цивільного побуту. У цих тюрмах ув'язнені користуються приватним одягом, мешкають у приміщеннях із гігієнічними системами, самостійно харчуються. Вони мають право на шлюбні зустрічі та на працю, за яку отримують кошти. Ці установи сповідують стосунки, засновані на доброчесності, можливості працювати та навчатися.

Цікавим є досвід міста Юджин, у штаті Орегон (США), у якому пріоритетними в нагальних ситуаціях є не працівники силових структур, а фахівці кризових та лікувальних закладів. Саме вони першочергово діють у надзвичайних обставинах. Така стратегія є значно дієвішою та матеріально вигіднішою. Її реалізація дає можливість залучення у практику вирішення особливих обставин фахових підрозділів, що спеціалізуються на різноманітних проблемах (сусідські непорозуміння, питання психічного нездужання і т.п.).

Як альтернативний підхід щодо мінімізації злочинності пропонуємо ознайомитись із методикою відновного правосуддя. Його сутністю є ситуація зустрічі потерпілого з тим(и), хто завдав йому збитків. При безпосередній зустрічі вирішуються можливості компенсації завданої шкоди та пошук курсу подальшої динаміки взаємин. Це може бути щире вибачення, визнання необхідності проходження курсу терапії, соціальна діяльність.

Сутністю цієї методики є можливість постраждалих бути частиною процесу. Результати досліджень свідчать, що відновне правосуддя зменшило частоту повторних злочинів та сприяло задоволеності значної кількості потерпілих [4].

Пропонуємо здійснити короткий екскурс щодо суттєвих відмінностей умов арештантів у нас та ЄС. Українці в СІЗО знаходяться у суттєво гірших житлах порівняно із найнебезпечнішими зловмисниками в Європі.

У в'язницях скандинавських держав на законодавчому рівні не дозволяється займатися агентурною діяльністю щодо ув'язнених. І найважливіше, на нашу думку, що не принижується людська гідність ув'язненого і змушування його страждати (те, що властиве українським тюрмам). Ми вважаємо, що фактичне перебування у місцях несвободи, ізоляція від соціуму, розставання з найближчим соціальним оточенням і ріднею є суттєвим випробуванням особистості. Існує, і не безпідставно, стійке переконання, що потрапивши до української в'язниці, людина втрачає не тільки свободу, а й особистість. Після дуже складно повернутися до нормального життя.

Надзвичайно цікавою й актуальною для пересічних українців є інформація щодо організатора і виконавця терористичних актів (загиноюло 77 осіб і 240 отримали поранення) у Норвегії (липень 2011 р.) Андерсона Брейвіка. Його тюремна камера поділена на три частини: спальня, кабінет для навчання і кімната для фізичних вправ. Кожна кімната має площу 8 метрів квадратних [1]. Охоронці та працівники його тюрми – неозброєні. Попри це Брейвік скаржить на «негуманні» умови тримання у тюрмі, на погано умебльовану камеру. За словами Брейвіка, його, утримують у майже цілковитій ізоляції 23 години на добу. Норвезька служба виконання покарань пояснює це загрозою безпеки самого Брейвіка. Це їхня робота – зробити так, щоб він залишався в живих. Близько 550 тис. євро витрачається тільки на те, щоб підтримувати умови високої безпеки, в яких утримується терорист.

І діаметрально протилежна інформація з різних держав світу. Сальвадор. В'язниця Пенас Сьюдад-Барріос є особливо суворою. Камери у ній мають розміри три з половиною на чотири з половиною метри, але при цьому в них вдається одночасно

розмістити понад тридцять осіб. Філіппіни. В'язниця Кесон-Сіті в Манілі. Тут у камерах тримають до двохсот арештантів, хоча вона запроектована на двадцятьох (тобто у 10 разів більше нормативу). Ізраїль. Неве Тірза у місті Рамла – єдина жіноча в'язниця в Ізраїлі. Більшість камер мають площу 13 кв. м. включаючи душ і туалет. У кожній камері живе 6 жінок.

Як висновок, ми вважаємо що косметичне поліпшення недосконалої інституції неспроможне позбутися конституційних вад. Слід змінювати формат загалом, виробляти абсолютно відмінний устрій. Ми впевнені що спільними зусиллями нам по силам запропонувати універсальну модель місць несвободи для мінімізації злочинності та формування безпечного і прекрасного світу для усього людства.

Список використаних джерел:

1. Брейвік нарікає на «негуманні» умови в тюрмі. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2012/11/121109_breivik_prison_it (дата звернення: 26.10.2021).
2. Брейвік – это тест для всей системы. URL: <https://meduza.io/feature/2021/07/22/breyvik-eto-test-dlya-vsey-sistemy> (дата звернення: 26.10.2021).
3. Віртуальна мандрівка в'язницями: фото камер тюрм з усього світу. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/07/21/232269/> (дата звернення: 26.10.2021).
4. Тюрми програють. Час знайти альтернативу. URL: <https://freezone.org.ua/tyurma-prograye-chas-znajty-alternatyvu/> (дата звернення: 26.10.2021).
5. Утримання у тюрмі Брейвіка, який убив 77 людей, обходиться Норвегії більш ніж у півмільйона євро на рік. URL: <https://glavcom.ua/news/utrimannya-u-tyurmi-breyvika-yakiy-vbiv-77-lyudey-obhoditsya-norvegiji-bilsh-nizh-u-pivmilyona-jevro-na-rik-392255.html> (дата звернення: 26.10.2021).

Шингель Н. А.

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедри екологічного и аграрного права Белорусского государственного университета, г. Минск, Республика Беларусь

Правовые аспекты использования природных ресурсов для ведения охотничьего и рыболовного хозяйства в Республике Беларусь

Правовое регулирование ведения охотничьего и рыболовного хозяйства в Республике Беларусь осуществляется нормативными правовыми актами, входящими в состав законодательства об охране и использовании животного мира с высокой долей дифференциации этих актов в относительно самостоятельные разделы законодательства об охране и использовании животного мира [1; 2]. В результате существенного обновления этого законодательства в 2020-2021 годах сформировалась достаточно однотипная правовая база охотничьего и рыболовного хозяйства, включающая в качестве основных правовых актов в сфере ведения охотничьего хозяйства — Правила охоты и Правила ведения охотничьего хозяйства, а в сфере ведения рыболовного хозяйства — Правила любительского рыболовства и Правила ведения рыболовного хозяйства (правовые акты по рыболовному хозяйству пока не вступили в силу). При значительном сходстве правового механизма регулирования

этих двух видов деятельности, между ними существуют важные различия именно в части использования природных ресурсов.

Закон Республики Беларусь «О животном мире» [3, ст. 34] рассматривает ведение охотничьего и рыболовного хозяйства как виды хозяйственной деятельности, в основе которых лежит устойчивое использование природных ресурсов, закрепленных за субъектами этой деятельности в установленном порядке. Такой вывод следует из закрепленных в Правилах ведения охотничьего хозяйства и Правилах ведения рыболовного хозяйства ключевых понятиях «ведение охотничьего хозяйства» и «ведение рыболовного хозяйства», в содержание которых включается рациональное (устойчивое) использование соответственно ресурсов охотничьих животных и рыбных ресурсов. При этом использованием только объектов животного мира охотничье и рыболовное хозяйство не ограничивается.

Для охотничьего хозяйства основным природным (и одновременно хозяйственным) ресурсом являются охотничьи угодья, определяемые в Правилах ведения охотничьего хозяйства как «места обитания охотничьих животных, которые используются или могут использоваться для охоты» [1] (включая лесные, полевые, водно-болотные). Понятие охотничьих угодий указывает на возможную взаимосвязь их правового режима с правовым режимом земель, вод, лесов, водно-болотных территорий, которые являются средой обитания объектов животного мира. В соответствии со ст. 2 Закона «О животном мире» отношения по использованию природных ресурсов, являющихся компонентами среды обитания животного мира, регулируются соответствующим природоресурсным законодательством, если законодательством об охране и использовании животного мира не установлено иное [1]. Отметим, что таких норм в специальном законодательстве об охоте и ведении охотничьего хозяйства немного; они касаются, в частности, размещения охотничьих вольеров и создания биотехнических объектов и охотохозяйственных сооружений на землях лесного фонда; возложения на пользователя охотничьих угодий обязанности не допускать нарушения прав пользователей земельных участков, участков лесного фонда и водных объектов, в границах которых осуществляется ведение охотничьего хозяйства [1]; обязанности землепользователей, выращивающих сельскохозяйственные и лесные культуры, выполнять меры, предотвращающие их уничтожение или повреждение охотничьими животными. При ведении охотничьего хозяйства на водных объектах, в том числе при организации охоты на водоплавающую дичь и иные виды охотничьих животных, чьей средой обитания является водные объекты, установлены некоторые особенности охоты на водных животных и птиц (в частности, предусмотренные п. п. 25 и 27 Правил охоты) в целях избегания конфликтов интересов рыболовного и охотничьего хозяйства. Но в целом отсутствие четких правил об использовании других природных ресурсов в процессе ведения охотничьего хозяйства можно объяснить особенностями возникновения права ведения охотничьего хозяйства. Согласно Правилам ведения охотничьего хозяйства такое право возникает у юридического лица со дня подписания договора аренды либо принятия решения о предоставлении данных угодий в безвозмездное пользование [1] и не требует ни предоставления других природных ресурсов в пользование, ни согласования такого предоставления с соответствующими природопользователями. Исключения составляют упомянутые выше случаи размещения охотничьих вольеров, создания биотехнических объектов и охотохозяйственных сооружений на землях лесного фонда (без изъятия земельных участков при условии согласования с землепользователем) [1].

Таким образом, правовой режим охотничьих угодий как бы «накладывается» на правовой режим других природных ресурсов, приводя к возникновению своеобразного комплексного природопользования, не имеющего формально-юридического признания и требующего более глубокого теоретико-правового исследования в юридической литературе, в том числе в связи с практически полным отсутствием норм об использовании земельных участков, участков лесного фонда и водно-болотных угодий для ведения охотничьего хозяйства в соответствующем законодательстве.

В отличие от охотничьего хозяйства ведение рыболовного хозяйства предусматривает непосредственное использование водных объектов, в которых рыба обитает в состоянии естественной свободы, и которые Правилами любительского рыболовства (что, на наш взгляд, является концептуально неправильным) отнесены к рыболовным угодьям – основному «природопользовательскому» ресурсу данной деятельности. Право ведения рыболовного хозяйства в рыболовных угодьях связано с их предоставлением юридическим лицам в аренду или в безвозмездное пользование, либо с заключением договора на промысловый лов рыбы по квотам в рыболовных угодьях фонда запаса (п. 3 Правил ведения рыболовного хозяйства). Рыболовные угодья, представленные в виде водоемов и водотоков, тем самым одновременно имеют правовой режим поверхностных водных объектов, а фактически – на них складывается водопользование в целях ведения рыболовного хозяйства, никаким образом в настоящее время не отраженное в водном законодательстве. Водный кодекс Республики Беларусь [4] упоминает об использовании водных объектов для ведения рыболовного хозяйства лишь при разграничении предмета правового регулирования с законодательством о животном мире (ст. 2). Водным кодексом Республики Беларусь установлено, что отношения, связанные с охраной и использованием животного мира, возникающие при использовании поверхностных вод, в том числе для ведения рыболовного и охотничьего хозяйства, рыболовства и охоты, регулируются законодательством об охране и использовании животного мира [4]. Показательно, что в данном случае даже не предполагается возможность совместного правового регулирования данных отношений, что отличает данную сферу от всех других случаев совместного осуществления природоресурсных правоотношений.

Кроме этого, при ведении рыболовного хозяйства предусмотрено предоставление в аренду земельных участков, необходимых для ведения рыболовного хозяйства, что находит отражение в п. 6 Правил ведения рыболовного хозяйства. Более того, при общей отсылке к законодательству об охране и использовании земель в этих же Правилах установлены особенности предоставления таких земельных участков: путем изъятия и предоставления для государственных нужд; в административном порядке без проведения аукциона; на срок, соответствующий сроку аренды рыболовных угодий (не менее 10 лет, но не более 25 лет). Однако, эти особенности не нашли отражения в земельном законодательстве, в отличие, например, от сходного вида землепользования, связанного с ведением рыболовства. Так, в Кодексе Республики Беларусь о земле [4] срок аренды земельного участка, предоставленного для целей, связанных с использованием переданного в аренду водного объекта (его части), согласован со сроком аренды этого водного объекта (его части), но не аналогичными сроками аренды рыболовных угодий.

Таким образом, эти и другие примеры показывают, что основной проблемой современного законодательства о ведении охотничьего хозяйства и ведении рыболовного хозяйства в части использования охотничьих и рыболовных угодий

видиться відсутність достатнього погодження з іншими природоресурсними галузями.

Список использованных источников:

1. Об охоте и ведении охотничьего хозяйства [Электронный ресурс] : Указ Президента Респ. Беларусь, 21 марта 2018 г. № 112 (в ред. указа от 16 сентября 2020 г. № 345) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

2. О рыболовстве и рыболовном хозяйстве [Электронный ресурс] : Указ Президента Респ. Беларусь, 21 июля 2021 г. № 284 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

3. О животном мире [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь, 10 июля 2007 г. N 257-3 (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

4. Водный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : Кодекс Респ. Беларусь, 30 апр. 2014 г., № 149-3 (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

5. Кодекс Республики Беларусь о земле [Электронный ресурс] : Кодекс Респ. Беларусь, 23 июля 2008 г. № 425-3 (с изм. и доп.) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2021.

Голобородько Н. В.

викладач юридичних дисциплін І категорії, Таращанського технічного та економіко-правового фахового коледжу, м. Тараща, Київська область, Україна

Особенности відмежування кримінального правопорушення примушування давати показання від суміжних складів кримінальних правопорушень

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. В статті 28 Конституції України закріплено право кожного на повагу до його гідності і зазначено, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1]. Однак незважаючи на вищезазначені норми, нерідко людина стає об'єктом протиправного посягання. [1]

Водночас у сучасній Україні під час досудового розслідування кримінальних проваджень відбувається чимало порушень: недотримання законності, неповага до гідності особи, неповнота й однобічність розслідування тощо. Усе це сприяє виникненню й поширенню багатьох негативних явищ, зокрема кримінальних правопорушень проти правосуддя. [4, с. 20] Однією з найбільших цінностей сучасної правової держави є право особи на справедливе і незалежне правосуддя. А тому найважливішим завданням правової держави - гарантування захисту прав людини справедливим судом, який у своїй діяльності керується виключно законом. Охорона порядку здійснення правосуддя є однією з основних і першочергових завдань кримінального законодавства більшості країн. На мою думку, саме правосуддя забезпечує дотримання чинного законодавства в державі, тим самим підтримуючи правопорядок у суспільстві. Тому одним з основних

завдань кримінального законодавства є охорона правосуддя від протиправних посягань з боку службових осіб.

Ст. 62 Конституції України проголошує, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. [1] Наявність норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за примушування давати показання, становить кримінально-правову гарантію, покликану забезпечувати, з одного боку, захист особи від протиправних методів провадження досудового слідства, а з іншого боку, – об'єктивне дослідження всіх обставин справи. Проблема дотримання законності в діяльності правоохоронних органів є завжди актуальною не тільки для України, а й для всієї світової спільноти. Підтвердженням цьому є наявність таких документів, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987 р.) та інші. [4]

Питання кримінальної відповідальності та кваліфікації кримінальних правопорушень за примушування давати показання кожен у свій час займалися такі науковці: Н. Ю. Алексеєва, М. І. Бажанова, О. О. Вакулик, В. О. Жиліна, В. В. Кончаковської, Д. Г. Михайленко, А. А. Музики та інших. [4, с. 20].

В першу чергу, я провела порівняльний аналіз кримінальних кодексів зарубіжних держав та окремих їх норм із окремими статтями Кримінального кодексу України, що дало можливість внести пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства, яке відповідало б вимогам сучасності в боротьбі із злочинністю у цілому. [3, с. 192] Провівши дослідження іноземного законодавства, зробила наступні висновки: коло діянь, які охоплюються поняттям «примушування давати показання» в КК зарубіжних країн є ширшим у порівнянні з кримінальним кодексом України. Тому за необхідне у ст. 373 кримінального кодексу України зазначити як потерпілих від примушування давати показання таких осіб: потерпілий, свідок, підозрюваний, обвинувачений, експерт, перекладач і спеціаліст, що дозволить убезпечити окремих учасників кримінального судочинства від незаконних дій з боку правоохоронних органів. Крім того, у більшості зарубіжних країн, як кваліфікована ознака примушування давати показання зазначають «спричинення тяжких наслідків», що є доцільним і для нашого законодавства. Проведення порівняльно-правового аналізу законодавства зарубіжних країн дає можливість успішно провести та закінчити євроінтеграційні процеси в Україні.

В слідчій та судовій практиці застосування ст. 373 кримінального кодексу є непомітним. На мою думку, це відбувається тому, що юристам практикам не завжди зрозумілі відмінності та розмежування між цим кримінальним правопорушенням та суміжними з ним. Я вважаю, що у першу чергу потрібно провести розмежування таких суміжних кримінальних правопорушень, як примушування давати показання (ст. 373 КК України) та притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України). Основна їх відмінність полягає в ознаці об'єкта кримінального правопорушення, а саме у потерпілому. Потерпілим від кримінального правопорушення передбаченого ст. 373 є більш широке коло осіб, а ніж в притягненні завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Це і підозрюваний, потерпілий, свідок, експерт. Наступною відмінністю є об'єктивні ознаки. Так, у ст. 373 КК України, об'єктивну сторону складають незаконні дії, які є засобом примушування особи давати показання під час її допиту [5, с. 263]. Ними можуть бути такі дії: залишення без їжі, води, сну, образи його релігійних або

національних почуттів, а також обман, фальсифікації пред'явлених особі матеріалів слідства, різні обіцянки. Відповідний склад кримінального правопорушення є формальним-вважається закінченим з моменту здійснення незаконних дій, які направлені на примушування давати показання. Об'єктивну сторону ст. 372 КК України також складають незаконні дії, але вони можуть вчинятися без участі винної особи. Тобто основні відмінності цих кримінальних правопорушень проявляються у ознаках об'єктивної сторони: в змісті та способі незаконних дій. Суб'єктивна сторона даних суміжних кримінальних правопорушень є однаковою, за цією ознакою вони і подібні між собою, при цьому мотив на кваліфікацію не впливає. Суб'єкти цих кримінальних правопорушень хоч і є спеціальними за змістом, але за формою мають суттєві відмінності. Суб'єктами за ст. 373 КК України- «прокурор, слідчий, працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність. Суб'єктом кримінального правопорушення ст. 372 КК України є слідчий, прокурор, начальник слідчого відділу, і аж ніяк не працівник оперативного підрозділу. [5, с. 263-265]

Отже, врахувавши все вище написане, можна зробити висновок про відмінність складів кримінальних правопорушень, які передбачені ст.ст. 373 та 372 КК України в наступному: 1) в ознаках об'єкта (потерпілому); 2) в ознаках об'єктивної сторони (у змісті та способі проведення процесуальних дій); 3) в ознаках суб'єкта (за ст. 373 КК України визначено більш широке коло можливих суб'єктів злочину). [5, с. 263-265]

Необхідно відмежовувати дане кримінальне правопорушення від кримінального правопорушення передбаченого ст. 127 КК України, «Катування». Проаналізувавши наукові праці Катеринчука К.В., я дійшла до висновку, що він вважає, що кримінальне правопорушення передбачене ст. 373 (примушування давати показання), повністю охоплює склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 127, а тому ст. 373 доцільно вилучити з Кримінального кодексу України [4]. Провівши глибокий аналіз даних кримінальних правопорушень, то встановлюються суттєві відмінності: різні об'єкти посягання, оскільки родовим і безпосереднім об'єктом катування є здоров'я особи. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом є воля, честь і гідність особи, а родовим об'єктом примушування давати показання - є суспільні відносини, що забезпечують здійснення правосуддя у державі. Безпосереднім об'єктом - є правосуддя в частині забезпечення доведеності вини, а лише додатковим факультативним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення - є здоров'я, воля, честь і гідність особи [4, с. 20]. По друге, суб'єкт посягання у катуванні – загальний, а у ст. 373 - спеціальний суб'єкт – прокурор, слідчий, особа, яка проводить оперативно-розшукову діяльність. Обов'язковою умовою відповідальності згідно з ч. 2 ст. 373 КК України є вчинення зазначених у ній дій за відсутності ознак катування. Якщо примушування давати показання здійснювалося шляхом катувань, відповідальність настає за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 127 та ч. 2 ст. 373 КК України. [4, с. 20].

Під час здійсненні правосуддя в сфері кримінального судочинства досить широко застосовується правомірний примус, коли дії представників влади виходять за рамки правомірності, тому наявність статті 373 КК України свідчить про практику застосування неправомірного примусу та порушення конституційних прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року (редакція станом на 30.09.2019 року) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131
3. Алексеева Н. Ю. Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них, за вітчизняним і зарубіжним законодавством / Н.Ю. Алексеева // Порівняльно-правові дослідження. – 2014. – № 2. – С. 191-199
4. Вакулик О. О. Кримінально-правова характеристика примушування давати показання: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / О. О. Вакулик. – Київ, 2011. – 20 с.
5. Сийплові М. В. Відмежування примушування давати показання від притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності: - Сийплові М.В. Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – 634 с

Трибуна Молодого Дослідника

Степанченко О. С.

аспірантка Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
асистент кафедри права ЖДУ ім. Івана Франка

Науковий керівник: Севрюкова І. Ф., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Деякі проблеми захисту прав споживачів у сфері електронної торгівлі

Сучасний стан цивільного обороту в Україні характеризується розвитком договірних відносин за участю прав споживачів у сфері електронної торгівлі. Застосування електронних засобів у договірних відносинах сприяє зростанню не тільки кількості правочинів за участю споживачів, а й поширенню нових видів порушень їх прав, що зумовлює необхідність вдосконалення правового регулювання та створення додаткових механізмів захисту прав споживачів в сфері електронної купівлі-продажу із застосуванням інтернет-технологій. Однак в законодавстві України в сфері регулювання електронної торгівлі існують певні суперечливі нормативні положення, недостатньо повні визначення основних категорій, а іноді й їх відсутність. Необхідним є аналіз базових законодавчих положень цивільного законодавства України. Одним із аспектів вирішення цієї проблеми є насамперед приведення законодавства про захист прав споживачів та законодавства у сфері електронної комерції у відповідність до нормативних положень європейського законодавства з урахуванням проблем здійснення та захисту прав споживачів в Україні.

Важливий блок змін до законодавства стосується визначення відповідальності операторів електронної комерції, маркетплейсів та платформ. Договірні відносини електронної купівлі-продажу є тотожними відносинам електронної торгівлі згідно з чинним законодавством України.

Відповідно до п. 2 ст.3 Закону України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 р. «електронна торгівля – господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» [1]. Варто зауважити, що положення даного закону не поширюються на суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері електронної торгівлі без статусу юридичної особи або фізичної особи підприємця, наприклад, це популярна мережа Instagram, яка наразі є великою бізнес-платформною, відносини у якій потребують окремого визначення у договорі. Окремі країни включають такі положення для захисту прав споживачів до закону про електронну торгівлю. Так зробив, наприклад, Китай, у законі «Про електронну комерцію» (Частина 2 «Оператори електронної комерції»).

У сучасній науковій літературі виділяють різні категорії електронної комерції. Втім, з метою удосконалення спеціального правового регулювання у сфері договірних відносин доцільно зосередити увагу на виокремленні певних видів електронної комерції у залежності від суб'єктного складу. Відомий американський вчений-дослідник суспільних відносин електронної комерції Гарі Шнайдер достатньо аргументовано визначив основні види електронної торгівлі: «Вважається за доцільне класифікувати електронну торгівлю за типами суб'єктів, що беруть участь в транзакції або бізнес-процесах. П'ять основних категорій електронної комерції наступні: бізнес-споживач, бізнес-бізнес, бізнес-процеси від споживача до споживача і від бізнесу до уряду» [2]. Їх також прийнято скорочено позначати таким чином: 1)Business-to-

Consumer або бізнес-споживачеві (B2C); Business-to-Business (B2B); Consumer-to-Consumer або споживач-споживачеві (C2C); Business-to-Government (B2G).

На нашу думку, застосування відповідних правових норм для регулювання електронної торгівлі залежить саме від виду суб'єктів, які укладають відповідний правочин, і це є важливим критерієм або підставою класифікації видів електронної торгівлі. Для врегулювання відносин електронної торгівлі за участю споживачів (бізнес-модель B2C) слід застосовувати наступні законодавчі норми: 1) про договір роздрібної купівлі-продажу (ст. ст. 698–711 ЦК України) 2) про захист прав споживачів, зокрема положення Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ Законодавча регламентація відносин електронної торгівлі між суб'єктами підприємницької діяльності (B2B) здійснюється на підставі норм цивільного та господарського законодавства, що регулюють відчуження майна у власність, за винятком роздрібної купівлі-продажу. Відносини B2G між суб'єктами підприємницької діяльності та державою, у свою чергу, підпадають під регламентацію норм про публічні закупівлі в Україні, зокрема положень Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII, який визначає «правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад». До відносин купівлі-продажу між фізичними особами застосовуються загальні положення про купівлю-продаж (ст.ст. 655-697 ЦК України).

Слід звернути увагу, що найбільш динамічно розвивалась електронна торгівля в Україні саме у сфері роздрібної торгівлі за участю споживачів, тобто бізнес-модель B2C в умовах пандемії коронавірусу. Останнім часом були проведені статистичні дослідження обсягів електронної торгівлі за участю споживачів. Зокрема «SoulPartners, Baker Tilly Україна і Aequo за підтримки програми USAID «Конкурентоздатна економіка України» представили дослідження ринку e-commerce в Україні за 2020 р. Згідно з результатами, з початку пандемії коронавірусу, обсяг ринку виріс на 41 %». Як показало дослідження, ринок e-commerce у 2020 р. виявився одним із найдинамічніших в Україні. Він досяг \$ 4 млрд, що становить 8,8 % від загального обсягу роздрібної торгівлі. При цьому за останні п'ять років ринок виріс майже в три рази. Протягом наступних п'яти років прогнозується зростання в два рази» [3].

Разом з тим слід звернути увагу на факт відставання ринку електронної торгівлі в Україні від багатьох розвинутих країн. Одним із недоліків законодавчої бази є відсутність базових правових категорій, невідповідність та неповнота існуючих норм у цивільному законодавстві України, необхідних для повного та досконалого регулювання договірних відносин електронної купівлі-продажу за участю споживачів, відсутність чітких та відповідних один одному правових категорій негативно впливають на формування й розвиток законодавчої бази у сфері захисту прав споживачів та правозастосовчої діяльності. Положення цивільного законодавства, які мають регулювати надто важливі для сучасного українського суспільства договірні відносини у сфері електронної торгівлі, є надто недосконалими, що негативно впливає на розвиток електронної торгівлі за участю споживачів та захист їх прав.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 №675-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.

2. Schneider Gary. P. Electronic Commerce. Course Technology. 9th Edition. Course Technology, Cengage Learning. Boston MA, USA, 2011. P. 4-5.

Циганчук І.

аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму, головний спеціаліст відділу організаційно-протокольного забезпечення діяльності Пленуму та Науково-консультативної ради Верховного Суду

Науковий керівник: Гришина Ю. М., доктор юридичних наук, Народний депутат України, Голова підкомітету з питань вищої освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій

Про підвідомчість спорів профспілок.

Протягом останніх кількох років до Кодексу законів про працю було внесено багато змін та доповнень. Але не завжди вони у повній мірі врегульовують питання трудових відносин та є позитивними для працівників. У багатьох нормах відсутній механізм їх реалізації, що призводить до різного їх тлумачення та застосування і тому, із року в рік, спостерігається ріст порушень прав трудящих. Профспілки, основною метою діяльності яких є представництво і захист прав та інтересів найманих працівників перед роботодавцями, часто самі вимушені захищати свої профспілкові права. На практиці спостерігається порушення не лише прав рядових членів профспілки, але й членів виборних профспілкових органів та профспілкових лідерів, які працюють у профспілках. І хоч право на звернення до суду за захистом міститься і в ст. 55 Конституції України, і в ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України, проте аналіз висновків Верховного Суду по справам за позовами колишніх членів профспілки, які оскаржують рішення профспілки про їх виключення із членів профспілки та поновлення на раніше займаних посадах у профспілкових органах не підлягають судовому розгляду та належать до виключної компетенції профспілок і їх внутрішньо-організаційної діяльності.

Питання діяльності професійних спілок у різних ракурсах досліджували багато вітчизняних вчених. Зокрема, О.М. Бондаренко, Г.С. Гончарова, В.М. Догадов, Р.З. Лівшиць, А.М. Мацюк, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, І.О. Снігірьова, А.І. Цепін, Ф.А. Цесарський, М.М. Чабаненко, Л.С. Явіч та інші.

Однак, незважаючи на ґрунтовні дослідження, до цього часу по за увагою залишилося питання підвідомчості спорів профспілок, що стосуються діяльності керівних органів профспілки. Саме тому ця тема не втрачає своєї актуальності.

Як слідує зі змісту Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (далі - Закон про профспілки) «в судовому порядку може бути оскаржено тільки рішення профспілкового органу яке містить вимогу про розірвання трудового договору (контракту) з керівником підприємства, установи або організації, якщо він порушує Закон про профспілки, законодавство про працю, про колективні договори та угоди» [4].

Така норма міститься і в ст. 45 КЗпП України. Окрім того, у разі добровільного невиконання роботодавцем вимоги профспілка може звернутись до суду зі скаргою на бездіяльність.

Статтею 221 КЗпП України встановлено, що трудові спори можуть розглядатися комісіями по трудових спорах або районними, міськими чи міськрайонними судами.

Водночас, частина третя зазначеної статті передбачає, що «встановлений порядок розгляду трудових спорів не поширюється на спори про дострокове звільнення від виборної платної посади членів громадських та інших об'єднань громадян за рішенням органів, що їх обрали» [4].

Як слідує із положень статті 14 Закону профспілки вони діють відповідно до законодавства та своїх статутів, а первинною профспілковою організацією є добровільне неприбуткове об'єднання членів профспілки, які, як правило, працюють в одного роботодавця або забезпечують себе роботою самостійно чи навчаються в одному навчальному закладі.

Зміст визначення профспілки саме як добровільної неприбуткової громадської організації, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності, обумовлює законодавче закріплення гарантій їх незалежності, які містяться в ст. 12 Закону про профспілки та передбачають, що профспілки «у своїй діяльності незалежні від державних органів та органів місцевого самоврядування, роботодавців, інших громадських організацій» [4] та політичних партій і їм не підзвітні та не підконтрольні. Вони «самостійно організують свою діяльність, проводять збори, конференції, з'їзди, засідання утворених ними органів та інші заходи, які не суперечать законодавству. Забороняється втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, роботодавців та їх об'єднань у статутну діяльність профспілок, їх організацій та об'єднань» [4].

Отже, зазначене вказує на те, що взаємовідносини профспілок з їх членами, а також будь-які питання щодо членства у профспілці (вибуття, виключення зі складу членів профспілки) належить до виключної компетенції профспілок та їх внутрішньо-організаційної діяльності.

Якщо працівник перебуває на виборній посаді в профспілковій організації на платній основі, то його діяльність регулюється нормами Закону про профспілки та статутом конкретної профспілкової організації.

Правовідносини, які виникають між таким працівником і профспілкою, хоч і вказують на необхідність щоденного виконання ним певних функцій на платній основі, з дотриманням режиму роботи та правом на відпустку, пільги і гарантії, проте не мають характеру трудових оскільки основною ознакою трудових відносин є те, що саме трудове законодавство регулює процес трудової діяльності, її організації. Тому, у разі виникнення спору про звільнення з виборної посади, такий працівник не може звертатися до суду. Розгляд його питання належить до виключної компетенції профспілок та їх внутрішньо-організаційної діяльності, а тому спори мають вирішуватися відповідно до статутних документів профспілок та законодавства про профспілки [4].

Отже, за відсутності трудових правовідносин, що регулюються нормами КЗпП України, між працівником, що перебуває на виборній посаді на платній основі та профспілкою, не може виникати й порушення його трудових прав.

Така позиція вказує на обмеження права профспілкового працівника у доступі до правосуддя, зокрема порушення положень ст. 55 Конституції України та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У зв'язку з цим, на нашу думку, до Закону про профспілки слід внести норму, яка б закріпила за профспілковим працівником право на оскарження до суду рішень профспілкових органів, що стосуються його звільнення чи притягнення до відповідальності після розгляду даного питання відповідно до Закону про профспілки чи статуту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 10.10.2021).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 бер. 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n7619> (дата звернення 10.10.2021).
3. Кодекс законів про працю Української РСР від 10 грудня 1971 року //Відомості Верховної Ради Української РСР . – 1971. - № 50. – Ст. 375
4. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Вісник Верховного Суду України. - 1997. - №3. - с.48-60.

Апенюк А. Г.

магістрант юридических наук, аспірант 2-го года обучения Национального центра законодательства и правовых исследований Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

Научный руководитель: Чичина Е. В., кандидат юридических наук, доцент, Национальный центр законодательства и правовых исследований Республики Беларусь, г. Минск, Республика Беларусь

Некоторые проблемы правового обеспечения достойного труда и «зеленых» рабочих мест в условиях современной модели экологической политики Республики Беларусь

Концептуальные идеи «зеленой» экономики были положительно восприняты Республикой Беларусь. Достойный труд и «зеленые» рабочие места, являющиеся ее неотъемлемой частью, занимают ведущее место в системе обеспечения Целей устойчивого развития (далее – ЦУР), цифровизации экономики и реализации экологической политики государства.

Некоторые положения, касающиеся достойного труда и «зеленых» рабочих мест, точно предусмотрены в отдельных нормативных правовых актах. Вместе с тем текущее состояние правовой определенности рассматриваемых категорий в законодательстве Республики Беларусь является недостаточным. Имеющийся уровень правовой регламентации рассматриваемых феноменов, не соответствует уровню понимания, который был определен в основополагающих международных документах по указанной проблематике. Так, лишь некоторые из детерминант, определяющих труд в качестве достойного, обозначены в Трудовом кодексе Республики Беларусь. В части «зеленых» рабочих мест правовое регулирование ограничивается лишь частичным упоминанием в документах программного характера.

Лапидарный характер правового обеспечения в Республике Беларусь достойного труда и «зеленых» рабочих мест в первую очередь обусловлен отсутствием системного подхода относительно понимания фундаментальных аспектов рассматриваемых феноменов. В данном случае речь идет не только о комплексном осознании устойчивого развития, достигаемом через реализацию принципов достойного труда при переходе к экологически чистому производству, но также в части самостоятельного (обособленного) толкования достойного труда и «зеленых» рабочих мест. Так, непринятие в государстве достаточных мер для дальнейшей реализации

отдельно достойного труда и «зеленых» рабочих мест препятствует пониманию рассматриваемых феноменов в системе их взаимодействия. Соответственно, дальнейшее совершенствование в рассматриваемой области должно идти по пути обособленного совершенствования законодательства, регламентирующего достойный труд и «зеленые» рабочие места, что в дальнейшем будет способствовать выработке эффективной модели перехода к «зеленой» экономике.

Существующая пробельность понимания способствует «наслоению» теоретико-прикладных проблем, которые, в свою очередь, препятствуют дальнейшему внедрению и развитию рассматриваемых категорий. Имплицитно данный процесс усложняется трансформацией парадигмы, вызванной различными факторами (прекаризация труда, изменением модели экономической политики и т. д.).

Вместе с этим нельзя забывать про проблему реальной гарантированности нанимателями прав работников. Как было отмечено К. Л. Томашевским: «Вышеуказанные конституционные принципы трудового права (право на достойный труд – А. Г. Апенюк) на практике порой оказываются не вполне жизнеспособны ...» [1, с. 242]. Стороны трудовых отношений не являются равными. Наниматель наделен хозяйской властью, которая проявляется в директивной, нормативной и дисциплинарной власти. Работник в свою очередь имеет менее защищенное положение.

Достойный труд на международном уровне обозначается в качестве главной парадигмы всей трудовоправовой сферы. В целях обеспечения единого подхода понимания и ее дальнейшего внедрения в национальное законодательство, Международной организации труда (далее – МОТ) была разработана Концепция достойного труда. Вместе с этим в Республике Беларусь до сих пор не принята на республиканском уровне программа достойного труда в качестве отдельного стратегического документа, отражающего положения данной концепции. Как было отмечено Т. А. Богорубовой, в контексте аналогичной проблематики в Российской Федерации, причиной этого может быть отсутствие «отлаженной системы и комплексного подхода к решению стратегических задач и целей, содержащихся в Концепции» [2, с. 92].

Более детально основные проблемы реализации Концепции достойного труда были обозначены А. С. Кудриным. В качестве таковых ученый выделяет: экономические, организационные, социокультурные, социально-психологические и политические [3, с. 189]. К экономическим причинам автор относит экстенсивный характер развития экономики, недостаточное применение инновационных методов хозяйственной деятельности и т. д. Организационные причины ученый связывает с необходимостью создания благоприятных условий труда. Социокультурные и социально-психологические обусловлены необходимостью признания и уважения достоинства работника. Политические связаны с уровнем трипартизма в государстве.

В отношении проблемных аспектов развития в государстве достойного труда мы солидарны с позицией А. С. Кудрина.

Так, в настоящее время в Республике Беларусь наблюдается низкий уровень роста производительности труда. Повышение данного показателя предполагает производство за одну единицу времени большего количества товаров либо сокращение затрат на производство одной единицы. В данном случае, для увеличения указанного индикатора требуется обеспечение высокотехнологических процессов производства, т. е. необходима модернизация и внедрение новых технологий. Для дальнейшего развития требуется осуществить переход от экстенсивного к интенсивному пути

развития белорусской экономики. Некоторые исследователи связывают такой переход с возможным возникновением проблем в сфере занятости, например, ликвидацию ряда профессий и сокращение штата работников в отдельных отраслях. Однако следует отметить, что переход к новому более эффективному пути развития также будет способствовать появлению актуальных высокотехнологических профессий, повышению уровня образования работающего населения, путем профессионального обучения и т. д. Для трудящихся занятость в таких условиях будет способствовать защите трудовых прав, сохранению здоровья, соблюдению баланса интересов и т. д.

Реализация данного направления должна основываться на принципах «зеленой» экономики, в рамках которой будут создаваться «зеленые» рабочие места и, соответственно, более эффективно реализовываться человеческий потенциал, при этом обеспечивая охрану окружающей среды.

В основе установления и дальнейшего внедрения «зеленой» занятости должна лежать реальная воля государства, выраженная в форме различного рода программ. От своевременно принятого и реально обеспеченного решения зависит успешность его реализации.

К основным теоретико-прикладным проблемам правового обеспечения достойного труда и «зеленых» рабочих мест в условиях современной модели экологической политики и достижения целей устойчивого развития относятся: проблема реальной гарантированности социальными партнерами своих обязательств; необходимость модернизации системы работы с безработными, обеспечения профессионального обучения незанятого населения, изменения подхода к организации работы с молодежью, гарантированности социальной поддержки безработных; недостаточный уровень стимулирования инициатив, направленных на сохранение окружающей среды; профессиональный дисбаланс на рынке труда; пробелы правовой регламентации отдельных детерминант достойного труда; проблема выработки эффективных мер, направленных на адаптацию трудовых институтов при переходе к «зеленым» рабочим местам в условиях нестандартных организационных форм занятости.

Список использованных источников:

1. Томашевский, К. Л. Право на достойный труд: международно-правовая концепция и опыт реализации в Беларуси / К. Л. Томашевский // За права трудящихся! Эффективная защита трудовых прав: проблемы теории и практики : материалы третьей Международной научно-практической конференции, 7-8 дек. 2017 г / Уральский государственный юридический университет; Профсоюз работников СЮИ-УрГЮА-УрГЮУ. – Екатеринбург, 2017. – С. 238–243.

2. Богорубова, Т. А. Современные проблемы дискриминации в условиях реализации Программы достойного труда / Т. А. Богорубова // Пути реализации в России Программы достойного труда и достойного социального обеспечения: материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. – М., 2013. – С. 89–92.

3. Кудрин, А. С. О проблемах реализации концепции достойного труда в России / А. С. Кудрин // Вестник Пермского Университета. – 2014. – № 2 (24). – С. 185–191.

Гряділь Т. С.

студентка 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Кравчук І. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх

Проблематика кримінальної відповідальності неповнолітніх являється досить актуальною в умовах сьогодення, оскільки вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми є досить поширеним явищем і водночас великою проблемою, що підтверджують статистичні дані. Так, щорічно в Україні близько 12 тис. дітей вдаються до вчинення суспільно небезпечних діянь, а темпи зростання злочинності серед неповнолітніх перевищує втричі зростання загальної злочинності і, що найжахливіше, серед цих випадків зростає кількість вбивств [1]. Така статистика вражає і спонукає до пошуку дієвих рішень щодо зменшення її показників у працях багатьох науковців.

Дослідженням вказаної проблематики займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Серед них заслуговують уваги роботи В.К. Грищука, Т.А. Денисової, В.М. Дрьоміна, Д.В. Казначєєвої, Ю.О. Кухарчука, В.О. Навроцького, А.П. Тузова, М.І. Хавронюка, М.Д. Шаргородського та інших.

Як відомо, кримінальна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що полягає у вимушеному зазнаванні особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду, а також передбачених Кримінальним Кодексом (далі – КК) України обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду й покладаються на винного спеціальними органами держави [2, с. 46].

Наразі досить поширеною є думка, що кримінальна відповідальність може стосуватися лише дорослих. Проте це твердження є помилковим, оскільки, керуючись положеннями ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила його у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність [3, с. 3]. Законодавець, враховуючи певні вікові, фізичні та соціально-психологічні особливості розвитку неповнолітніх осіб, визначає, що кримінальна відповідальність за загальним правилом настає з досягненням особою 16-річного віку, а за окремі злочини - з 14-річного (за особливо тяжкі злочини такі як: вбивство, зґвалтування, хуліганство, бандитизм, крадіжка, розбій, умисне завдання тяжких тілесних ушкоджень, терористичний акт, викрадення транспортного засобу, його пошкодження, диверсія та інші).

На думку Ю.О. Кухарчука, законодавець, при встановленні такого вікового обмеження кримінальної відповідальності керувався медичним критерієм, а саме психічним здоров'ям та фізичним станом неповнолітніх осіб, а не простим вибором цифр [4, с.128].

Згідно ст. 98 КК України до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк [5].

Додатковими покараннями можуть бути штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [5].

Проте, порядок притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх дещо відмінний від загального порядку кримінальної відповідальності, а саме: в першу чергу, для притягнення до кримінальної відповідальності та встановленні виду покарання, враховується наскільки тяжке кримінальне правопорушення вчинив неповнолітній, в оточенні яких людей він проживав і який вони мали вплив на

правосвідомість обвинуваченого, беруться до уваги обставини за яких вчинено кримінальне правопорушення, що в свою чергу можуть полегшити чи обтяжити покарання, а також в процесі досудового розслідування повинні бути залучені законний представник неповнолітньої особи, адвокат, а за потреби – педагог та психолог.

Окрім вказаного вище, повинно бути враховано вік особи, як обставину, що може полегшити покарання.

До неповнолітніх може бути застосовано: звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України); звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 104 КК України); звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст.105 КК України); звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК України); умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 107 КК України); погашення та зняття судимості (ст. 108 КК України) [5].

Варто зазначити, що вік кримінальної відповідальності зумовлений тим, що особа в цьому віці вже має високий рівень свідомості, розвитку та освіти, керує своїми діями і усвідомлює їх наслідки і відповідно може нести кримінальну відповідальність. Але не варто вважати, що особи, які не досягли 14-річного віку, не можуть нести покарання. Таке зниження віку необхідне для того, щоб попередити вчинення нових кримінальних правопорушень малолітніми та неповнолітніми особами, які впевнені, що вчинивши злочин, кримінальної відповідальності не понесуть, що вони «недоторканні» перед кримінальним законом [4, с. 130].

Зазвичай за особливо тяжкі злочини малолітні відбувають покарання у виправних колоніях, де відповідно живуть, навчаються або працюють, харчуються, дотримуючись при цьому суворого розпорядку дня і чітких інструкцій. Крім цього в таких закладах дбають про перевиховання дитини, часто здійснюють проведення різних фестивалів, свят, різноманітних конкурсів. Прикладами таких закладів в Україні є колонії в Прилуках, Кременчуку, Куряжі, Ковелі, Дубні та єдина в Україні колонія для дівчат в Мелітополі. Станом на 2021 рік, багато з вище згаданих колоній закриваються, але планують залишити Кременчуцьку колонію.

Потреба виділяти злочинність неповнолітніх в окремий предмет дослідження дійсно стурбовує. Адже останнім часом ми все більше чуємо про випадки вбивств, насильств чи крадіжок за участю неповнолітніх. Багато вчених та психологів спрямовують свої зусилля для дослідження цього явища.

Так, на думку Д.В. Казначєєвої, злочинність неповнолітніх є однією з найбільш актуальних проблем сучасного суспільства, частка якої в загальній структурі злочинності є стабільно високою, не зменшується також і суспільна небезпечність діянь, що вчиняються неповнолітніми, тому забезпечення максимальної ефективності кримінального покарання, досягнення його цілей – одне з пріоритетних завдань кримінально-правової політики, для реалізації якої необхідно сформувати цілісну, несуперечливу систему кримінальних покарань. Ця проблема набуває особливої значущості у зв'язку з тим, що не будь-яке покарання може бути ефективним у разі його застосування до особи, яка не досягла повноліття, в зв'язку з особливостями її психофізичного розвитку [6, с. 176].

Ми підтримуємо висловлену думку і вважаємо, що численним випадкам притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, як наслідку вчинення кримінального правопорушення, передують низка причин.

По-перше, велике значення мають умови, в яких проживає дитина і вплив людей, які її оточують. Оскільки часто є такі випадки, коли дитина потрапляє в погану компанію і, як наслідок, може не тільки вживати наркотичні речовини, а й вчиняти кримінальні правопорушення, вважаючи це нормою. Іноді трапляються випадки, що дитина навпаки хоче бути авторитетною в певній компанії і задля того, щоб не бути «білою вороною» вдається до такої протиправної поведінки.

По-друге, багато теоретиків вважають основною детермінантою злочинності неповнолітніх неналежне виховання з боку батьків, які можуть або не займатися вихованням дитини взагалі, або приділяти цьому недостатню кількість часу. Також досить часто протиправною поведінкою неповнолітні особи хочуть привернути увагу батьків, які не переймаються ними і їх проблемами.

По-третє, недостатня зайнятість неповнолітніх, які, на відміну від дорослих ніде не працюють. Звичайно, вони могли б відвідувати різні цікаві для себе гуртки, проте через їх високу вартість, не всі мають фінансову змогу це зробити, тому часто діти розважаються просто на вулиці. Тому, вважаємо, що одним із методів зменшення росту рівня злочинності серед дітей є зниження вартості відвідування гуртків або взагалі зробити їх безкоштовними, щоб всі охочі мали до них доступ.

По-четверте, причиною є також недостатня поінформованість з боку навчальних закладів щодо явища злочинності неповнолітніх, тобто не проведення різних бесід, виховних заходів, тренінгів, які здатні подавати корисну інформацію в доступному, цікавому, ігровому вигляді, що привертають не тільки увагу дітей, а й викликають різні емоції, формують власну точку зору і власний погляд на певну проблему.

По-п'яте, також однією із причин є ігроманія, що є досить поширеним явищем серед підлітків, оскільки з розвитком технологій і появою комп'ютерних ігор, комп'ютер або гаджет стали не лише способом проведення дозвілля, а й засобом комунікації, що призводить до агресії і часто до вчинення кримінальних правопорушень.

На думку Л.М. Федоренко, до загальних фізичних і психологічних ознак неповнолітнього геймера можна віднести: відчуття під час гри за комп'ютером збудженості, азарту, ейфорії; неможливість зупинитися, збільшення часу, проведеного за комп'ютером; знецінення найближчих соціальних стосунків, відчуття депресії, тривоги, роздратування за відсутності комп'ютерної гри, приховування від близьких своєї залежності; проблеми із навчанням; нестача грошей на гру; готовність порушити закон заради коштів, виникнення психологічних травм, пов'язаних із жорстоким сюжетом та змістом комп'ютерних ігор [7, с. 7].

Звичайно список причин вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми особами не є вичерпним і існує багато різних версій схильності осіб до протиправної поведінки, тому нашим основним завданням має стати виявлення цих проблем і спрямовування всіх зусиль на їх усунення.

Отже, у результаті теоретичного аналізу порядку реалізації кримінальної відповідальності неповнолітніх та її особливостей, ми дійшли наступного висновку, що остання настає з досягненням особою 16-річного віку, а іноді з 14-річного. Особа, яка вчинила тяжкий злочин, але при цьому не досягла вказаного віку, може відбувати покарання в колоніях для неповнолітніх. Положенням щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх присвячено розділ XV Основної частини Кримінального Кодексу України, де вказано особливі, більш м'які умови кримінальної відповідальності та певні її особливості, на відміну від дорослих. До основних причин

вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми відносять: умови проживання і оточення дитини, неналежне виховання з боку батьків, висока вартість дитячих гуртків, недостатня поінформованість в навчальних закладах щодо даної проблематики, поширення ігроманії серед неповнолітніх, що призводить до виникнення низки негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Аналіз стану злочинності, бездоглядності, інших негативних проявів серед дітей за 2020 рік. URL: <http://ssd.dn.gov.ua/analiz-stanu-zlochinnosti-bezdoglyadnosti-inshih-negativnih-proyaviv-sered-ditej-za-2020-rik/> (дата звернення: 14.06.2021).

2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків, 2020. 428 с.

3. Заєць Я. Б. До проблеми встановлення кримінальної відповідальності за злочини, скоєні неповнолітніми особами. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 5. С. 92-95.

4. Кухарук Ю. О., Вашечкіна А. Ю. Зниження віку, з якого може настати кримінальна відповідальність. *Юридична наука*. 2012. № 5. С. 127–132.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року №2341-IV (зі змінами і доповненнями) (дата звернення: 08.06.2021).

6. Казначєєва Д. В. Проблеми призначення покарання щодо неповнолітніх. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1(22). С. 176-182.

7. Федоренко Л. М. Психологічні засади профілактики комп'ютерної ігроманії неповнолітніх: автореф. дис.... канд. психол. наук.: 19.00.06. К., 2011. 16 с.

Захарчук Р. А.

студент 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Основні деонтологічні ознаки діяльності працівників ДКВС України

Службовці Державної кримінально-виконавчої служби України перебувають у постійному контакті із представниками кримінального світу, що призводить до постійного отримання негативних емоцій, нестачі часу, суперечки тощо. Одночасно, їх професійна діяльність службовців ДКВС пов'язана із рядом чинників, що викликають стрес, таких як: наявність постійного ризику життя і здоров'я; перебування тривалий час на закритій території режимного об'єкту; нестача часу для аналізу проблеми, що виникає під час несення служби, та прийняття відповідного рішення; існуюче протистояння між ув'язненими та службовцями; потенційна можливість помсти службовцю та членам його родини з боку звільнених осіб; існування ситуацій, коли працівник вимушений застосувати табельну вогнепальну зброю та будь-яких інших спеціальних заходів впливу; висока ціна помилки службовця; розуміння відповідальності за свої дії; психологічні та фізичні перевантаження [1, с.59].

Усі вище перелічені чинники, що призводять до стресу службовця, внаслідок недостатньої психологічної підготовки мають наслідком моральну деформацію такого. Моральна деформація службовця негативно відображається не лише на його професійній діяльності, а й на сімейних відносинах та соціальному статусі. Такий

службовець, через відзеркалення поведінки починає переймати звички та правила оточення, у якому він постійно знаходиться.

Психологічний супровід, як напрям забезпечення сфери психологічної стабільності передбачає контролювання службовців під час несення служби і зводиться він до цілого комплексу заходів психологічної спрямованості, що забезпечують ефективність діяльності ДКВС в цілому.

Аналіз законодавчих актів стосовно даного питання визначає наступні заходи супроводження персоналу : контроль психологічного стану у колективі службовців та підтримку його стабільності у відповідному рівні – передбачає постійну перевірку працівника на рівень професійної деформації; психологічна перевірка працівників – здійснення ряду аналітичних процесів для перевірки рівня психологічного стану; виправлення особистості на основі психологічної перевірки; направлення керівництву рекомендацій стосовно розподілу кадрів на основі психологічної перевірки .

Деякі науковці розкривають окремі частини психологічного супроводження службовців ДКВС. Так, О. В. Мірошніченко підкреслює основний сенс психологічної підготовки службовців ДКВС через аспекти сімейної сфери, а саме, на думку О. В. Мірошніченко, сюди можна віднести сімейні консультації, проведення тренінгів, профілактичні заходи, а до обов'язкових методик відносить постійні співбесіди із родиною кандидата у період його прийому на службу [2, с. 153].

В. С. Медведєв у своїй роботі детально досліджує специфіку деформації, як професійної, так і моральної, службовця та виводить шляхи її превенції та подолання. Також, він визначив, що рівень професійної деформації напряму залежить від часу перебування службовця на робочому місці – чим більший строк несення служби, тим більша вірогідність розвитку такої деформації [3, с.45].

Окремо варто розглядати таку складову, як забезпечення безпеки для життя і здоров'я службовців. Так, більшість вчених вважає, що цей аспект утворюють певні особисті якості, навички та вміння службовців, такі як: Постійна психологічна готовність до використання табельної вогнепальної зброї та інших спеціальних заходів впливу; формування постійних навичок стосовно використання психологічних прийомів для забезпечення власної безпеки як під час роботи, так і у позаробочий час; інші.

М. М. Чичуга у своїй праці виокремлює шляхи профілактики негативних психологічних положень службовців, а головним із них називає саме напрям психологічної профілактики службовців, що у тому числі охоплює і психологічний супровід під час звикання до виконання професійних функцій та, окремо, підготовку до вирішення дій у екстремальних ситуаціях [4, с.223].

Одним із напрямків є також професійна психологічна підготовка службовців, що передбачає комплексний процес формування рис характеру, що будуть відповідати встановленим вимогам для здійснення професійної функції.

У своїй роботі, Т. В. Кушнірова розкриває окремі аспекти здійснення психологічної підготовки працівників стосовно подолання деконструктивних і превентивна діяльність щодо суїцидальної поведінки службовців [5, с.19].

Моральна деформація працівників ДКВС України має прояви у різноманітних аспектах, у тому числі у порушення законодавства. Найпоширенішим є порушення у сфері обігу наркотичних речовин та одержання неправомірної вигоди. Наприклад, яскравим проявом може слугувати вирок по справі №1-387/08 від 09.09.2008 року про порушення ОСОБОЮ_2, який перебував на посаді середнього начальницького складу Житомирської установи виконання покарань №8, законодавства про обіг наркотичних

засобів. ОСОБА_2 за винагороду здійснювала передачу ОСОБИ_3, що відбувала покарання, цигарки «Мальборо», наркотичні речовини – опій ацетильований загальною масою 0,813 грам, лікарська речовина «Димедрол» - 20 таблеток масою 1 грам. У ході судового провадження Богунський районний суд прийшов до рішення визнати ОСОБА_2 винним у скоєнні злочинів та призначити покарання у вигляді 5 років позбавлення волі та 3 роки позбавлення права обіймати посади у сфері ДКВС [6].

Доцільно, як прояв моральної деформації, продемонструвати вирок по справі №478/1273/19 від 05.12.2019 року про порушення ОСОБОЮ_1, який перебував на посаді начальника відділення соціально-психологічної служби відділу соціально-виховної та психологічної роботи ДУ «Казанківська виправна колонія (№93)», законодавства у сфері обігу наркотиків. ОСОБА_1 передав наркотичні засоби у трьох шприцах з ацетильованим опієм. Суд також визнав його винним у скоєнні злочинів та призначив покарання у вигляді позбавлення волі строком на 6 років [7].

Ще одним цікавим прикладом є вирок по справі №357/6768/19 від 30.08.2019 року про одержання неправомірної вигоди ОСОБОЮ_1, який перебував на посаді фельдшера медичної частини №25 філії Центру охорони здоров'я ДКВС України у м. Києві та Київській області, який всупереч внутрішнім інструкціям здійснив продаж мобільних телефонів ОСОБИ_3 та ОСОБИ_4. Суд визнав його винним у скоєнні злочинів та стягнув штраф у розмірі 17.000 гривень, що передбачалось угодою між сторонами [8].

Підсумовуючи, варто зазначити, що комплекс психологічного забезпечення для ефективної діяльності службовців ДКВС складається із 4 основних напрямів, таких як: психологічний підбір, супровід, підготовка кадрів та формування рекомендаційних листів для керівництва. Усі вище вказані напрями комплексу формують окремий напрям діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, через важливість психологічного здоров'я кадрів, через те, що вони перебувають під постійною дією стресових фактів. З огляду на вищезазначену існуючу проблематику моральної деформації працівників, що спричинена як оточуючими середовищем, так і внутрішніми переконаннями службовців, ми пропонуємо ряд нововведень у систему діяльності органів ДКВС України, а саме встановлення засобів відеофіксації як у камерах, так і коридорах і подвір'ях; введення посиленої відповідальності за зловживання службовим становищем; посилення існуючої системи психологічного забезпечення; здійснення контролю працівників через поліграфну систему; створення належних умов відпочинку для службовців у середині робочого приміщення.

Список використаних джерел

1. Федоришин Г. М. Пенітенціарна психологія : курс лекцій. Івано-Франківськ: Вид-во Плай, 2004. 104 с.

2. Мірошниченко О. М. Психологічне забезпечення професійної діяльності пенітенціарного персоналу в сфері сімейних відносин. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: зб. матеріалів доп. Учасн. Наук.-практ. Конф. Харків. Вид-во : Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 151–155 с.

3. Медведєв, В. С. . Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти). Київ: Національна академія внутрішніх справ України. Київ. 1996р.

4. Чичуга М. М. Профілактика деструктивних психічних станів працівників соціальнопсихологічної служби установ виконання покарань засобами тренінгу. Вид-

во : *Вісник Пенітенціарної асоціації України = Bulletin of the Penitentiary association of Ukraine*. 2017. № 1. 219–226 с.

5. Кушнірова Т. В. Професійно-психологічна підготовка працівників ДКВС щодо нейтралізації негативних психічних станів та профілактики суїцидальної поведінки. : книга. Вид-во : Леся, Київ. 2014. 60 с.

6. Вирок суду у справі №1-387/08 від 09.09.2008 року Богунського районного суду м. Житомир. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/5816116> (дата звернення : 16.06.2021).

7. Вирок суду у справі №478/1273/19 від 05.12.2019 року Казанківського районного суду Миколаївської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86132373> (дата звернення : 16.06.2021)

8. Вирок суду у справі №357/6768/19 від 30.08.2019 року Білоцерківського міськрайонного суду Київської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83930043> (дата звернення : 16.06.2021).

Зелінський Д. В.

студент 4 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Способи та механізми вдосконалення муніципального виборчого процесу

Вибори – один із ключових елементів демократичних систем управління. Це - найвище реальне вираження волі народу, конституційний спосіб формування як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування на основі вільного волевиявлення громадян. У сучасному світі неможливо вже віднайти сферу до якої б не проникли технології. Виборчий процес є однією із таких сфер, яку зачепила масова комп'ютеризація.

На різних етапах виборчого процесу політичними партіями, ЦВК , іншими органами, що організують та координують вибори вже використовують певні цифрові рішення. Серед таких рішень: застосування оптичних сканерів для підрахунку паперових бюлетенів, результати голосування з виборчих дільниць можуть передаватися в електронному вигляді, в деяких випадках застосовуються спеціальні пристрої для електронного голосування, тощо.

В Україні вже декілька років точаться дискусії про запровадження електронного голосування. Метою впровадження електронного голосування є пришвидшення підрахунку бюлетенів, зменшення персоналу та полегшення процесу голосування для маломобільних груп населення.

Найбільшими вигодонабувачами такої системи голосування є громадяни, що проживають за кордоном, у сільській місцевості або внутрішньо переміщені особи. За такої системи онлайн голосування вони могли б зробити своє волевиявлення незалежно від їхнього місцезнаходження. Варто зауважити, що у багатьох країнах, де вже працює ця технологія електронне голосування діє поряд зі звичайними виборами на дільницях.

Противники імплементації онлайн виборів до національної виборчої системи наполягають, що це призведе до масових фальсифікацій. На нашу думку, розгортати процес діджиталізації виборів потрібно тільки після глибинних реформ у сферах державного управління, здійснення судочинства, антикорупційного законодавства та

багато інших. До того ж в Україні існують певні проблеми з безпекою персональних даних своїх громадян. Перед можливим впровадженням будь-яких подібних цифрових технологій українським органам влади, на рівні законодавства, потрібно врегулювати усі питання у сфері інформаційної безпеки. Україна повинна дати гарантії своїм громадянам та забезпечити таємницю вибору.

Також необхідно забезпечити надійне технічне забезпечення. Електронне голосування має бути захищеним від стороннього втручання, а сервери повинні витримувати хакерські атаки. Потрібно розширити покриття мережі Інтернет, оскільки наявного покриття не вистачить для безперешкодної та швидкої передачі даних про хід голосування до центрального органу управління системою електронного голосування.

Отже, для ефективного впровадження е - голосування Україні потрібно зробити ряд кроків:

1. розробити необхідне сертифіковане апаратне та програмне забезпечення;
2. залучити представників громадськості до проектування системи електронного голосування, щоб виявляти можливі недоліки та тестувати зручність використання;
3. з'ясувати рівень підготовленості та спроможності технічної інфраструктури щодо можливих кібератак;
4. включити норми, що регулюють процедури імплементації електронного голосування до національного законодавства;
5. проводити загальнонаціональні кампанії з метою роз'яснення громадянам сутності онлайн виборів;
6. підвищити загальну кваліфікацію працівників, що залучені до виборчого процесу.

Підсумовуючи все вищезгадане, можемо зробити висновок, що система електронної демократії запрацює в Україні тоді коли у всіх виборців з'явиться стовідсоткова довіра до виборчої адміністрації та інших державних органів. Перед стартом процесу реалізації механізму цифровізації виборів нам треба зважати на міжнародний досвід, але разом із тим потрібно брати до уваги національні особливості. А найголовнішим є те, що українське суспільство повинно саме досягти консенсусу, щодо доцільності впровадження цієї технології.

Канашук Д. С.

магістрант 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Визначення поняття тероризм та його генезис

Тероризм став небезпечною проблемою для життя та здоров'я суспільства ще в давні часи. В останні роки рух тероризму масштабується, і створює страх і хаос невинних громадян, тому потрібно вирішувати це питання різними способами. Небезпека в якій знаходиться суспільство, створює потребу в набутті поглиблених знань з цієї проблеми, для того щоб забезпечити безпечний розвиток держави.

На сьогоднішній день існує велика кількість визначень тероризму, що свідчить про актуальність та важливість даного питання. Одне з доволі точних, глибоких та актуальних понять запропонував відомий професор В.Петрищев, який досліджував це

явище: «Тероризм – це систематичне, соціально і політично вмотивоване, ідеологічно зумовлене використання насильства або погроз застосування такого, за допомогою якого через залякування фізичних осіб здійснюється управління їх поведінкою у вигідному для терористів напрямку, і досягається визначена терористами мета» [1, с. 332].

Саме поняття «тероризм» має латинське походження, та означає страх, жах. Терор як метод політичних діянь з'явився під час Великої французької революції, яка розпочалася 4 липня 1789 року, а закінчилася 9 листопада 1799 року. Цим методом користувалися радикальні революціонери для репресій проти своїх політичних супротивників. Таким чином, тероризм став одним із способів вирішення політичних проблем методом використання насильницьких дій. Застосування насильства як метода здійснюється як державами відносно політичних опозиціонерів, так і різними підпільними групами осіб проти панівних класів і базового елемента організації суспільства в політичній системі [2, с. 33].

Під самим поняттям «терор» розуміється здійснення покарань, арештів, розстрілів вжиті державними органами відносно громадян, які проживають на території держави відносно яких було здійснено репресії. Терор застосовували з метою знищення бажання громадян чинити опір і затвердити своє панування. З наукової точки зору, тероризм розглядається як «властива саме опозиційним групам діяльність». Опозиціонери мають мету домогтися політичних поступків з боку держави, а задля цього застосовують насильство, або інші дії насильницького характеру. Таким чином, ціль терористичних дій – досягти зміни у політиці, маніпулюючи владою, групами осіб, представників іноземних держав і міжнародних організацій [2, с. 33].

Наука виділяє три основних позиції на природу тероризму: бойові прояви, кримінальні і соціально-політичні. Згідно з першою позицією тероризм розглядається як своєрідний вид збройних дій і окреслюється як «збройний конфлікт низької інтенсивності». Друга позиція акцентує увагу на кримінальній складовій і класифікує тероризм як вид діянь кримінальної злочинності. Третя позиція наголошує, що тероризм є видом політичної боротьби, яка формується на основі протесту [2, с. 33].

Державним департаментом США, було офіційно сформульоване визначення тероризму, і в ньому зазначається, що це «завчасно обдумане, політично мотивоване насильство, що застосовується проти мішеней, які не беруть участі у воєнних діях (non-combatant targets) субнаціональними групами або підпільними державними агентами» [1, с. 332].

Ще у стародавні часи були зафіксовані перші прояви тероризму. Арістотель першим увів поняття «терор» для тлумачення особливого типу емоцій, а саме жаху, який був притаманний глядачам трагедії у давньогрецькому театрі [3, с. 171].

Загальновідомим проявом тероризму, а також фактичним терористичним актом було організоване вбивство політичного діяча Аристократичної Римської республіки, диктатора Цезаря (15 березня 44 р. до н.е), яке скоїли Марк Юній Брут і Гай Касій [3, с. 171].

Першою з відомих терористичних організацій, які знищували римлян а також єврейську знать були сікаїри (1 ст. н.е). Інформації про терористичну діяльність сікаїрів можна знайти лише в стародавніх записах. Діяльність сікаїрів вперше було досліджено зі Старого Завіту і праці Йосипа Флавія, і стало відомо, що єврейський народ за допомогою насильства, погроз та інших насильницьких дій боровся з римською колонізацією та зі своїми сусідами. У сікаїрів була особливість, яка притаманна терористичним організаціям, а саме їх тактика здійснення вбивств - світла пора доби,

великі скупчення людей і нанесення смертельних ударів за допомогою сіки (короткий кинджал). Терористичні акти вони здійснювали переслідуючи як політичні так і корисливі цілі. Задля задоволення мотивів терористичної організації були знищені зерносховища, палаци представників династії Іродів, установи де зберігалася важлива документація, а також інші важливі для політичного впливу матеріальні цінності [3, с. 171].

В історії збереглася інформація, щодо актів тероризму в формі піратства, які набували статус узаконеної діяльності, і використовувалися державами задля контролю морського простору. Піратство було одним із способів захоплення однією державою, кораблів та інших цінностей другої країни без оголошення війни [3, с. 172].

Терор у радянський час, особливо в часи сталінізму, був грубим, яким керувала політична юстиція, та була визначена частиною юридичної системи, метою якої була придушення будь яких політичних супротивників, або тих хто вважався такими. Велика кількість людей були репресовані та знищені з політичних мотивів [3, с. 172].

Сучасний тероризм, тобто тероризм 20-21 століття, асоціюється з ісламськими релігійними течіями. Терористичні організації ісламістів використовують не тільки сучасні технології, а і зброю, тому є небезпечними для життя та здоров'я величезної кількості людей. Ісламісти діють у міжнародних масштабах, і є винні у великій кількості терористичних актів, які є загальновідомими (вибухи в аеропортах, захоплення заручників під час мюзиклу «Норд-Ост» у Москві, знищення двох будівель торгових центрів в Нью-Йорку 11 вересня 2001 року, тощо) [3, с. 172].

Список використаних джерел:

1. Серкевич І. Р. Визначення поняття тероризм та його генезис. Часопис Київського університету права. 2011. № 4. С. 331-335.

2. Середа В. В., Серкевич І. Р. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія : монографія / за заг. ред. В. С. Канціра. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 188 с.

3. Коршак М. А. Генеза тероризму та його характеристика. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 5. С. 171–173. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2018/47.pdf. (дата звернення: 20.10.2021)

Кротенко В. В.

студент 4 курсу спеціальності “Право” Таращанського технічного та економіко-правового фахового коледжу, м. Тараща, Київська область, Україна

Науковий керівник: Голобородько Н. В., викладач юридичних дисциплін І категорії, Таращанський технічний та економіко-правовий фаховий коледж, м. Тараща, Київська область, Україна

Позитивні та негативні наслідки відкриття ринку землі

Основними джерелами процвітання та добробуту будь якої держави були і будуть її земельні ресурси. Земля – це найцінніше багатство нашої країни, яке просто потрібно берегти та вміло ним використовувати. Державна політика в першу чергу повинна бути направлення на впровадження ефективних реформ та методів регулювання. Земля – це величезний економічний актив нашої країни. Впроваджуючи ефективну державну політику, щодо купівлі-продажу та користування землею, багатіємо і ми з вами. На сьогоднішній день, досить актуальною та найбільш дискусійною є земельна реформа. Багато позитивних та негативних моментів вона має,

оскільки окрім впровадження ринку землі ніяких радикальних змін у аграрному секторі бути не може. Фермери зустріли земельну реформу з мітингами, протестами, з побоюванням того, що вся земля зосередиться у руках агрохолдингів, що знову держава, впроваджуючи реформи, залишить ні з чим простих селян. Населення ставиться до неї з великою пересторогою та чекають повного її впровадження та ефективних позитивних результатів, саме для нас, простих пересічних українців.

Ринок землі – це можливість одержання кредиту для сільськогосподарської діяльності, можливість оновлення основних засобів і здійснення капіталовкладень, це – інвестиції, це й ефективність використання цієї землі і на цій основі забезпечення продовольчої безпеки та економічної незалежності країни. Незважаючи на те, що українські ґрунти є найбільш родючими у світі, ще до цих пір не вдається досягнути головної мети земельної реформи – перетворити земельні ресурси в основу економічного зростання.

Ринок землі в Україні — це специфічні відносини щодо використання земельних ресурсів в агропромисловому виробництві з метою отримання якомога більшої кількості виробленої продукції зі зменшенням затрат на одиницю площі землі і збереження довкілля. Це є система економічних й правових відносин між громадянами, юридичними особами та державою, що виникають у процесі купівлі-продажу, оренди, іпотеки та обміну землі для здійснення ефективної господарської діяльності. На земельному ринку купівля-продаж землі, оренда, застава й обмін земельних ділянок є формами ринкових операцій із землею. [2, ст. 202-206] Так 1 липня 2021 року у нашій державі був відкритий ринок землі. Земельний ринок заклав основи довіри і підтверджує цю довіру щодня. Проте виникають як позитивні, так і негативні моменти його відкриття. За перші 100 днів відкриття ринку землі було укладено понад 28 тис. угод щодо понад 70 569 га землі. Як і передбачалося, ціна на землю постійно йде вгору – станом на сьогодні вона становить у середньому близько 44 тис. грн за 1 га. [3]

Можна виділити такі позитивні аспекти відкриття ринку землі:

По-перше, прийнятий закон передбачає негативний момент - допуск іноземців та іноземних компаній до купівлі землі сільськогосподарського призначення на території України. Але в той же час, даний закон дає цим діям обмеження, це може бути можливим лише після прийняття відповідного рішення на всеукраїнському референдумі. Проте механізму проведення референдуму у нас не має, а діюче законодавство вже досить застаріле. Саме ця особливість відкриття ринку землі є найбільш дискусійною, проблемною та найбільш обговорюваною. Відкриття ринку землі дозволяє зробити її товаром, дозволяє законно отримувати за її продаж кошти. Так, як раніше купити чи продати землю сільськогосподарського призначення саме договором купівлі-продажу не можна було.

По-друге, власниками землі можуть ставати фінустанови, а саме банки – за умови, що таку ділянку вони отримали як стягнення за іпотечними договорами. Ці землі банки повинні будуть обов'язково продати на земельних торгах впродовж двох років після отримання права власності. [1, ст.130] Проте, на мою думку, банки не так швидко почнуть брати як заставу землі сільськогосподарського призначення, адже питання купівлі-продажу землі є ще не до кінця вивченим. [4]

Ще одним позитивним моментом, можна назвати обмеження у максимум 100 гектарів землі сільськогосподарського призначення, які можуть купити громадяни України до 1 січня 2024 року, а далі, починаючи з 01.01.2024 р. їх розмір змінюється та збільшується до 10 тис. гектарів. Закон забороняє продавати землі сільськогосподарського призначення державної та комунальної форм власності. В першу

чергу, право на придбання земель мають фізичні особи, громадяни України. Це попередило ситуацію в якій гіганти бізнесу могли скупити землю.[1, ст. 145] Відкриття ринку землі для юридичних осіб розпочинається 01.01.2024 р.

Говорячи про недоліки, можу підкреслити прогалину в законі, а саме те, що він не містить заборони змінювати цільове призначення земель сільськогосподарського призначення вже після їх придбання. Саме ця заборона повинна бути вписана у законі першочергово, щоб придбані землі сільськогосподарського призначення не почали використовувати під будівництво чи інші цілі, що є актуальним та прийнятним для великих міст та мегаполісів. Неможливість зміни цільового призначення землі – це повинна бути основна ціль та мета новоприйнятого закону. [1]

Існує загроза скупки землі великими аграріями, агрохолдингами, втім навряд чи це буде масовим явищем і негативно впливатиме на ринок. Адже у законі чітко прописано, що «загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності юридичної особи не може перевищувати загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які можуть перебувати у власності усіх її учасників (членів, акціонерів), але не більше десяти тисяч гектарів» [1]. Позитивним моментом є те, що законодавець зазначає максимальну межу кількості гектарів, якими може володіти юридична особа.

Новий закон передбачає виключно оплатний порядок купівлі-продажу земельних ділянок, при цьому обов'язковою умовою є те, що плата ціни за земельну ділянку сільськогосподарського призначення повинно проводитися виключно у безготівковій формі, при цьому здійснюється підтвердження походження коштів за які купується земельна ділянка. Тобто, дані кошти повні бути задекларовані чи іншим чином законно набуті. Крім того, в Україні запускаються електронні аукціони для продажу земельних ділянок та набуття прав користування ними. «Земельні торги будуть проводитись у формі електронного аукціону в режимі реального часу в мережі Інтернет, за результатами проведення якого укладається договір купівлі-продажу, оренди, суперфіцію, емфітевзису земельної ділянки з переможцем земельних торгів, який запропонував найвищу ціну за земельну ділянку, що продається» [3]. Торги відбуватимуться на платформі Prozorro. Продажі. Перші торги пройдуть на початку листопада цього року.

На даний час, суспільстві було багато страхів та маніпуляцій щодо відкриття ринку землі. Реформа — це надскладний, структурний процес, на який ми чекали 30 років. Основна мета запровадження земельної реформи — довести українському суспільству, що ринок землі — це нові можливості. Сформувати довіру, втілити нові практики та запропонувати законодавчі ініціативи.

Загалом, старт ринку землі відкриває нові можливості як для аграріїв, так і для пересічних громадян, які розглядають можливість придбання сільськогосподарської землі як новий напрям інвестування з метою одержання пасивного доходу від, наприклад, передачі її в оренду сільськогосподарським товаровиробникам. Втім, незалежно від мети придбання землі необхідно ретельно підійти до процесу її вибору, аби забезпечити себе від можливих проблем та непередбачуваних фінансових втрат у майбутньому. Земельна політика в Україні має важливе значення для забезпечення стійкого розвитку, добробуту населення, раціонального управління та економічних можливостей громадян України.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення” від 31.03.2020 р. № 552-IX. Ст.130, 145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>
2. Зигрій О. В. Перспективи розвитку ринку землі в Україні / О. В. Зигрій, Р. С. Мудрик, Г. А. Садівська // Актуальні проблеми правознавства. - 2017. - Вип. 4. - С. 202-206.
3. Лещенко Р. М. : інтернет ресурс; <https://www.facebook.com/RM.Leshchenko/>
4. Матола В. « Позитиви і недоліки закону про відкритий ринок землі»- URL: https://rus.lb.ua/pravo/2020/04/08/454768_zemlyu_pozitivi_i_nedoliki.html

Курач Р. В.

студентка 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна.

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д. кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Правова природа та ефективність тлумачення норм права

Тлумачення права - одна з найстаріших і традиційних проблем юридичної науки. Її значення в контексті правової реформи і становлення правової держави в нашій країні не зменшується, а, навпаки, набуває особливого значення. Розкриття творчого потенціалу людини в епоху побудови демократичних форм і методів державного апарату розширює діапазон можливостей тлумачення закону в механізмі правового регулювання, робить його досить «точним» і універсальним інструментом для забезпечення високого рівня правової культури та легальності поведінки всіх суб'єктів права.

Тлумачення права обумовлено двома факторами. По-перше, необхідністю і потребами правозастосовної діяльності держави та інших суб'єктів суспільних відносин. По-друге, потребами освітнього процесу в юридичних вузах і юридичній науці, яка аналізує та узагальнює правові концепції.

За словами Ю. Тодики, в процесі тлумачення зміст правових норм розкривається через знання мови[1, с. 52], на якому вони сформульовані, знання системних зв'язків цих норм, їх походження та функціонування. Інтерпретація, як і будь-який процес мислення, підпорядковується законам і правилам логіки, тобто кожна інтерпретована позиція повинна бути обґрунтовано та доведено.

Слід погодитися з думкою Ю. Власова, що здійснення суб'єктом, уповноваженим на створення права, з'ясування змісту чинних правових приписів, можуть бути так чи інакше пов'язані з нормами права, що ухвалюються [2, с. 57]. При цьому уточнюється зміст цих норм права, вивчається їх системний зв'язок з нормами права, які плануються прийняти. Такий процес необхідний, щоб уникнути протиріч між змістом нових норм права і існуючими правовими положеннями, особливо тими, які закріплюють фундаментальні правові принципи, універсальні цінності і ідеали в демократичному суспільстві і верховенство закону. Крім того, тлумачення діючих норм права дозволить виявити і подолати прогалини, колізії в праві, прийняти правову норму, яка буде найбільш повно і ефективно регулювати відповідні суспільні відносини.

Актуальність тлумачення норм права обумовлена їх правовою формою, тобто використанням в нормах права спеціальних юридичних термінів або термінів з інших галузей знань, які не мають аналогів в звичайній мові. Необхідність інтерпретації виникає з такої властивості верховенства права, як систематичність. Норми права не регулюють суспільні відносини ізольовано один від одного, але разом, в певному наборі, між ними існують відносини. Істинне значення норми права часто залежить від інших логічно пов'язаних норм права. Вони можуть звужити або розширити його зміст. Ігнорування функціональних зв'язків норми права може привести до неправильного розуміння її істинного значення.

Ефективність тлумачення правових норм і опублікування інтерпретаційного акту фактично залежить від стабільності суспільства, законності і дотримання конституційних норм.

Критерієм ефективності акту інтерпретації є повна (міра) досягнення мети що ставиться до акту інтерпретації. При визначенні ефективності інтерпретаційного акту враховується мета, яка була визначена при виданні норми права, і фактичний результат, досягнутий в процесі дії цієї норми. Іншими словами, від рівня досягнення цієї мети буде залежати рівень ефективності акту інтерпретації [3, с. 136].

Соціальна мета будь-якого тлумачення права - дати однозначне (єдине) розуміння змісту правової норми всім, хто повинен її застосовувати або реалізовувати [4, с. 153]. У найзагальнішому сенсі спосіб - це певним чином вплив, техніка або система прийомів, які дозволяють вам щось робити, досягати, здійснювати.

Для повного розкриття сутності тлумачення норм права треба вказати, що воно має й суб'єктивний характер, який зумовлений такими причинами. По-перше, тлумачення здійснюється певними суб'єктами, які є носіями різноманітних особистих якостей. Сюди можна віднести розумові здібності, рівень індивідуальної правосвідомості і моральної чистоти, обсяг практичного досвіду, особисті ціннісні орієнтації тощо. Суб'єкт тлумачення може належати до певної соціальної групи і виступати носієм її ідеології та інтересів. По-друге, результат тлумачення права виступає ідеальним відображенням норми в свідомості суб'єкта тлумачення [5, с. 98].

Таким чином, результат інтерпретації проявляється в таких суб'єктивних формах мислення, як концепції і судження. Сам процес тлумачення закону також відбувається в ідеальних формах мислення: поняттях, судженнях, розумних висновках. По-третє, суб'єктивний характер тлумачення права обумовлений тим, що об'єкт тлумачення відбивається в свідомості різних суб'єктів в різних соціальних умовах і з різною повнотою і глибиною проникнення в зміст закону. Це залежить не тільки від індивідуальних здібностей суб'єкта тлумачення, а й від мети тлумачення, яка виникає з специфіки конкретного факту, до якого застосовується норма права.

З огляду на проблему ефективності тлумачення, особливого значення набувають проблеми якості самих актів тлумачення у зв'язку зі створенням ефективно діючої системи норм права, що забезпечує стабільність і правопорядок в суспільстві. Саме тому використання однакових реквізитів актів тлумачення, стереотипної структури, єдиної термінології, юридичних конструкцій і формувань становить суть уніфікації форми й структури актів тлумачення. Різної реквізитів і рубрик актів тлумачення, відсутність їх стереотипної структури, єдиного стилю викладення, неоднакова в різних актах нумерація статей, пунктів і їх підрозділів, формул відміни, змін актів і їх частин перешкоджають адекватному розумінню й ефективному застосуванню правових норм [6, с. 40].

Таким чином, тлумачення правових норм є ефективним і єдиним засобом правильного й глибокого пізнання справжнього змісту правових норм. У юридичній дійсності тлумачення має місце в юридичній діяльності та правовому регулюванні [6, с. 40]. У юридичній діяльності тлумачення права має використовуватися в законотворчості, реалізації та систематизації права, правовій освіті, вихованні і т. д. Місце тлумачення в правовому регулюванні суспільних відносин полягає виключно в правильному, глибокому розумінні справжнього змісту норм права і його докладному, розумному роз'ясненні іншим суб'єктам суспільства.

Список використаних джерел:

1. Тодика Ю. Способи тлумачення конституції і законів України Конституційним судом. Вісник академії правових наук України. 2001. № 2. с. 52.
2. Власов Ю.Л. Роль тлумачення в забезпеченні законності. *Щорічник наукових праць «Правова держава» № 14 Київ.* 2003. с. 57-58.
3. Теорія держави і права : навч. посіб. у визначеннях і таблицях / Т.Г. Каткова. 2-ге вид., допов. Харків : Право, 2020. 96 с.
4. Лісовський П. М. Суспільна риторика: навч. посібник. К.: Кондор, 2012. С. 157–167. (244 с.)
5. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права: навчальний посібник / Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Львів:, 2020. 268 с.
6. Прийма С.В. Способи тлумачення норм права: загальнотеоретична характеристика. *Юрист України.* 2011. № 3 (16). С. 10-16

Кондратюк М. Ю.

студентка 3 курсу, спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Правовий аналіз окремих протиепідемічних заходів встановлених для подолання Covid-19

Питання чинності, законності та конституційності мір карантинних заходів станом на 2021 рік є актуальним, завдяки тому, що Україна фактично другий рік поспіль перебуває під тиском ряду обмежень, що значно впливають на ритм повсякденного життя.

Дана проблема є малодослідженою у колі науковців, а тому ми поставили перед собою задачу здійснити аналіз відповідності Законам та Конституції України мір карантинних заходів, для забезпечення зниження рівню захворюваності на Covid-19.

Нормативно-правовим актом, що встановлює ті самі обмежувальні заходи є Постанова Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2020 року №1236, що встановлює такі обмежувальні заходи у вигляді заборон, як :

- 1) заборона перебування у громадських місцях без засобів індивідуального захисту;
- 2) заборона перебування на вулицях без документів, що посвідчують особу;
- 3) заборона самовільного залишення місця самоізоляції;
- 4) заборона перетину державного кордону без наявного полісу страхування;
- 5) заборона перетину контрольних пунктів в'їзду на окуповані території;

6) заборона проведення масових заходів за участі більш як 20 осіб, за винятком встановлених цією постановою випадків;

7) заборона діяльності місць для забезпечення молитвенних потреб при неможливості забезпечення обмеження соціальної дистанції;

8) заборона прийому відвідувачів у кінотеатрах та інших закладах культури у кількості, більшій ніж встановлено чинним законодавством;

9) заборона прийому відвідувачів у музеях при неможливості забезпечення соціальної дистанції встановленої чинним законодавством;

10) заборона здійснення перевезень у громадському перевезенні у кількості більшій, ніж кількість сидячих місць та інші, що встановлюються цією постановою [1].

Під час введення жорстких карантинних обмежень, постраждала велика кількість підприємців, що працювали у сфері надання послуг громадського харчування. Конституція України встановлює у ст. 42 право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [2]. Однак, тлумачення даній нормі Конституційний суд не надав, а тому потрібно відштовхуватися від «букви закону» і розуміти дану норму наступним чином – держава гарантує право на зайняття підприємницької діяльності. Однак, Кабінет Міністрів України, забороняючи діяльність таких закладів, створив колізію.

Для подолання колізій варто звернутися до Листа Міністерства Юстиції України від 26.12.2008 №758-0-2-08-19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізій». У пункті 2 даного роз'яснення вказано, що у разі існування неузгодженості між актами, прийнятими різними за місцем в ієрархічній структурі органами, застосовується акт вищестоящого, як акт, що має вищу юридичну силу [3].

Як відомо, Конституція України, як нормативно-правовий акт має найвищу юридичну силу, що виражається у ч.1 ст.8 Конституції України [2], тому, відповідно, будь-які акти, в тому числі і Постанови Кабінету Міністрів України мають відповідати Конституції, а отже, обмеження у вигляді заборони роботи закладів громадського харчування є таким, що не відповідає нормам Конституції.

Важливим обмеженням є заборона відвідування закладів освіти під час ведення карантинних обмежень червоної зони. Ст. 53 Конституції України встановлює право на освіту. На нашу думку, для учнів, які відвідують заклади середньої освіти є важливим не тільки навчальний процес, а й перебування у самому закладі освіти під час навчального процесу, тому що учень отримує важливі соціальні навички роботи у команді, перебування у соціумі та спілкування з однолітками.

Не дивлячись на те, що в Україні на заміну стаціонарного навчання під час введення карантинних обмежень червоної зони прийшло дистанційне навчання, воно не здатне надавати повну та якісну освіту, так як викладач не має очного контакту із студентом, проблематично виконувати групові завдання, неможливо набути певні необхідні навички, наприклад, вміння працювати в команді, тощо. В той же час, студенти не можуть отримати повноцінну кількість інформації з ряду причин, що обумовлюються, зокрема, недосконалістю технічного забезпечення освітньої діяльності. Переведення на дистанційне навчання стосується не лише закладів освіти, що розташовані безпосередньо у містах та близьких до них сіл, а й у віддалені точки нашої держави, де відсутня можливість доступу до мережі Інтернет, або малозабезпечені родини, що не мають можливості здійснювати оплату за доступ до мережі Інтернет, усе це призводить до блокування освітнього процесу взагалі, що прямо порушує встановлене Конституцією право на освіту.

Отже, дійсно, боротьба із епідемією Covid-19 є важливою на сьогодні, однак, держава у спробах встановлення розумних обмежень для подолання епідемії забуває про будь-які інші сфери суспільного життя, які не можна обмежити або перевести у дистанційний метод, тим самим обмежуючи абсолютні конституційні права людини та громадянина, що прямо заборонено Конституцією України.

Усі ці дії є фактично незворотніми, що породжують негативні наслідки, а саме, зниження рівня знань учнями та студентами, банкрутство та закриття великої кількості представників малого та середнього бізнесу, моральна деформація населення від постійного державного тиску під страхом застосування до них відповідних заходів впливу.

Одним із головних завдань Конституції є забезпечення та розвиток прав та свобод людини та громадянина, однак державні органи ігнорують це і встановлюють надзорські обмеження в супереч Конституції України, а тому ми вважаємо за необхідне здійснити перегляд наявних карантинних обмежень, та встановлення їх у межах Конституції та Законів України.

Список використаних джерел :

1. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова КМУ від 09.12.2020 року №1236. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220> (дата звернення 12.06.2021)

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 12.06.2021)

3. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства Юстиції України від 26.12.2008 року № 758-0-2-08-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08#Text> (дата звернення 13.06.2021)

Назарчук М. С.

магістрант 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Кравчук І. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету м. Житомир, Україна

Класифікація помилок слідчого в кримінальному провадженні

У будь-якій сфері діяльності людини трапляється немала кількість різноманітних помилок. Вивчення практики суб'єктів кримінального провадження свідчить про допущення ними помилок, які часто суттєво перешкоджають досягненню мети кримінального судочинства. З'ясування питання про поняття помилки в кримінальному процесі, без сумніву, має як теоретичний, так і практичний інтерес. Особлива увага науковців і практичних працівників прикута до проблеми класифікації помилок у кримінальному провадженні, оскільки такі розмежування дозволяють побачити все різноманіття даного феномена, їх логічний взаємозв'язок і взаємозумовленість.

Проблеми, що стосуються класифікації помилок у кримінальному провадженні, досліджували Р. Белкін, З. Коврига, Р. Куйбіда, Т. Марітчак, А. Марченко, С. Ольков, О. Ширванов, С. Шейфер, М. Шумило та інші.

Метою дослідження полягає в узагальненні і аналізі наявних класифікацій помилок в кримінальному провадженні та на їх основі розроблення власної класифікації.

Помилка (в контексті даного дослідження - слідча) трактується нами як дія (або бездіяльність) суб'єкта, що здійснює кримінальне провадження, і виражається, як правило, в процесуально-значимому порушенні принципу законності в кримінальному судочинстві, що не містить ознак кримінально-караних діянь, в результаті чого не досягнуті (або могли бути не досягнуті) правильні процесуальні результати.

Вчені, що досліджують проблеми помилок в кримінальному провадженні, пропонують різні варіанти їх класифікації. Так, В.І. Власов в своїх дослідженнях дає найрізноманітніші класифікації помилок і ділить слідчі помилки на логічні (помилки в розумовій діяльності суб'єктів, які ведуть розслідування справ) і фактичні (недотримання ними ж вимог КПК). Він же поділяє слідчі помилки на матеріально-правові та процесуально-правові; слідчі помилки при порушенні кримінальних справ, при проведенні слідчих дій, при залученні осіб як обвинувачених, при з'єднанні і виділенні кримінальних справ, при призупинення розслідування, при закінченні розслідування та ін. [1, с. 88].

В.В. Золотих, займаючись проблемами допустимості доказів, пропонує таку класифікацію порушень, які в нашому розумінні близькі до помилок в кримінальному провадженні: порушення вимог, які передбачають юридичні і фактичні підстави для провадження процесуальних дій; порушення вимог КПК, що встановлюють склад і процесуальний статус осіб, які беруть участь в слідчих, судових та інших процесуальних діях; порушення вимог кримінально-процесуального закону, що регламентують способи збирання, закріплення і перевірки фактичних даних і їх джерел; порушення вимог закону, що регламентують порядок провадження і фіксації ходу і результатів слідчих, судових та інших процесуальних дій; порушення вимог закону, що регламентують порядок порушення кримінальної справи, їх об'єднання, виділення, припинення і відновлення слідства [2, с. 104].

Очевидно, що наведені вище та інші існуючі в літературі класифікації слідчих помилок пов'язані з авторськими визначеннями цих помилок. Ми не ставили своїм завданням детальний розгляд цих класифікацій. У контексті концептуального підходу до вивчення слідчих помилок нам важливо було розробити свої варіанти класифікації цих помилок.

Виходячи з даного нами визначення помилок, можна дати наступні їх класифікації. Перш за все, ми представляємо основну, на наш погляд, класифікацію помилок, яка пов'язана зі змістовною сутністю всього різноманіття слідчих помилок і відображає їх структуру.

I. Основна класифікація - залежно від сутнісної характеристики помилок:

1. Помилки, що виразилися в неповноті, однобічності і необ'єктивності дослідження обставин кримінальної справи (прогалини попереднього розслідування; прогалини слідства);

2. Помилки, що виразилися в недотриманні в кримінальному провадженні конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також міжнародних стандартів кримінального провадження (справедливого правосуддя);

3. Помилки, що виразилися в суттєві порушення кримінально-процесуального закону;

4. Помилки, що виразилися в неправильному застосуванні кримінального закону.

Безумовно, «ціна» певних помилок з огляду на вагомість для людини, суспільства і держави тих негативних наслідків, які вони викликають, і які охороняються Конституцією України, які цінності вони зачіпають, різняться[3, с. 143]. Тому нами виділено і досліджується новий вид слідчих помилок - фундаментальні помилки:даному виду помилок відповідає і своя класифікація.

1. Залежно від тяжкості наслідків помилок для людини, суспільства і держави:

- Фундаментальні помилки.

- Нефундаментальні помилки.

2. Залежно від характеру процесуальної дії (бездіяльності), допущеного слідчим, що здійснює кримінальне провадження:

1) Помилкове порушення (відмова в порушенні) кримінальної справи.

2) Помилкові - затримання (незатримання) особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; обрання (необрання) запобіжного заходу щодо підозрюваного (обвинуваченого), взяття (невзяття) їх під варту; порушення (непорушення) перед судом клопотання про продовження строку тримання обвинуваченого під вартою.

3) Помилкове притягнення (непритягнення) особи в якості обвинуваченого.

4) Помилкове проведення (не проведення) будь-якого слідчої чи іншої процесуальної дії.

5) Помилкове призупинення (неприпинення) попереднього розслідування.

6) Помилкове припинення (неприпинення) кримінального провадження, кримінального переслідування (повністю або в частині пред'явленого обвинувачення).

7) Інші помилки.

3. Залежно від мотивації дії або бездіяльності слідчого, який здійснює кримінальне провадження:

1) Помилки, допущені слідчим неусвідомлено, ненавмисно з недостатності знань, досвіду, ситуації, що складається на даний момент розслідування, (тобто слідчий, сумлінно помиляючись, вважає, що його дії або бездіяльність абсолютно правомірні і не повинні привести до помилок, однак згодом в силу різного роду причин і обставин помилки по справі «проявляються»).

2) Помилки, допущені слідчим, що здійснює кримінальне провадження навмисно в силу зневаги вимогам закону, розцінюється ним як малозначними для справи, несуттєвими і не перешкоджають досягненню призначення кримінального провадження (ще раз особливо підкреслимо, що дані навмисні дії або бездіяльність слідчого не повинні містити в собі ознак будь-якого кримінального правопорушення - інакше це порушення законності не може розглядатися нами як помилка). При такій мотивації своїх дій або бездіяльності слідчий не бажає витратити «надмірні» зусилля на вирішення кримінальної справи, розраховуючи, що допущені помилки і порушення відповідних нормативних та інших вимог не спричинять за собою будь-яких негативних наслідків, а якщо вони і настануть, то в подальшому можуть бути виправлені, подолані самим слідчим, прокурором або судом (суддею).

Отже, класифікації помилок допомагають дослідити їх з різних сторін, щоб вибірково до кожного з різновидів помилок застосовувати кримінально-процесуальні механізми їх усунення.

Особливості всього того різноманіття класифікацій, які представлені нами вище, полягають у тому, що при концептуальному розгляді цих класифікацій помилок всі вони вписуються в контур основної класифікації, що відбиває структуру цих помилок.

Список використаних джерел

1. Домашенко О. М. Підстави класифікації тактичних помилок у слідчій діяльності. З нагоди 100-річчя від дня народження професора М. В. Салтєвського: зб. матеріалів круглого столу ((м. Харків, 30 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 88–89.

2. Крамаренко В. П. Технологические аспекты ситуационного подхода к классификации следственных ошибок. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Экономические и юридические науки*. 2012. № 9. С. 98–109.

3. Захарова В.О. Про класифікаціях слідчих помилок. *Бізнес в законі*. 2014. №5. С. 142-144.

Опанасюк В. А., Пестова А. Р.

магістранти 1 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Кравчук І. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Ефективність використання електронних доказів у кримінальних провадженнях

Протягом останніх років Україна все більше стає на шлях повного комп'ютеризованого суспільства. Цифрові технології набирають швидкого оберту у всіх сферах життя, жодна людина не уявляє свій день без використання гаджетів (зателефонувати, написати СМС, учні та студенти навчаються за допомогою новітніх технологій, використання програми Дія, е-лікарняні тощо). Саме тому великими темпами набирає великої актуальності інформаційно-телекомунікаційні технології й у кримінальному судочинстві (фіксування технічними засобами судового засідання та деяких слідчих дій, автоматизована система документообігу, здійснення засідань за допомогою відеоконференцій, а також використання електронних доказів). Дуже позитивним є те, що законодавець визнає такий вид доказів. Однак, не дивлячись на те, що з даного питання були проведені наукові дослідження, все ж таки, слід зауважити, що на сьогодні ця проблема є недостатньо вивченою та потребує подальшого теоретичного обґрунтування, що і визначає актуальність представленого до уваги наукового доробку.

Метою запропонованого дослідження є встановлення ефективності використання електронних доказів у межах кримінального провадження.

Ґрунтовні дослідження з вказаного питання були проведені такими вченими, як : Г. К. Авдєєва, Д. О. Алексєєва-Процюк, О. М. Бриськовська, С. С. Чернявський та інші, однак, вони все одно не до кінця розкрили дану тематику.

Перш за все, вважаємо за потрібне звернути увагу на визначення доказів у кримінальному процесі. Відповідно до ч. 1 ст. 84 Кримінального процесуального

кодексу України (далі - КПК України) такими доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1]. Обов'язковою умовою використання доказів є правило «3Д та 1Н», тобто їх допустимість, достатність, достовірність та належність. Допустимістю вважається придатність доказів до застосування, які одержані відповідною на те особою у встановленому законом порядку; достатніми є докази, які викликають у суб'єкта доказування особистісну переконаність у достовірному з'ясуванні обставин предмету доказування, що необхідні для встановлення істини та прийняті правильного рішення; достовірними вважаються дані, які отримані з допустимих джерел і є відповідністю інформації, яка отримується із доказу, а належними, в свою чергу, вважаються докази, які підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню [1].

Варто також зазначити, що згідно з ч. 2 ст. 84 та ст. 99 КПК України одним із процесуальних джерел доказів являються документи, які включають в себе електронні, а не як в інших процесуальних кодексах України, де одним із засобів доказування є безпосередньо електронні докази. Однак таке бачення законодавця не виключає ефективної можливості їх використання в кримінальних провадженнях.

Значною проблемою є те, що на законодавчому рівні в немає ні самого визначення даного терміну, ні класифікації. Науковці ж по-різному трактують визначення «електронні докази». Так, наприклад, В. Мурадов, не надаючи авторського визначення цього поняття, наполягає на потребі значного вдосконалення методики збирання та дослідження електронних доказів під час досудового розслідування та методики дослідження таких доказів у судовому засіданні [5, с. 318].

В свою чергу, Д. Алексєєва-Процюк та О. Бриськовська визначають електронні докази як фактичні дані, що зберігаються в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах, стаючи після обробки спеціальними технічними засобами та програмним забезпеченням доступними для сприйняття людиною [3, с. 250–252].

А відповідно до ч. 1 ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України, «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [2].

На нашу думку, вказаний термін потрібно також безпосередньо закріпити в КПК України, оскільки ця невеличка прогалина ускладнює на практиці визнання таких доказів та встановлення їх належними і допустимими. Цей термін на сьогодні є новим та недосить обґрунтованим у вітчизняній доктрині. Якщо електронні сліди, як процесуальна та криміналістична категорія, на сьогодні вчені визнають перспективним напрямом наукового пошуку, то електронні докази незаслужено залишаються дещо поза предметом наукової дискусії. Вважаємо, що поряд з особистісними та речовими, електронні докази можуть розглядатися як різновид доказів з огляду на механізм їх формування [4, с. 181].

Варто зазначити, що не усі учасники процесу розуміють суть електронних документів та їх відмінностей від паперових. Учасники звикли фіксувати все на паперових носіях і тому постає питання чи зможе взагалі електронний документ витіснити паперові носії.

Так як електронні докази ми отримуємо за допомогою усіх цифрових пристроїв, то це економія нашого часу, а також більш доступно та практично в повсякденному житті. Однак вони мають і певні недоліки, що значно знижує ефективність та оперативність проведення кримінального провадження через те, що вилучаються ті докази, які не відносяться до справи і витрачається досить багато часу на проведення експертиз; виникають процесуальні труднощі при потребі вилучення даних через електронні мережі з віддалених носіїв інформації, до яких у правоохоронних органів немає безпосереднього доступу; їх легше змінити чи підробити, що ставить від сумнів їх відповідності належності і допустимості; судді не можуть їх достатньою мірою оцінити і навіть не взяти до уваги копії таких доказів, оскільки один з учасників справи може не надати оригінал і поставити під сумнів відповідність такої копії оригіналу; відсутність належного засвідчення; неможливість виявити особу, яка створила такий доказ; відсутність відповідальності за знищення електронних доказів. Названі проблеми є лише одиничними прикладами перешкод, з якими стикаються правоохоронці під час роботи з електронними слідами (відображеннями) та електронними документами в кримінальному провадженні.

Отже, без сумніву, використання електронних доказів у суді можна назвати прогресивним нововведенням і зрозуміло, що з подальшим розвитком України електронні докази займають одне з провідних видів доказів в кримінальному провадженні. Однак на сьогоднішній день ця категорія є недостатньо розвинутою, як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Законодавці мають йти в ногу з часом і внести зміни до КПК України за допомогою яких не тільки зазначать даний термін, але й способи їх збирання, зберігання та доказування, а також за якими показниками вони будуть відповідати умовам допустимості, достатності, достовірності та належності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.10.2021)
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#Text> (дата звернення: 02.10.2021)
3. Алексеева-Процюк Д. О., Бриськовська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 247–253.
4. Коваленко А. В. Розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів: монографія. Сєверодонецьк, 2018. 268 с.

Остимчук В. В.

студентка 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Стрільчук В. А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Конституційне право на свободу інформації як одне із основоположних прав людини

Одним із найважливіших питань сьогодення є питання взаємовідносин між державою і громадянином, що знаходить свій вияв у необхідності визначення місця

права на інформацію в системі основоположних прав і свобод людини і громадянина. Останнє, в свою чергу, будучи центральним та невід'ємним елементом системи основоположних прав і свобод людини і громадянина, є необхідною передумовою усвідомлення особою свого місця та ролі в суспільстві, її гармонійного, вільного та всестороннього розвитку. Адже без інформації громадяни не можуть брати участь у виробленні і реалізації державної політики, вирішенні питань місцевого значення тощо. Звідси логічно випливає, що інформація виступає «киснем» демократії.

Беручи до уваги нинішній стан розвитку права на свободу інформації та ступінь реалізації його основних завдань, видається нагальною потреба в активізації досліджень зазначеної проблематики, оскільки визначення місця цього права в системі основоположних прав і свобод людини і громадянина відображає сучасний рівень розвитку нашої науки. Важливим є також чітке усвідомлення умов, за яких це право може бути обмежене і коли таке обмеження допускати не може.

Безумовно, у кожній державі, у тому числі і у нашій, немає жодної особи, яка б протягом свого свідомого життя хоча б раз не реалізувала своє конституційне право на інформацію. Право на інформацію належить до першого покоління прав людини, оскільки саме визначення прав людини передбачає конкретні предметні можливості людини. Воно належить кожній людині без винятку. Право на інформацію за механізмом реалізації та характеру зобов'язань держави розглядають як позитивне та негативне право людини. Позитивне право вимагає активної діяльності зі сторони держави, а негативне право передбачає обов'язок держави та людини утримуватися від дій у ставленні до неї [1, с. 122]. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про інформацію» це право передбачає певні можливості вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [2].

Окрім того, може бути обмеження права на інформацію, але у випадках, передбачених законом, які визначаються у демократичному суспільстві, як необхідні. Відповідно до ст. 34 Конституції України воно виражається в обмеженні деяких видів інформації, що стосується «національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя» [3].

Отже, зрозумілим є те, що право на інформацію є одним із фундаментальних прав, яке забезпечує розвиток особистості, функціонування правової держави, розвиток та становлення громадянського суспільства, і є передумовою існування та функціонування демократичного устрою держави. Сукупність питань, які пов'язані з правом на інформацію визначає рівень демократичності суспільства, дотримання загально визнаних у світі прав і свобод людини та громадянина [1].

Також варто відзначити, що у нинішньому світі сформувався провідна думка, а саме: уряди більшості держав вважають, що потрібно здійснювати контроль за інтернет ресурсами, зокрема в межах заходів боротьби з тероризмом та злочинністю. Проте оперуючись необхідними заходами з метою підтримки громадського порядку, закони забороняють можливість анонімності та шифрування незважаючи навіть на те, що вони не виправдано заподіюють шкоду реалізації прав людини. В свою чергу встановлені обмеження повинні бути спрямованими на досягнення певної цілі, не порушуючи інші права людини.

На розгляд ЄСПЛ часто виноситься питання про можливість доступу і розголошення тієї чи іншої «чутливої інформації», але суд кожен раз виносить рішення, «не маючи певних критеріїв та вимог до відкритості інформації. Тому у Парламентській Асамблеї Ради Європи постійно ведеться активне вивчення співвідношення права на доступ до інформації та національної безпеки держави, а також проблеми правового регулювання державної таємниці» [4].

Втім, важливим є те, що в останні роки можна спостерігати деяке покращення роботи вітчизняних органів публічної влади у сфері доступу до інформації. Зокрема, мова йде про створення систем обліку публічної інформації в органах державної влади, створення спеціальних підрозділів і відділів у органах державної влади, які займаються питаннями забезпечення доступу до інформації про діяльність відповідного органу. Більше уваги приділяється питанням надання інформації на запити громадян, активному інформуванню громадськості, а також більш широкому висвітленню інформації на сайтах органів державної влади тощо.

Задля недопущення можливих випадків порушення права на свободу інформації, вважаємо за необхідне аби законодавство про таємницю точно визначало національну безпеку і чітко вказувало критерії, які потрібно використовувати у дефініції, а саме: чи може інформація визначатися таємницею з метою запобігання зловживання грифу «таємно». Крім того, потрібно вжити заходи, щоб сприяти широкій поінформованості громадськості про доступ до інформації, а також можливості оскаржити будь-яку відмову в її розкритті до незалежного органу, який наділений повноваженням розслідувати та вирішувати такі скарги.

Окрім того, вважаємо за необхідне введення в практичне середовище цієї сфери наступних змін: інформаційне наповнення сайтів суб'єктів публічної влади повинно обов'язково оновлюватись кожних три дні; задля реалізації громадянами права на інформацію необхідно створити дієві механізми їх інформування (наприклад, SMS-інформування, спеціальні рубрики в ЗМІ тощо); доцільно створити інформаційні центри при органах публічної влади, які будуть здійснювати персональне консультування громадян з питань реалізації їх права на інформацію в конкретному органі.

Насамкінець, слід дійти висновку, що право на інформацію є досить широким поняттям. Оскільки включає в свій зміст: доступ до інформації про особу, доступ до інформації, що може бути корисною для осіб, право знати, що відбувається в законодавчому органі, право знати, що відбувається в судах, право знати, що відбувається в інших державних органах. Зміст зазначеного права містить цілу низку передбачених законом можливостей, які, залежно від специфіки їх об'єкту, наділені відповідними обмеженнями в їх здійсненні, а також є важливим аспектом розвитку свободи інформації.

Список використаних джерел:

1. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. №2657-ХІІ, за ред. від 21.05.2015 р. Відом. Верхов. Ради України. 1992. №48. С. 650.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. №254 к/96-ВР Відом. Верхов. Ради України. 1996. №30

4. Resolution 1551, Fair trial issues in criminal cases concerning espionage or divulging state secrets of 19 April 2007 URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17535&lang=en>. (дата звернення 17.09.21 р.).

Присяжнюк Д. А., Загурський Р. Р.

студенти 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна.

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Причини виникнення прогалин у праві

Наявність прогалин у праві є однією з найбільш актуальних проблем у юридичній науці. Суб'єктам правозастосування регулярно доводиться стикатися з нетиповими і спірними ситуаціями, коли відсутнє правове регулювання тих чи інших правовідносин. Прогалини в праві є негативним фактором розвитку всієї правової системи, і заважають ефективному розвитку сучасного законодавства. На теперішньому етапі реформування правової системи в Україні неможливо уникнути такого явища, як прогалина у праві. Проте способи подолання і шляхи усунення прогалин є дещо застарілими та потребують удосконалення нормативно-правових рішень, зумовлених динамікою та швидким розвитком суспільного життя.

Серед вітчизняних науковців значний вклад у дослідження сутності прогалин у праві та шляхів їх подолання присвячені праці В. Ковальського, І. Козинцева, М. Кравчука, О. Скакун, М. Цвіка та ін. Серед зарубіжних науковців великий вклад у вивчення та дослідження теми внесли С. Алексєєв, С. Курильов, В. Лазарев, М. Маліков, А. Маліновський, Л. Морозова, В. Нерсесянц, Д. Туманов, А. Цихоцький та ін.

Прогалина у праві – це поняття, в основі якого лежить недосконалість та неповність чинного законодавства. Випадок, коли повністю відсутнє правове регулювання певного виду суспільних відносин також називається прогалиною у праві. Наявність прогалин у праві є негативним явищем, воно свідчить про повільний розвиток правової системи.

Однак, вони часто об'єктивовані у нормативно-правовий масив, а в умовах збільшення кількості законодавчих актів – неминучі. Прогалини у праві є постійними супутниками правотворчості, оскільки породжуються цілим рядом причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Ці причини лежать в області правотворчої діяльності і виникають як на стадії розробки норм права, так і в процесі перекладу суб'єктивних уявлень про характер і цілі регулювання в юридичні приписи з урахуванням юридичних закономірностей і нормативно-правових положень, що склалися.

Причини виникнення прогалин у праві переважна частина вчених, а саме – О.М. Калашник, О.Ф. Скакун, В.С. Ковальський та інші, поділяють на два види: об'єктивні та суб'єктивні. Перші з них мають місце у тому випадку, коли законодавець не встигає діяти своєчасно в умовах громадських стосунків, що прискорено розвиваються, а суб'єктивні - коли пропуски виникають в результаті помилок та недоліків законодавця або недостатнього рівня його законотворчої культури.

Очевидно, що об'єктивні за природою прогалини у праві можуть виникати через появу нових громадських стосунків в умовах трансформації політичного, економічного і соціального життя країни, появи нових сфер громадського життя, не охоплених правовим регулюванням, тобто коли законотворчі органи не встигають за реаліями сучасного розвитку нових технологій та ринкових стосунків.

Суб'єктивні ж причини виникнення прогалин мають місце у разі недостатньої техніко-юридичної якості нормативно-правових актів : невдала побудова норми права (порушення її структури), відсутність якого-небудь підзаконного акту, а іноді і цілого закону. Причинами появи таких прогалин є слабка юридична підготовка суб'єктів нормотворчості або відсутність у них знань про правила юридичної техніки. Також суб'єктивні причини обумовлені різними помилками нормотворчого органу в процесі прийняття законодавчих актів : невірний вибір форми акту, порушення процедури підготовки і прийняття акту, невірне визначення предмету правового регулювання, недооцінка суспільної думки, недолік правових засобів для втілення в життя норм цього акту та ін.

Л. А. Морозова вважає, що прогалини у праві виникають з трьох головних причин: законодавець не зміг охопити правовим регулюванням усі життєві ситуації; внаслідок недоліків юридичної техніки; об'єктивній неможливості законодавця встигнути за розвитком громадських стосунків [1, с.41].

До основних причин виникнення прогалин у праві слід віднести наступні: 1) юридично-технічні помилки законодавчих органів при розробці нормативно-правового акту; 2) помилки при застосуванні прийомів юридичної техніки; 3) нездатність законодавця відобразити у прийнятому нормативно-правовому акті всю різноманітність суспільних відносин, які потребують правового регулювання; 4) невміння прогнозувати появу нових життєвих обставин, і як наслідок – відставання у нормотворчості; 5) навмисне створення прогалин у нормативно-правовому акті з метою лобіювання власних інтересів [2, с. 164].

Проведений розгляд об'єктивних і суб'єктивних причин появи прогалин у праві дозволяє зробити наступні висновки і рекомендації : причини виникнення прогалин у праві хоча і досить висвітлені в літературі загальної теорії права, проте між думками учених існують протиріччя пов'язані, в основному, з термінологією; в правовій системі повинен існувати інститут, якій дозволить оперативно долати прогалини у праві; для найбільш якісної правової регламентації законодавець повинен постійно вдосконалювати юридичну техніку підготовки нормативно-правових актів і детально вивчати суть регульованого явища.

Отже, проаналізувавши причини виникнення прогалин у праві до основних з них варто віднести: недосконалість прийнятих нормативно-правових актів, відсутність належної законодавчої техніки, технічно-юридичні помилки, а також недостатня зрозумілість формулювання термінів, помилки законодавчих органів та низький рівень законодавчої культури та техніки. Слід зазначити, що наявність прогалин у праві не завжди є свідченням "недоліків" права. Іноді їх наявність є свідченням динамічності права. Звичайно, законодавець повинен своєчасно реагувати на виклики часу і вносити відповідні корективи у нормативно-правову базу.

Список використаних джерел:

1. Морозова Л.А. Теория государства и права. М.: Юристъ, 2002. 288 с.
2. Левенець Б. Б. Судове правозастосування при прогалинах у праві. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3 (volume 2). С. 163-168.

Пестова А.Р., Опанасюк В.А.

магістранти 1 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Ляшенко Р. Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Механізми захисту прав людини

Проблема прав людини на сьогоднішній день не втрачає своєї актуальності. Розбудова України як демократичної, соціальної, правової держави вимагає формування нових підходів до захисту прав людини. Адже з огляду на завантаженість роботи судів зрозуміло, що існуючі механізми захисту є не досконалими, це вимагає формування нових, чітких, доступних та комфортних способів захисту індивідуальних та колективних прав людини в контексті появи нових прав четвертого покоління.

Грунтові дослідження з проблематики прав людини існують як на міжнародному, так і на національному рівнях. Серед вітчизняних науковців, що досліджують проблематику прав людини слід виокремити праці: М. Мацькевича, М. Козюбри, І. Загорай, В. Кожана, О. Скакун, П. Рабіновича та інші.

Права людини М. Козюбра визначає, як «визнанні світовою спільнотою блага й умови життя, яких може домогтися особа від держави і суспільства, в яких вона живе, та забезпечення яких реальне в умовах досягнутого людством прогресу» [1, с. 50].

На думку О.Ф. Скакун, «основні права людини – це гарантована законом міра свободи (можливості) особи, яка відповідно до досягнутого рівня еволюції людства в змозі забезпечити її існування і розвиток та закріплена у вигляді міжнародного стандарту як загальна і рівна для усіх людей» [2, с. 172].

І. Загорай розглядає права людини як дві категорії, а саме: як поняття, і як систему принципів, що забезпечують умови можливості людського існування, систему норм і традицій, як міру свободи та складову правового статусу особи [3, с. 66-82].

П. Рабінович наголошує, що права людини мають природне походження, адже вони належать людині від народження та незалежно від їх позитивного закріплення, і ґрунтуються на людській гідності [4, с. 3-15].

Людина, її права і свободи становлять у правовій державі є абсолютною цінністю, тому саме на їхню реалізацію має бути спрямована діяльність держави та органів місцевого самоврядування.

Наразі вчені виокремлюють чотири покоління прав людини, зокрема: перше покоління - це громадянські і політичні права (приміром, право на життя, на свободу думки, слова, свободу совісті та релігії, право на рівність перед законом, право на недоторканість особи, право на свободу від рабства тощо); друге покоління - це соціально-економічні права (приміром, право на соціальний захист, право на працю, право на відпочинок, право на достатній життєвий рівень тощо); третє покоління - це колективні права, тобто ті права, що належать людству в цілому (приміром, право на мир, на безпечне довкілля, на соціальний і економічний розвиток тощо); четверте покоління прав – це нові права, які з'явилися у ХХІ ст. в результаті наукового прогресу. Ці права досі вивчаються і удосконалюються механізми їх захисту як на національному так і на міжнародному рівнях. Так, А. П. Семітко, зазначив, що найбільш проблемними для реалізації серед прав четвертого покоління є право на аборт та на евтаназію. Такої ж думки дотримується і Д. М. Шибаніц, але й доповнює

їх ще такими правами, як: право на зміну статті, на трансплантацію органів, на використання віртуальної інформації та право на клонування тощо [5, с. 57-61]. Значна частина науковців до прав четвертого покоління відносять право на мир, на ядерну безпеку, на космос, на інформацію та ін. Аналіз наукових праць свідчить про дискусійність наукових поглядів щодо віднесення прав до третього і четвертого покоління прав людини.

Щодо механізмів захисту прав людини, то слід зазначити, що права людини гарантовані Конституцією та міжнародними угодами, відтак вони є невідчужуваними та непорушними, відповідно не можуть піддаватися незаконним обмеженням чи скасовуватися.

В Україні визначено на законодавчому рівні суб'єктів, обов'язком яких є охорона основоположних прав людини. До них належать: Президент України, Парламент, Уряд, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, система судів України, в тому числі Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки України, інститут адвокатури, центри безоплатної правової допомоги та ін. Серед міжнародних суб'єктів слід виокремити: Європейський суд з прав людини, Генеральну Асамблею ООН, ЕКОСОС, ЮНЕСКО, Міжнародну організацію праці та ін..

Найбільшою проблемою сучасного суспільства, що заважає реалізовувати права людини є корупція. В Україні, на жаль, досить високий рівень корупції в державі та органах місцевого самоврядування. Для подолання корупційного правопорушення слід налагодити ефективну роботу Національного антикорупційного бюро і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури з обов'язковим інформуванням громадян про результат їх діяльності, а також забезпечити санкції для посадових осіб, які вчинили корупційний злочин, з неможливістю подальшого зайняття посади державного службовця.

Ще однією проблемою є доступ до правосуддя та реалізація права на справедливий суд. Право на судовий захист існує для будь-якої особи незалежно від участі в судовому розгляді по якій-небудь конкретній справі. Основний Закон України визнає право кожного захищати свої права і свободи, права і свободи інших людей будь-яким не забороненим способом, у тому числі від посягань представників влади або посадових осіб, яке найчастіше відбувається шляхом звернення до суду. Проблемою сьогодення є завантаженість суддів, через що люди несвоєчасно отримують рішення чи справи не розглядаються у визначені законом строки. Тому в Україні запроваджується інститут медіації, який допомагає швидко та якісно врегулювати спір за допомогою медіатора у позасудовому порядку.

У результаті нашого дослідження, ми можемо дійти до висновку, що права людини є загальнолюдською цінністю, що гарантуються і є непорушними. Людина стискається з порушенням свого права ледве не кожного дня, і це є проблемою людства в цілому. Разом з тим, існують різні процеси для реалізації захисту прав людини, що санкціонуються як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Козюбра І.М. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. 392 с.

2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / За заг. ред. О. Ф. Скакун. Харків.:Консум,2006. 644 с.

3. Загоруй І.С. Поняття “Права людини”: теоретико-правові підходи до розуміння прав людини. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка 2016. № 1. С. 66-82

4. Рабінович П. Права людини і громадянина: можливості вдосконалення конституційних гарантій / П. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук України. 2012. № 3. С. 3-15

5. Шибаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 31. Т.1. С. 57–61

Пилипчук А. В.

студент 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Стрільчук В. А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Герменевтичний підхід до визначення понять «процедура» і «процес» у сфері публічного адміністрування

Існує тонка межа між адміністративним процесом та адміністративною процедурою у сфері публічного адміністрування, оскільки дані поняття не є тотожними та відрізняються одне від одного за сутнісним наповненням. Тому існує потреба розмежування даних понять та їх законодавчого закріплення.

Реформування адміністративного права в Україні має важливе значення, оскільки від цього залежить зміст та дія адміністративних актів. Авер'янов В. Б. зазначає, що перше враження, яке складається про адміністративне право – це втручання держави в поведінку приватних осіб шляхом примусу, заборони, відповідальності. Така думка пояснюється тим що в пострадянському часі так і було, однак з виходом України з Радянського Союзу і проголошення незалежності змінилось значення адміністративного права [1, с. 8].

Особливого значення набуває ставлення до процесуального функціонування публічної адміністрації, оскільки реалізація повноважень з боку виконавчих органів і органів місцевого самоврядування залежить від процедурних форм де діє прямо передбачено Конституцією України застереження про те, що ці органи здійснюють свої повноваження лише на підставі, в межах та у спосіб прямо передбачених Конституцією та Законами України.

У вітчизняній науці адміністративний процес та адміністративна процедура вживались як синоніми. На даний момент це питання є дискусійним, і щоб розібратися в цьому нам потрібно проаналізувати ці два поняття [2, с. 163].

За твердженням Колпакова В. К.: «адміністративний процес – це розгляд індивідуально-визначених справ у сфері виконавчої діяльності органів публічного адміністрування, яке врегульоване нормами адміністративно-процесуального права». Або ж іншим словами зазначається, що це вся сукупність проваджень адміністративного характеру. Також він зазначив, що широке поняття адміністративного процесу відповідає сучасним нормативним стандартам розвитку в адміністративних реформах України, де цей інструмент є дієвим і здійснюється таким чином дотримання прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного управління [3, с. 363].

Лагода О. С. зазначає, що процедуру у сфері адміністративно-правового регулювання складають послідовні дії, які повинні бути врегульовані нормами і направлені на досягнення конкретних правових результатів. З цього можна вивести загальне поняття для адміністративної процедури, яка складається з певної сукупності дій або операцій за допомогою яких реалізується процес, етап або стадія, що виражає зміст певної технології. [4, с. 12]

Наприклад, право на звернення громадян до державних органів та органів місцевого самоврядування регулює Конституція України, Закон України «Про звернення громадян», постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. №348 «Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації», а також інші нормативно-правові акти, однак значна кількість актів не відповідають стандартам Ради Європи, а саме, не забезпечують права особи на участь у вирішенні справи, що стосується її прав та законних інтересів.

Також зустрічається в чинному адміністративному законодавстві те, що процедура є найменш регламентована, і тому якщо прийняти проект Закону на законодавчому рівні це допоможе врегулювати більшу сукупність відносин між органами публічної адміністрації і фізичними та юридичними особами, що в свою чергу призведе до впорядкованості дій органів публічної адміністрації, а становище приватних осіб та юридичних осіб стане більш захищеним [5, с. 47].

Процедура має свої ознаки, а саме: це визначена модель застосування в житті через яку досягається певний результат; процедури мають юридичну силу, представлені нормами, де вони прописані і закріплені в законі та інших НПА як основні; ці норми не торкаються внутрішньої сторони реалізації норм вони лише стосуються зовнішнього процесу та його впровадження; є синхронними, оскільки як тільки з'являється нова норма то відразу і з'являється процедура його застосування; має характер законності та демократизму [4, с. 32]. На думку В. Б. Авер'янова, з якою варто погодитись «якщо слідувати етимологічному дослідженню, то спочатку з'явилося право на оскарження рішень органів виконавчої влади у судовому порядку, а вже потім в процесі розроблення принципів судових проваджень виникло право адміністративної процедури» [6, с. 13].

З дослідженого можна зробити такий висновок, що процес потрібно розглядати як діяльність суб'єктів права зі здійсненням правової регламентації та реалізації права, а саму процедуру як формалізовану сторону такої діяльності. Детермінація порядку процедури здійснюється суб'єктами правовідносин, юридично значущих дій, що в своїй сукупності представляють сам процес [7, с. 15].

Головною метою процесу є захист та охорона праці, а метою процедури є реалізація прав та законних інтересів. Оскільки на даний момент адміністративні процедури зазначені в адміністративно-процесуальному кодексі, то свого часу, у 2008 році, пропонувалось навіть прийняття проекту адміністративно-процедурного кодексу [2, с. 172-173].

Адміністративна процедура є необхідним засобом регулювання будь-яких адміністративних відносин, натомість в інших галузях права як цивільного чи кримінального процедура є притаманна лише певним групам відносин. В процедурі має міститися обов'язково санкція з диспозицією. В адміністративному праві можна виокремити процедурні інститути: внутрішньо-організаційні провадження – регулює процедури та провадження; нормотворчі адміністративні провадження – регулює

підготовку та видання НПА; сервісні провадження – регулює провадження які охоплюються процедурами стосовно розгляду заяв приватних осіб; юрисдикційні провадження – регулює провадження стосовно проведення процедури заходів примусу, стягнення, дисциплінарної відповідальності стосовно службовців.

Також прийнято говорити, що адміністративна процедура – це провадження, які складаються з множинно, послідовно здійснюваних дій. Вона здатна істотно сприяти ефективності реалізації публічної влади, здійснення нею функцій та завдань. Однак не потрібно забувати, що сюди відноситься забезпечення реалізації прав та законних інтересів приватних осіб. Завдяки даній процедурі вирівнюється правова позиція суб'єктів (приватних осіб і публічної влади).

Потрібно розглядати процедуру в двох аспектах: забезпечення простоти та доступності приватних осіб до органів публічного управління, а також оперативного отримання справедливого та відповідне до законодавства результату рішень спору [8, с. 8].

Франція, яка є батьківщиною адміністративного права, використовує термін «адміністративно-спірна процедура» для позначення стадій вирішення в органах адміністративної юстиції спорів. Це означає, що не тільки в органах адміністрації даний термін вживається, а навіть в судових органах.

В Німеччині ці поняття розділені. Адміністративно-процедурні норми регулюють переважно порядок прийняття адміністративних актів та укладення публічно-правових договорів публічною адміністрацією. Своєю чергою, адміністративно-процесуальні норми – вирішення публічно-правових спорів адміністративними судами. При цьому варто зазначити, що в правовій доктрині щодо останньої групи вживається також термін «адміністративно-процесуальне провадження» [9, с. 187].

Отже, вітчизняне законодавство потребує вдосконалення, а саме прийняття адміністративного процедурного кодексу (або ж окремого розділу в адміністративно-процесуальному кодексі), яка буде розмежовувати ці поняття і сприятиме ефективному застосуванню.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. Часопис Київського університету права: Київ, 2009. №3. С. 8–14.
2. Галіцина Н. В., Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. Форум права Харківського національного університету: Харків, 2010. №4. С. 163-177.
3. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
4. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.
5. Лариса Коваленко, Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» як ефективний спосіб захисту прав, свобод чи інтересів фізичних, юридичних осіб: матеріали доповідей учасників Круглого столу, м. Харків, 15 вересня 2017. С. 45-50
6. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. Право України: Київ, 2006. №5. С. 11–17.
7. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2006. 32 с.

8. Авер'янов В.Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. Часопис Київського університету права: Київ, 2009. № 3. С. 8-14.

9. Школик А. Адміністративна процедура та її співвідношення з суміжними поняттями. Вісник Львівського університету: Львів, 2014. №59. С. 185-193.

Прищеп О. І.

магістрантка 1 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир. Україна

Науковий керівник: Василенко Л.П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавство Поліського національного університету, м. Житомир. Україна

Проблемні питання застосування законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди в судах України

Конституція України є Основним законом нашої держави, яким закріплюються та гарантуються права та інтереси громадян нашої держави. Вона гарантує насамперед забезпечення гідного рівня життя громадян, де ніхто і ніщо не буде порушувати їх свободу. Україна – це демократична, соціально-правова держава, де людина, її життя, честь та гідність є найвищою соціальною цінністю. В Конституції передбачається цінність ідеї про те, що саме держава функціонує для людини, відповідає перед нею за свою діяльність, а не навпаки[6].

Проблема відшкодування шкоди в різні періоди часу суспільства вирішувалася по-різному. Національним законодавством закріплено способи захисту прав та інтересів громадян, одним із яких є відшкодування моральної шкоди. Після проголошення незалежності України, в державі розпочалась робота по створенню власної національної правової системи [6].

Сьогодні ми маємо велику законодавчу базу та судову практику щодо відшкодування моральної шкоди. Юрисдикція судів спрямована на повний захист прав і свобод, які виникають у відносинах між людьми. Відшкодування шкоди – є найбільш сучасним та актуальним інститутом права, але при цьому вже багато років не можуть вирішитися проблеми, які існують при застосуванні норм щодо відшкодування моральної шкоди. Варто зазначити, що вирішенням такої проблеми займалися: С. Рабінович, В. Палиюк, В. Лапицький та багато інших[1].

Механізм визначення розміру заподіяної моральної шкоди, а також порядок притягнення до відповідальності за завдану шкоду, як способу захисту законних прав та інтересів осіб, сьогодні є великою проблемою[8].

Особи, які постраждали від того чи іншого злочину, нерідко зловживають своїм правом та заявляють завеликі розміри компенсацій у своїх позовних вимогах. Суди, вирішуючи спір, визначають розмір завданої моральної шкоди виходячи із розміру фізичних чи психічних страждань. [2, с. 98] Крім того, відшкодування моральної шкоди, майже завжди виплачується як в грошовій так і в іншій матеріальній формі. Але відповідно до ст. 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування» «іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України». [3, ст. 10] З огляду на це, можемо

зазначити, що в законодавстві потрібно більш детально встановити межі відповідальності, від максимальної до мінімальної виплати компенсації. Це дасть можливість реально оцінити ситуацію і надати справедливе рішення по справі [3].

Розмір відшкодування моральної шкоди залежить від суб'єктивного критерію, який визначає особисто суддя. Але на практиці має місце ситуація, коли при розгляді аналогічних справ в одному і тому самому суді, а також одним і тим самим суддею приймаються рішення, з неоднаковим визначенням розміру моральної компенсації [6].

Також, компенсація моральної шкоди визначається судом залежно від того, який ступень моральних та фізичних страждань було заподіяно потерпілому; характеру вини, коли заподіяна шкода є підставою для її відшкодування [6].

Критерії та методи розрахунку компенсації моральної шкоди можна оцінювати в чотирьох типах:

компенсація за тимчасовий біль, страждання, порушення звичного способу життя і зниження якості життя на період лікування;

компенсація за виникнення остаточного і не усунутого в результаті лікування дефіциту здоров'я і пов'язані з цим біль, страждання, порушення звичного способу життя і зниження якості життя;

компенсація за біль і страждання, що виникли в результаті зазіхань на фізичну недоторканність людини, але не пов'язані з виникненням дефіциту здоров'я;

компенсація за страждання, пов'язані з втратою близької людини [6].

Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 13.05.2004 №35-13 / 797 «моральний збиток відшкодовується частково, тому що не можливо точно виміряти душевний біль, спокій, честь та гідність. Будь-яка компенсація моральної шкоди може бути адекватною реальністю страждань, розмір цих відшкодувань зазначається тільки умовно. Розмір відшкодувань морального збитку повинен бути адекватним» [7].

Під «іншою матеріальною формою» відшкодування моральної шкоди розуміється придбання телевізора, автомобіля, протезів, путівок в закладах де проводяться лікувально-оздоровчі процедури та інше. Таким чином є можливість покрити хвилювання з приводу втрати певних благ. [8]

При оцінці розміру відшкодування моральної шкоди деякі юристи-практики зазначають, що необхідно встановити розмір матеріальної шкоди, якої зазнав потерпілий, але Цивільний кодекс в статті 23 передбачає, що моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди [5].

При визначенні розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суд повинен наводити в рішенні відповідні мотиви. [8]

В Постанові Пленуму Верховного Суду України № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» зазначено, що «моральна шкода може бути заподіяна не тільки діями, а й бездіяльністю, і може бути викликана не тільки зазіханням на належні громадянину від народження або в силу закону нематеріальні блага (життя, здоров'я, гідність особи, ділова репутація, недоторканність приватного життя, особиста і сімейна таємниця і т. п.) або порушенням особистих немайнових прав (права на користування своїм ім'ям, право авторства та т. п.), але і порушенням майнових прав» [4].

Як приклади моральної шкоди суд наводить моральні переживання у зв'язку з втратою родичів, неможливістю продовжувати активне громадське життя, втратою роботи, розголошенням сімейної, лікарської таємниці, поширенням неправдивих відомостей, що ганьблять честь, гідність чи ділову репутацію громадянина,

тимчасовим обмеженням або позбавленням будь-якого права, фізичним болем через заподіяної каліцтва, іншим ушкодженням здоров'я або у зв'язку із захворюванням, перенесеним в результаті моральних страждань тощо. [4]

При вирішенні спору суди України повинні дотримуватися моральних засад суспільства. Але насправді, аналізуючи судову практику, ми бачимо, що не рідко при вирішенні справи судом порушується законодавство, а саме недотримуються принципи моральності, логічності та справедливості [9].

Отже, проблеми застосування правових норм про відшкодування моральної шкоди в судовій практиці є дуже актуальним питання і містить ряд невирішених проблем та дискусійних питань. [5] Інститут відшкодування моральної шкоди в національному законодавстві поступово вдосконалюється, але залишаються проблеми в частині його законодавчого регулювання і застосування в судовій практиці. Термін «моральна шкода» викликає багато дискусій і та має багато протиріч. Головною проблемою сьогодні є вже ж такі те, що остаточне визначення розміру заподіяної моральної шкоди є компетенцією судді, який на власний розсуд, враховуючи обставини справи та стан потерпілого, встановлює розмір компенсації. Суди керуються принципом розумності та справедливості при визначенні розміру відшкодування моральної шкоди, так як законодавством України не визначено жодних інших орієнтирів.

Список використаних джерел:

1. Історія розвитку «моральної шкоди та співвідношення її з іншими видами» *Юридичний вісник України* № 23. с. 6.
2. Ярошенко К. Б. Спеціальні випадки відповідальності за заподіяння шкоди. *Юридична література*. 2017 р. с. 98 .
3. Про режим іноземного інвестування: закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р №4
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n14> (дата звернення: 25.10.2021 р.)
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди»: лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 р. № 35-13/797.
8. Відшкодування матеріальної і моральної шкоди: Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2004. № 6.: 400с.;
9. Солодко Є. Моральний вред. Понятие и порядок возмещения. *Бизнес*. 1994. № 8.

Процюк М. С.

студент 3 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Стрільчук В. А., кандидат юридичних наук, доцент правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Форми та методи діяльності Департаменту кіберполіції в Україні

Департамент кіберполіції України був заснований для боротьби з кіберзлочинністю. Цей орган в системі поліції є доволі молодим порівняно з іншими правоохоронними органами. Департамент здійснює нагляд за кіберпростором в середині країни. Кіберпростір – стрімкий у своєму розвитку, тому інформація в ньому поширюється досить швидко та безперестанно, також досить швидко зловмисники винаходять нові методи та схеми для здійснення неправомірних дій направлених для власної вигоди, тому дана тема буде завжди актуальною.

Особливої значимості набуває питання боротьби з кіберзлочинністю, оскільки більшість населення не знає як захистити себе від небезпеки на яку можна натрапити в Інтернеті, наприклад, від шахраїв яких можна зустріти на платформах онлайноголошень. Тому хотілось би акцентувати увагу на аналізі особливостей форм та методів в боротьбі з кіберзлочинністю.

До числа науковців які висвітлювали це питання у своїх роботах, можна віднести В. В. Березу, В. М. Бесчастного, В. А. Глуховерю, Р. А. Калюжного, О. А. Шевчука, Т. О. Проценко та інших дослідників. Однак, зростання способів шахрайства у кіберпросторі свідчить про постійну актуальність вказаної тематики.

Сьогодні від поліції вимагається використання якісно нових форм дій, заснованих на поєднанні більш ефективних методів та принципів організації, управління поліцейськими силами та ресурсами. Трансформація форм і методів правоохоронної діяльності повинна базуватися на безумовному пріоритеті прав і свобод людини [1, с.71].

На офіційному веб-сайті кіберполіції можна знайти основні завдання цього Департаменту, а саме:

1) участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку;

2) сприяння у порядку, передбаченому чинним законодавством, іншим підрозділам Національної поліції у попередженні, виявленні та припиненні кримінальних правопорушень [2]. Основною проблемою реалізації вказаних завдань є те, що вони не закріплені на нормативному рівні, тому для кращої діяльності кіберполіції доцільним було б видати окремий законопроект який би включав всі необхідні положення для реалізації нею своїх повноважень.

Оскільки, кіберполіція є міжрегіональним територіальним органом Національної поліції України, який входить до структури кримінальної поліції [2], то в його діяльності застосовується кримінальний примус який має імперативний характер та спрямований на конкретний вплив щодо учасників які порушили законодавство та завдали своїми діями певної шкоди.

Досить розповсюдженим видом злочинності з яким має справу кіберполіція є шахрайство, так наприклад 11 червня 2021 р співробітники викрили п'ятьох юнаків у продажі неіснуючих товарів у соцмережі, як наслідок було відкрито кримінальне провадження за частиною 3 статті 190 (Шахрайство) Кримінального кодексу України [3]. Справи такого типу є доволі поширеними в Інтернет мережі, це дає змогу дійти висновку: громадяни не усвідомлюють, що за вчиненні протиправні діяння вони будуть нести відповідальність.

Також одним із завдань кіберполіції є попередження громадян про появу нових загроз, тому час від часу на офіційному веб-сайті кіберполіції розміщується інформація

про правила використання Інтернет мережі, рекомендації або ж дані про нові кібератаки. Серед них можна виділити рекомендації співробітників щодо створення надійних паролів де вказується важливість використання складних, багатосимвольних паролів для покращення захисту особистих даних [4]. Ще одним видом таких рекомендацій є попередження про масштабні кібератаки. Наприклад 23 квітня 2021 р. на офіційному сайті кіберполіції було розміщено таку новину щодо нового вірусу, який міг вразити операційну систему QNAP, що використовується для мереживих сховищ, вірус «шифрував» файли та в подальшому вимагав гроші за їх розшифрування [5]. Такі віруси несуть великі збитки компаніям які потерпіли від нього. Інформування про такі кібератаки є доволі важливими оскільки, ця інформація може зберегти суб'єкта від цієї неприємної ситуації.

Для того щоб не стати жертвою шахраїв, кіберполіція дає перелік порад що допоможуть в тій чи іншій ситуації:

1. у разі купівлі товару на платформі оголошень, обговорювати деталі угоди тільки в чаті цієї платформи і не переходити у сторонні месенджери [6];

2. не повідомляти нікому дані карти (особливо CVV та PIN), коди з SMS від мобільного оператора або банку. Працівники цих установ ніколи не питають таку інформацію;

3. у жодному разі не повідомляти стороннім особам свої персональні дані та не передавати фото документів;

4. звертати увагу, на сайти, які приймають онлайн-платежі, вони мають бути захищеними, для цього в назві адреси вони мають містити <https://> та значок «замочок» [6];

5. ніколи не переходити за сумнівними гіперпосиланнями, часто це може призвести до втрати персональних даних, шляхом зараження вірусом особистого пристрою;

6. не робити ніяких внесків та передплат [6].

Якщо особа зрозуміла що її ошукали тоді потрібно:

1. негайно звернутись до банку і заблокувати картку;

2. якщо шахрайство сталося на платформі оголошень, сповістити про це службу підтримки;

3. подати онлайн-звернення до кіберполіції, або звернутись до найближчого відділення поліції. Ці поради зможуть вберегти громадян від неприємних ситуацій пов'язаних з шахраями.

Однією з цікавих форм боротьби з фейками був запуск, в березні 2020 р. безкоштовної телефонної інформаційної підтримки громадян для боротьби з фейками про коронавірус у соцмережах. Наприклад, зателефонувавши до Департаменту кіберполіції, громадяни могли дізнатись про стан розгляду раніше поданої електронної заяви або отримати пояснення від підрозділу, отримати консультацію кваліфікованого фахівця або коментар чи пропозицію щодо роботи Департаменту. Метою створення такої служби є поліпшення спілкування з людьми та надання їм необхідної допомоги [7].

Отже, форми та методи діяльності кіберполіції це по суті зовнішні вираження їхньої діяльності для забезпечення прав, методи ж відповідають за те, яким способом ця дія виконується, тобто який саме метод має використовуватись в тій чи іншій ситуації.

Оскільки цифрова обізнаність українського населення є доволі низькою, то найкращим методом боротьби з кіберзлочинністю буде підвищення цифрової

грамотності громадян шляхом проведення тренінгів, тестів та вчасного попередження про виникнення нових видів кіберзлочинів.

Список використаних джерел:

1. Глуховеря В. А. Адміністративна діяльність Національної поліції: Навч. посібник Кол. авт.; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.

2. Про підрозділ Департаменту кіберполіції: офіц. сайт. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/contacts/> (дата звернення: 15.06.2021).

3. Кіберполіція викрила п'ятьох юнаків у продажі неіснуючих товарів у соцмережі: офіц. сайт. 11.06.2021. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-vykryla-pyatox-yunakiv-u-prodazhi-neisnuuyuchykh-tovariv-u-soczmerzhi-6698/> (дата звернення: 15.06.2021).

4. Правила створення та використання надійних паролів – рекомендації кіберполіції: офіц. сайт. 06.05.2021 URL: <https://cyberpolice.gov.ua/article/pravyla-stvorennya-ta-vykorystannya-nadijnykh-paroliv--rekomentacziyi-kiberpolicziyi-3711/> (дата звернення: 15.06.2021).

5. Кіберполіція попереджає про масштабну світову кібератаку на пристрої QNAP: офіц. сайт. 23.04.2021. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/article/kiberpolicziya-poperedzhaye-pro-masshtabnu-svitovu-kiberataku-na-prystroyi-qnap-6608/> (дата звернення: 15.06.2021).

6. Безпечний онлайн шопінг - поради кіберполіції. офіц. сайт. 11.11.2020 URL: <https://cyberpolice.gov.ua/article/bezpechnyj-onlajn-shopping---porady-kiberpolicziyi-5967/> (дата звернення: 16.06.2021).

7. Кіберполіція відкрила телефонну лінію для інформаційної підтримки громадян Кіберполіція України: офіц. сайт. 20.03.2020. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-vidkryla-telefonnu-liniyu-dlya-informacziynoyi-pidtrymky-gromadyan-6426/> (дата звернення: 13.06.2021).

Савінов С. В.

магістрант 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Костенко С. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Історичний екскурс третейського судочинства у цивільних справах

Не дивлячись на те, що діяльність третейських судів була законодавчо регламентована в Україні лише у 2004 році, однак таке альтернативне вирішення спорів своїм корінням сягає ще у сиву давнину. Не вдаючись в аж такий далекий історичний екскурс становлення третейського суду, варто відзначити, що розглядуваний спосіб вирішення конфлікту за часів Київської Русі був найбільш поширеним. Однак, в ті часи він мав дещо інше призначення ніж сьогодні. Так, в наші часи люди звертаються до суду, у тому числі третейського, для відновлення справедливості. В ті ж часи основне призначення третейського розгляду було припинення ворожнечі, досягнення компромісу. Власне, третейський суд тоді мав назву «compromissum», а до його складу обиралися люди не стільки, які знали закон, скільки люди з високими моральними цінностями.

Тодішнє рішення третейського суду ухвалювалося у формі думки, яка доносила відразу учасникам третейського розгляду. Сам розгляд відбувався за участю осіб, які володіли спеціальними знаннями, необхідними для прийняття рішення в конкретній справі. Тому, до такого процесу активно залучалися особи, що володіли певним ремеслом, зокрема, ковалі, мельники, купці, тощо [1, с.114].

Цікаво відзначити, що докази застосування третейського судочинства на теренах нинішньої України можна знайти ще з XV ст., оскільки в архівах збереглися договори про третейський розгляд датовані відповідним століттям, хоча законодавча регламентація відповідної діяльності відбулася дещо пізніше.

Так, «з середини XVI ст. (за часів Івана IV), інститут третейського судочинства почав користуватися офіційною державною підтримкою і охороною. У Соборному Уложенні 1649 р. містилася окрема стаття «Про Третейський Суд», яка слугувала підставою прийняття у 1831 р. «Положення про третейський суд». У другій половині XVII ст., коли інститут третейського суду увійшов до складу російського законодавства, було вперше законодавчо закріплено обов'язкову силу третейського рішення і право кожного на звернення до третейського суду, за спільною згодою сторін» [2, с. 392]. В цей час дуже активно відбувався розвиток третейського судочинства, який дійшов до свого апогею, коли третейське рішення суду прирівнялося до рішення державного суду.

Варто відзначити у радянський період третейське судочинство теж активно функціонувало, навіть «у період НЕПу інститут третейського суду успішно використовувався приватними підприємцями, які були зацікавлені в тому, щоб їх спори не стали надбанням гласності» [3, с. 12].

Зі здобуттям незалежності Україна не відразу запровадила даний інститут альтернативного вирішення спорів на законодавчому рівні. Це було зроблено лише після спливу 13 років. Однак, вже на самому початку законодавчої регламентації даного питання у суспільстві відчувалася гостра потреба у створенні відповідних судів. Адже, лише у травні 2004 р. був прийнятий Закон України «Про третейські суди» [4], а Міністерство юстиції під кінець року вже констатувало про 28 зареєстрованих постійно діючих третейських судів в Україні [5, с. 12]. Станом на 1 грудня 2018 р. функціонувало вже 515 третейських судів в Україні.

Однак, варто відзначити, що на сьогодні темпи розвитку третейського судочинства дещо призупинилися, чимало відповідних судів припинили свою діяльність, у 2018 р. з 515 зареєстрованих третейських судів 267 не розглянули жодної справи [6]. Все це свідчить про занепад третейського судочинства в Україні. Не останню роль в цьому відіграє недосконалість відповідного нормативно-правового забезпечення. Разом з тим, хотілося б констатувати численні переваги такого вирішення цивільних справ, серед яких, зокрема, оперативність розгляду справи, простота такої процедури, конфіденційність розгляду, можливість вибору третейського судді, тощо. Тому, задля зменшення навантаження на державну судову систему, а також задля урізноманітнення форм захисту порушеного права варто на державному рівні змінити підхід до законодавчого забезпечення третейського судочинства шляхом підвищення його якості.

Список використаних джерел:

1. Пашук А.Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. URL: http://history.org.ua/LiberUA/Pashuk_SudSudochNaLU_1967/Pashuk_SudSudochNaLU_1967.pdf (дата звернення 10.10.2021).

2. Федчишин А.А. Генезис законодавства про третейські суди і міжнародний комерційний арбітраж. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2019, № 4. С.390-397.

3. Третейські суди в Україні / Ю. А. Михальський, В. П. Самохвалов, В. І. Рижий та ін.; За ред. В. П. Самохвалова, А. Ф. Ткачука. К.: Ін-т громадян. Сусп-ва: ТОВ „ІКЦ Леста“, 2007. 184 с.

4. Закон України «Про третейські суди». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#n235> (дата звернення 10.10.2021).

5. Марченко Н.А., Олофінська Н.І. Про третейські суди. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5249 (дата звернення 10.10.2021).

Шаповалов В. О.

магістрант 2 курсу спеціальності «Право» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Бучинська А. Й., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Міжнародний арбітраж як засіб мирного вирішення міжнародних спорів

У міжнародному праві принцип мирного вирішення спорів склався як імператив, що міжнародні суперечки повинні вирішуватися тільки мирними засобами. Інститут мирного вирішення спорів як іманентно притаманний світопорядку на основі верховенства права включає в себе комплекс загальноновизнаних процедур, викладений у ст. 33 Статуту Організації Об'єднаних Націй: переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд [1].

Цінність арбітражу як альтернативного способу вирішення міжнародних спорів на сьогодні є всесвітньо визнаною. Зазначення цього способу як «альтернативного» вказує на можливість його застосування за домовленістю сторін міжнародного спору, не вдаючись до процедури вирішення такого спору у національних судах. Міжнародний арбітраж – один з найдавніших правових засобів мирного вирішення міжнародних спорів [2, с. 78].

Міжнародний арбітраж (третейський суд) – це організований на основі добровільної угоди між державами, що сперечаються, судовий розгляд спору особою (арбітром) або групою осіб (арбітрами), які мають право винести обов'язкове рішення для сторін, що сперечаються.

Міжнародний арбітраж означає спеціальну процедуру розгляду та вирішення міжнародних спорів і тимчасовий міжнародний орган, створений за взаємною згодою держав для вирішення конкретного спору, окремої категорії спору або будь-якого спору між сторонами, у разі їх виникнення. Характерною особливістю міжнародного арбітражу є те, що порядок його створення та діяльності визначається державами спору. [3, с. 95].

На сьогодні, міжнародний судовий розгляд проводиться в основному Міжнародним Судом ООН (далі – МС ООН); він функціонує на підставі положень глави XIV Статуту ООН, відповідного Статуту МС ООН, а також регламенту 1946 р. Дана судова установа – головний судовий орган ООН, тобто не виключається створення та інших, спеціальних, судових органів.

За весь час свого існування МС ООН виніс близько 50 рішень по спорах між державами. Консультативних висновків МС ООН дав ще менше. Тобто, на ділі держави

воліють врегулювати свої розбіжності не в суді, а за допомогою різних інших, дипломатичних засобів мирного вирішення спорів.

Для сучасної юрисдикції арбітражних судів особливо важливий прецедент, створений суперечкою в Алабамі між США та Великобританією в 1871-1872 роках. У 1872 році арбітражний суд виніс рішення на користь США 15,5 мільйона доларів, і британський уряд виплатив цю суму в якості компенсації за продаж крейсерів на південь, які знищили понад 60 американських кораблів у Громадянській війні 1861-1865 років. У 1958 році Генеральна Асамблея затвердила Типові правила арбітражу. Вони носять рекомендаційний характер.

У міжнародному праві існують дві форми міжнародного арбітражу: (а) передбачені міжнародними угодами щодо вирішення спорів, які можуть виникнути в результаті їх тлумачення та застосування (інституційний або постійний арбітраж); б) створений для конкретного спору, так званий арбітраж *ad hoc*, тобто ізольований арбітраж.

Постійний арбітраж - постійно діючий арбітражний орган, до якого сторони можуть передавати спори за взаємною згодою, що виникають між ними. Інституційні арбітражні суди призначені діяти в майбутньому і вирішувати розбіжності, які можуть виникнути між договірними сторонами. Постійний характер інституційного арбітражу полягає в тому, що держави, які підписали угоду про нього, зобов'язані постати перед ним у разі виникнення спору існує безперервне зобов'язання передати спір на розгляд арбітражу. У цьому відношенні міжнародний арбітраж багато в чому схожий на міжнародний суд. Але в системі інституційного арбітражу третейський суд утворюється для кожного виниклого спору за допомогою компромісу.

Звернення до арбітражу на підставі міжнародних договорів може бути факультативним (здійснюється за згодою всіх сторін спору в кожному конкретному випадку) або обов'язковим (за вимогою однієї зі сторін спору).

Факультативне звернення вимагає в разі виникнення спору укладення сторонами спеціальної угоди – компромісу, в якому вказується предмет спору, визначається порядок утворення і діяльності створюваного органу. Договір, що передбачає обов'язковий арбітраж, покладає на сторони зобов'язання передавати деякі категорії спорів на арбітражний розгляд, тобто сторони не можуть ухилитися від передачі спору в арбітраж і зобов'язуються укласти спеціальні угоди (компроміси), в яких визначаються порядок формування арбітражного суду і його процедура, хоча процедура часто може визначатися і самим судом. Положення про обов'язковий арбітраж містяться, наприклад, в Конвенції ООН з морського права 1982 р., Конвенція про боротьбу з незаконними актами проти безпеки цивільної авіації 1971 р. тощо.

Арбітраж *ad hoc* засновується після виникнення спору за спеціальною угодою сторін для винесення рішення по даному конкретному спору і після виконання своїх функцій припиняє існування, тобто носить тимчасовий характер [4, с.409]. Найвідомішими рішеннями арбітражних судів *ad hoc* зазвичай є суперечка 1968 року про індійсько-пакистанський західний кордон (Качскі Ранн) і суперечка 1977 року щодо визначення континентального шельфу між Великою Британією та Францією, а також по єгипетсько-ізраїльському спору щодо містечка Таба 1988 р.

Відповідно до Конвенції про врегулювання інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав 1965 року засновано Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів. Основне завдання Центру з моменту його створення полягає в тому, щоб не допустити переростання інвестиційних спорів між державами і приватними особами в міждержавні спори, що мають політичний

характер. Будь-яка процедура арбітражного вирішення спору здійснюється відповідно до положень Конвенції і, якщо сторони не домовляться про інше, відповідно до Правил арбітражного розгляду спорів, розроблених Центром. [5]

Характерною особливістю змішаних арбітражів є нерівність сторін у спорі: суверенна держава і приватна іноземна юридична особа. Ця відмінність особливо істотно для третьої сторони – яка вирішує спір: арбітражного суду. Проблеми, які виникають у зв'язку з нерівністю сторін, не тільки носять процесуальний характер (ще більш ускладнений арбітраж формується в рамках постійних інститутів, таких як Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів), але і відносяться до суті справи, що розглядається. Держава може вдатися до свого імунітету (в залежності від обставин), як, наприклад, при здійсненні проти нього заходів по виконанню рішення арбітражного суду і т. п.

Необхідність еволюції арбітражу в цьому напрямку цілком усвідомлено відчувається як вченими-юристами, так і самими державами. Посилення ролі міжнародного суду ООН і арбітражу в світовому співтоваристві вписується в загальні завдання побудови міжнародного правопорядку на основі верховенства і панування права. При цьому, вважаємо, що удосконалення арбітражу на засадах надання йому функцій постійно діючого органу не повинно здійснюватися без належного врахування намірів самих держав і за рахунок ліквідації властивих арбітражному процесу специфічних рис. Відомо, наприклад, що саме можливість вирішення спору через суд, утворений з загальної згоди і за участю самих сторін, визначає багато в чому законний інтерес держав до всього арбітражного процесу. Відповідно, процес еволюційного розвитку арбітражу паралельно з передбачуваними заходами щодо надання йому більшої ефективності не повинен привести до усунення самої природи арбітражу.

Вважаємо, що щоб не позбавити спеціального інтересу до арбітражу з боку держав, процес еволюційного розвитку арбітражного розгляду не повинен зачіпати негативним чином можливості для вільного прояву державами своєї волі. У всякому разі будь-які зміни, внесені у встановлені правила арбітражного розгляду, повинні здійснюватися з урахуванням згоди самих держав.

Таким чином, в ході тривалої міжнародної практики склалася система заходів з вирішення конфліктів, яка продовжує розвиватися і в даний час. Міжнародний арбітраж – вирішення спору третьою стороною, вирішення якої обов'язково для сторін, що сперечаються. У сучасній міжнародній практиці відомі два типи арбітражних органів: арбітраж *ad hoc* і постійний арбітраж. Арбітраж *ad hoc* засновується угодою сторін щодо даного конкретного спору. Існує два види постійної юрисдикції арбітражного органу - добровільна та примусова. У разі добровільності необхідна взаємна згода сторін на звернення до арбітражної колегії, а при обов'язкових вимогах достатньо вимог однієї зі сторін спору. Процедури міжнародного арбітражу на сьогодні мають характер більшою мірою декларативних процедур, ніж тих, що мають реальне значення, що дозволяє говорити про необхідне реформування і зміну підходу до розуміння цієї процедури в цілому.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут; ООН від 26.06.1945 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_010 (дата звернення: 10.10.2021)

2. Нагнибіда В. І. Арбітраж як суб'єкт правозастосування при вирішенні міжнародних комерційних спорів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 2. С. 78-86.

3. Шаталюк А. Міжнародний арбітраж як дієвий засіб вирішення міжнародних господарських спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №2. С. 95-99.

4. Хрімлі О. Г. Теоретичні питання щодо вирішення спорів в інвестиційному міжнародному арбітражі. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 409-412.

5. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами : Конвенція; ООН від 18.05.1965 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_060 (дата звернення: 27.10.2021)

Яхьяєва Д. Н.

студентка 2 курсу кафедри «Права, публічного адміністрування та національної безпеки» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Гордійчук М. В., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Окремі питання удосконалення положень проекту Трудового кодексу України

Сучасний розвиток держави в цілому передбачає здійснення якісного регулювання відносин у різних сферах, враховуючи тенденції сьогодення. Трудові правовідносини в Україні базуються на правових нормах, закріплених в Кодексі законів про працю, який набув чинності ще 1 червня 1972 року[3], враховуючи це варто зазначити що півстолітній Кодекс об'єктивно не задовольнить усіх важливих питань в процесі праці, окрім цього важливість удосконалення законодавчих норм, лежить не тільки у недоліках змісту Кодексу законів про працю, але й у неможливості фактичній реалізації норм на практиці.

На зміну Кодексу законів про працю пропонують положення, поки що, проекту Трудового кодексу України, але чи новизна говорить за якість, спробуємо дізнатися в рамках цієї статті.

Дану проблематику досліджували Ярошенко О. М., Жернаков В. В., Бутинська Р. Я. та ін.

Процес кодифікації норм в галузях права має велике значення для розвитку законодавства та якісного правового регулювання відносин, в даному випадку - між працівником та роботодавцем, і досить важливим в цьому процесі є відповідність в першу чергу Конституції України, як найголовнішому гаранту прав і свобод громадян. Окрім Конституції важливими регуляторами відносин постає низка нормативних актів, зокрема: поки що діючий Кодекс законів про працю, генеральні, галузеві та територіальні угоди та ін.. Автори ж проекту нового Кодексу в ст. 12 пропонують додати і нормативні акти роботодавця, які фактично він може видавати на свій розсуд, що може суттєво вплинути на зміст прав працівників, не в кращий бік, пункт 3 цієї статті містить положення що взагалі дозволяють нормативним актом роботодавця замінити колективний договір, що має узгоджуватись між представниками сторін у трудових правовідносинах, в окремих випадках[1], що на нашу думку є неприйнятним. Тому пропонуємо викласти дану статтю в такій редакції:

Стаття 12. Локальні акти роботодавця

1. Роботодавець, попередньо проконсультувавшись із виборним органом первинної профспілкової організації, може видавати локальні акти у сфері праці, у вигляді рішень, наказів та розпоряджень.

2. Локальні акти містять положення щодо внутрішньої організації праці, що не можуть суперечити Конституції, нормативним та локальним актам трудового законодавства.

3. Не допускається будь-яке звуження прав і свобод працівників.

4. Локальні акти прийняті в супереч пункту 3 цієї статті вважаються недійсними.

5. (3 пункт залишити).

Нормативно-правові акти є особливо важливим джерелом права, адже за допомогою них більш детально врегульовуються ті чи інші правовідносини. На нашу думку, в ст. 10 проекту Трудового кодексу потрібно визначити зміст поняття «нормативно-правового акту в трудовому праві», адже воно має свої особливі характеристики, такі як: прийняття такого акту здійснюється уповноваженим на це суб'єктом, у визначеному законодавством порядку, для неперсоніфікованого і неодноразового використання у трудових відносинах. Варто звернути свою увагу на те, що не може бути нормативним актом, акт що має свого адресата, характеризується одноразовим використанням, мають оперативно-розпорядчий характер або спрямовані на виконання рішень органів господарського управління та контролю. Вважаємо, що рішення, накази та розпорядження, які в даному випадку, законодавці хочуть назвати «нормативними актами роботодавця» суперечать раніше сказаному, і доречніше було б їх назвати «локальними», що вже було згадано в пропозиції щодо ст. 12.

Зрозуміло, що проект Трудового кодексу спрямований на відхід від державного всеконтролю до договірної, чи навіть регулюючого роботодавцем характеру відносин, але попри, на перший погляд, правильному напрямку змін, відхід від контролю з боку держави може мати плачевні наслідки. Держава завжди виступала інститутом гарантованості прав людини, зокрема, в нашому випадку - працівника, керуючись такими методами, як:

- визначення головних прав і свобод працівників;
- закріплення цих прав в законодавчих актах;
- встановлення імперативних процедур, правил поведінки, вказівок, щодо реалізації відносин у сфері праці;
- контроль і нагляд за дотриманням імперативних норм, встановлення санкцій у разі їх порушення.

Договірний характер відносин набуде, з прийняттям проекту Трудового кодексу, особливого значення, він дозволить швидше реагувати на зміни в ринковій ситуації та своєю гнучкістю та динамічністю якісніше врегульовувати сучасні відносини в трудовій царині, але як зазначалося вище, не варто забувати і про державу - захисницю прав і свобод. Візьмемо за приклад позитивної участі держави у трудових відносинах - гарантованість права на сумісництво працівникам, яке закріплене в ст. 21 Кодексу законів про працю. Згідно із зазначеною статтею працівник має право реалізовувати свої здібності до продуктивної творчої праці, уклавши трудовий договір на одному або одночасно на кількох підприємствах, установах, організаціях[2]. Очевидно, що із змісту цієї статті ми розуміємо що у працівника є право на сумісництво, гарантоване державою, але якщо поглянути на проект Трудового кодексу, дане право хочуть врегульовувати ніби договірним методом, в ч. 5 ст. 43 проекту

йдеться про те, що обмеження стосовно сумісництва може закріплюватися у колективному договорі[1], тобто маючи гарантоване право з боку держави, ми отримуємо з прийняттям Трудового кодексу - звуження змісту прав працівника, що не відповідає конституційним нормам, і є протиправним діянням. Виходячи із наведеного прикладу, варто ще раз наголосити, що договірний характер відносин, це безумовно добре, до тих пір, поки зміст прав і свобод працівників стане обмежуватися хотінням роботодавців.

Отже, проект Трудового кодексу доволі цікавий, і містить різні пропозиції щодо врегулювання правовідносин, але попри це, він потребує суттєвого вдосконалення та доопрацювання. Хотілось би щоб новий кодекс захищав в повній мірі права усіх учасників трудових відносин, не посягаючи на зміст прав окремих.

Список використаних джерел

1. Проект Трудового кодексу України від 08.11.2019 №2410-1 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DI00297A.html (дата звернення: 27.04.2021).
2. Лист міністерства соціальної політики України від 05.08.2016 № 438/13/116-16 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-16739-16#Text> (дата звернення: 21.04.2021).
3. Кодекс законів про працю України, редакція від 27.04.2021 №322-08 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 29.04.2021).
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21. 04.2021)

Turowska O.

a 2nd year master's student in pedagogy at the Pontifical University of John Paul II in Krakow, Poland

Supervisor: prof. Bożena Majerek, the Head of the Psychology Department at the Pontifical University of John Paul II in Krakow, Poland

Jeanne Hersch (1910-2000) on the importance of the comprehensive school

1. Current trends in education and their ideological background

Today's civilization trends (social stratification, increasing inequality, transferring education to the virtual sphere) may lead to the disappearance of forms of universal education or its marginalization in the near future. They may be replaced by teaching in small groups aimed at acquiring highly specialized knowledge or profession. Such trends may have some positive effects. They also entail great dangers for social life, for the overall development of people, and for the harmonious development of culture understood as a common social good.

The popularization of various online courses and trainings may serve as an example of implementation of the above trends. Today's pandemic-related constraints have not initiated but only exacerbated them. For the time being, these courses and trainings are not an alternative to comprehensive schools or universities. However, it seems that in the near future, similar forms may begin to replace traditional educational institutions. The new forms of education are characterized by extreme specialization and pragmatism in their approach to creating educational programs. A similar extreme pragmatism, treating education as a service rather than a ministry, threatens the very existence of not only universities, but also primary schools as places for the comprehensive formation of the human person and the citizen. Indeed, a similar approach contradicts the very idea of the university as a place where a young

person not only obtains knowledge, but is educated to live in a community, to open up to another person, to accept the necessity of finding a compromise in interpersonal relations [4, pp. 55–66]. Moreover, since the Middle Ages, the university was supposed to provide a holistic vision of the world, an understanding of the place of man in the society.

The tendencies described above, threaten traditional educational and upbringing values. The thoughtless implementation of similar forms, the intensification of pragmatic tendencies, also in university and school education, threaten the existence of a man as a creator of culture, as a being directed towards comprehensive development and self-improvement. It is not only about professional improvement, but above all about personal development, acquiring interdisciplinary skills, sensitivity to the needs of other people, deepening ethical and social awareness.

School as a strategy of education to freedom and contemporary liberalism

In view of the above tendencies, it is worthwhile to take a look at the thought of Swiss thinker Jeanne Hersch, a disciple of Karl Jaspers, an outstanding German philosopher and psychiatrist of the 20th century. One of the central themes of her work is the category of freedom. The latter is understood by the thinker in the key of classical Western philosophy derived from Plato and Aristotle. In this tradition, freedom was understood primarily as men's ability to control their drives, to direct their lives in accordance with reason, virtue and a sense of duty [3, pp. 163–167].

Hersch sees education primarily as preparation for responsible freedom. Her approach to education is therefore different from that promoted by the ideology of modern liberalism, which is now becoming a form of new totalitarianism. Intuitions underlying classical liberalism were based on the conviction of the equality of every person in the face of the law, on striving to create equal conditions for the development of all citizens regardless of their origin or social status. Today's liberalism, on the other hand, has become a cover and justification for attempts to create a new man, an autonomous individual devoid of all predicates and all types of identity (professional, historical, and even gender). In such an ideology, freedom is understood as the possibility of autonomous individuals not limiting their strategies to any traditional values. Ultimately, this can lead to a radical transformation of the human species or even to its disappearance, just to mention today's experiments with sexuality, ideas of posthuman or transhumanism [6, pp. 77–86].

The understanding of education proposed by Hersch is to a large extent contrary to the tendencies described above. Defending the classical man, the one who stood at the center not only of world religions, but also of the doctrines of liberalism or socialism, it is worthwhile to reach for the thought of the Swiss author.

Core mission of the school

Hersch emphasizes that schooling serves three important purposes. Firstly, the knowledge acquired at school provides the opportunity to earn a living in the future. Secondly, school is a place for acquiring social and interdisciplinary skills that are of great social importance. Thirdly, school education serves the formation of a holistic, mature and responsible human being. The aforementioned aspects are closely interrelated and complement each other [2, p. 104]. Taken autonomously, the practical aspect of education may prove to be of no use to a person's self-development. This happens when education is based on mindless repetition of textbook material or teacher's actions by the student. A similar strategy distorts the very essence of the comprehensive school [2, p. 105].

The Swiss author stresses the compulsory character of school education. Such education must last until pupils become capable of making responsible decisions about their further life. It often happens that a child from a poor uneducated family is not taught to

understand the value of education. Such understanding must be acquired at school. Time is needed for this. Education cannot be limited to just a few years of primary school. It seems, however, that today's tendencies are heading in the direction that the time and scope of compulsory education will be gradually reduced. This is precisely what Hersch warned against. According to her, the very idea of a comprehensive school is based on two philosophical assumptions: (1) the human being has absolute value regardless of origin, social condition or other distinguishing characteristics (it is a Christian idea, it also appears in Kant's philosophy); (2) culture should belong to all, it must be universal [1]. The principle of equality is expressed not by making culture more and more primitive, but by involving the broad masses of people in its creation and in benefiting from its achievements. In other words, culture should not become more democratic, but its representatives should become more and more cultured [2, p. 105]. Let us note in passing that today's media can exemplify the first, destructive approach to culture. The level of broadcasts is often lowered in order to reach as wide an audience as possible [2].

Hersch realizes that students are very diverse in their talents. Teachers and school programs must therefore find the golden mean between meeting the needs of the individual student and the need to maintain the universal, egalitarian nature of schooling. One of the cornerstones of the school system is creating equal opportunities for all students. However, this should not be at the expense of suppressing their individual talents and aptitudes [2, p. 107].

The Swiss author stresses that man is a thinking being who needs constant development, adjustment to changing social conditions. The school should educate people to be flexible, and at the same time - faithful to the system of values [3] adopted in advance. According to it, life is worth living when a person develops [4]. The reason for this is, firstly, the fact that scientific progress has given man more free time, and secondly, the need for constant education, also due to scientific progress. There appear more and more ways of compensating the original inequalities [2, p. 108].

The need to maintain the universal and egalitarian nature of schools

In conclusion, it is worth stressing that the emergence of comprehensive schools was an important step towards the creation of a society of equal opportunities described by Enlightenment authors and realised somewhat differently in liberal and socialist societies. Today, however, one can observe a tendency for the universal and egalitarian character of school education to disappear. This is accompanied by a distortion of the original, fundamental assumptions of both classical liberalism and leftist social doctrines, which are at the base of the modern (эпоха модерна) European identity. Another pillar of this identity was the understanding of men as rational beings who shape themselves by making responsible choices and limiting their own drives [1, pp. 70–71, 75]. Today's ideology of specifically understood liberalism and consumerism contradicts a similar vision of man and therefore is contrary to the foundations of our civilization.

On a more fundamental level, a similar ideology also contradicts the main tenets of Christian social teaching, which is, after all, the second pillar of all Christian civilization [5, pp. 131–137]. For example, nowadays more affluent people often try to send their children to a private school, which is considered to be better for them. This can be seen as a retreat in the development of society, a denial of the idea of social unity. It is worth considering whether similar tendencies in the long run do not throw the civilisation backwards, into caste system of society. Children who grow up without being immersed in the problems of the whole of society, do not know life as a whole and are confined to their circle of like-minded people.

Schooling together with children from poorer families, on the other hand, gives such children a more holistic view of the world, shows its diversity and the ability to compromise [5].

References

1. Hadot, P. (2003), *Filozofia jako ćwiczenie duchowe [Philosophy as a spiritual exercise]*, tłum. P. Domański, Warszawa: Fundacja Aletheia.
2. Hersch, J. (1976), *Über die Schulreform [About the school reform]*, [in:] idem, *Die Hoffnung Mensch zu sein. Essays*, Einsiedeln: Benziger Verlag, Einsiedeln, pp. 104-110.
3. Jaspers, K. (1990), *Wolność [Freedom]*, tłum. Dorota Lachowska, [in:] idem, *Filozofia egzystencji. Wybór pism*, tłum. S. Tyrowicz, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, pp. 163-194.
4. Zuziak, W. (2014), *O powinnościach uniwersytetu [On the duties of a university]*, [in:] P. Sztompka, K. Matuszek, red., *Idea Uniwersytetu. Reaktywacja*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, pp. 55-66.
5. Žižek, S. (2009), *Kruchy absolut, czyli Dlaczego warto walczyć o chrześcijańskie dziedzictwo [Fragile absolute or why fight for the Christian heritage]*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
6. Хоружий, С. (2016), *Контуры методологии: антропологические тренды и их диагностика [The contours of methodology: anthropological trends and their diagnosis]*, [in:] idem, *Социум и синергия: колонизация и синтерфейса*, Казань: Казанский инновационный университет им. В.Г. Тимирязова, pp. 71-109.

Сидор Т. В.

Студентка 5 курсу Юридичного факультету Вищої школи права та адміністрування, м. Ряшів, Польща

Науковий керівник: Василенко Л. П., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

Доказування у цивільному процесі за законодавством Польщі

Доказування в цивільному процесі як за законодавством Польщі, так і за законодавством України має спільні ознаки та полягає у проведенні уповноваженими органами в межах їх компетенції ряду організованих заходів з метою з'ясування фактичних обставин, які стануть підставою для ухвалення судових рішень. При поданні позову позивач зобов'язаний чітко визначити свою вимогу, надати факти, що обґрунтовують позов, та надати докази на їх підтвердження. Відповідач не може відмовитися від участі в спорі. У відповіді на позов він висловлює свою думку щодо фактів, що містяться в позові, а також наводить власні заяви та докази на обґрунтування своїх тверджень.

Отже, виклик до суду для подання відповідачем відзиву на позовну заяву у встановлений строк, не менший ніж за два тижні, стає обов'язковим елементом організації провадження у справі. Однією з найважливіших змін, спрямованих на організацію розгляду справи в суді, а отже, і на істотне прискорення його завершення шляхом ухвалення рішення, є можливість призначення судом підготовчого засідання, до якого залучаються сторони. Підготовче засідання призначене для вирішення спору без необхідності проведення подальших зустрічей, особливо слухання. Якщо спір не може бути вирішений на підготовчому засіданні - складається план судового засідання за участю сторін.

На підготовчому засіданні головуєчий разом із сторонами визначає предмет спору та роз'яснює позицію сторін, у тому числі її правові аспекти. План судового засідання, узгоджений на підготовчому засіданні, повинен містити рішення щодо доказових клопотань сторін, замінюючи з цього приводу рішення про витребування доказів. Крім того, зокрема, визначення фактів і правових оцінок, які є предметом спору між сторонами, а також порядку та строків отримання доказів та обговорення результатів доказового провадження. Сторона може посилатися на заяви та докази на підтвердження своїх висновків або на спростування заяв/висновків протилежної сторони до затвердження плану судового засідання (коли призначено підготовче засідання), а заяви/докази подані без дотримання цього терміну буде вважатися поданими із пропуском строку, якщо сторона не доведе, що не могла подати їх раніше, або потреба в них виникла пізніше.

У разі, якщо суд не призначив підготовче засідання, таких обмежень немає, і сторона може посилатися на заяви та докази до закриття судового засідання, з урахуванням можливих негативних наслідків.

Зміна розкладу судового засідання або призначення наступного підготовчого засідання не тягне за собою поновлення строку для подання нових заяв та доказів. На пізній стадії провадження суд перевіряє заяви сторін у доказовому провадженні.

Отримання доказів є важливою стадією розслідування у цивільній справі. Тільки належним чином встановлені фактичні обставини справи можуть бути підставою для ухвалення судового рішення у справі. Ще в Римському праві приділялася увага важливості доведення фактів для отримання правового захисту, оскільки згідно з однією з римських параміс необхідно викладати факти та доводити їх.

Предметом доказування є лише факти, які мають значення для вирішення, тобто щодо предмета судового розгляду, тобто процесуального позову, і мають юридичне значення в тому сенсі, що його визначення необхідне з точки зору правової норми, що буде застосовуватися до фактів, представлених сторонами, доказів, які вимагає протилежна сторона, якщо рішення не викликає сумнівів, включаючи факти, на які сторона не відповіла з порушенням своїх обов'язків. Кожна сторона зобов'язана заявити про заяви протилежної сторони щодо фактів, а також про обставини, які вона заперечує.

Загальновідомі факти не вимагають доказів. Суд розглядатиме їх навіть без посилань сторін. Факти, відомості про які є загальнодоступними та офіційно відомі суду, доказування не потребують, однак суд зобов'язаний звернути на них увагу сторін у судовому засіданні. Факти, які суд може встановити шляхом презумпції загальновідомого факту доказування не потребують. Фактична презумпція ґрунтується на знаннях і досвіді - суд робить висновок про існування конкретного факту на підставі іншого чи іншого доведеного факту. Фактична презумпція може бути висунута шляхом демонстрації неправильного обґрунтування, тобто показу того, що факт, який суд припустив як підстава для висновку про інший факт, не був встановлений, або що факти, які становлять основу фактичної презумпції, не виправдовують виведений факт.

Каталог доказів у Цивільно процесуальному кодексі Польщі (Kodeks postępowania cywilnego) (далі — ЦПКП) є відкритий каталог доказів, на які сторона може посилатися. Це: документи, показання свідків, висновки експерта, візуальний огляд, допит сторін та інші засоби доказування, наприклад фотографії. Часто буває, що документи мають першорядне значення для ходу отримання доказів. З іншого боку,

тягар доказування покладається на сторону, яка, наводячи наведені факти як докази, хоче переконати суд у своїх доводах.

Докази мають на меті довести факти, з яких випливають юридичні наслідки. До доказів належать: - офіційні документи, тобто документи, складені уповноваженими державними органами в межах своєї діяльності або професійними, органами місцевого самоврядування, кооперативними організаціями та іншими громадськими організаціями в рамках доручених законом справ державного управління; офіційні документи, оформлені за встановленою формою, є доказами того, що в них офіційно засвідчено, - приватні документи, які підтверджують, що особа, яка їх підписала, зробила заяву, що міститься в цьому документі, а документи, що містяться в матеріалах справи або до них, є додані докази є доказами без винесення окремого порядку доказування, при виключенні доказів з такого документа суд постановляє ухвалу; - усні або письмові показання свідків, - висновок експерта або науково-дослідного інституту, - огляд суб'єкт, - заслуховування сторін - інші засоби доказування, такі як докази з групового аналізу крові, докази з фільму, телебачення, фотокопії, фотографії, плани, креслення, аудіопластики або касети та інші пристрої, які фіксують або передають зображення чи звуки .

Свідок дає присягу, повторюючи за суддею або читаючи вголос текст обіцянки, при цьому всі, крім суддів, стоять. Глухонімі складають присягу, підписуючи її текст або за допомогою експерта. Показання свідка Свідок дає показання усно, починаючи з відповіді на запитання головуючого про те, що і з якого джерела йому відомо про справу, після чого судді та сторони можуть поставити йому запитання з цього приводу. Німі та глухі свідчать письмово або за допомогою експерта. Ст. 2711 ЦПКП врегульовує порядок подання письмових показань свідків. Свідок дає письмові свідчення, якщо так вирішить суд. У цьому випадку свідок дає присягу, підписуючи текст обіцянки. Свідок зобов'язаний у визначений судом строк подати до суду текст показань. Положеннями ст. 165 § 2 ЦПКП та ст. 274 ЦПКП передбачений порядок стягнення, накладеного на свідка. Відповідно до § 1 ст. 276 ЦПКП необґрунтована відмова свідка від дачі показань або присяги застосовується з відповідними змінами.

Позивач та відповідач подають заяви про витребування доказів. У заяві про витребування доказів слід конкретизувати докази таким чином, щоб їх можна було взяти, а також детально вказати факти, які підтверджуються цим доказом (теза доказів), що має дати можливість протилежній стороні зайняти позицію щодо необхідності вилучення повідомлених доказів, а судом винесення постанови про докази.

Список використаних джерел:

1. Kodeks postępowania cywilnego URL: <http://www.prawniki.pl/kodeksy/kodeks-postepowania-cywilnego.htm>

Для нотаток

Наукове видання

***СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗБУДОВИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ***

**Збірник наукових статей
за матеріалами ІХ Міжнародної
науково-практичної конференції
м. Житомир, 11 листопада 2021 р.**

Надруковано з оригіналу-макета авторів

Підписано до друку 24.11.2021 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Зам. № 857. Умов.-друку.арк. 8,0
Наклад 300 прим.

Свідоцтво суб'єкта про державну реєстрацію
ДК №7381 від 13.07.2021 р.
Поліський національний університет, 2021
10008, м. Житомир, вул. бульвар Старий, 7